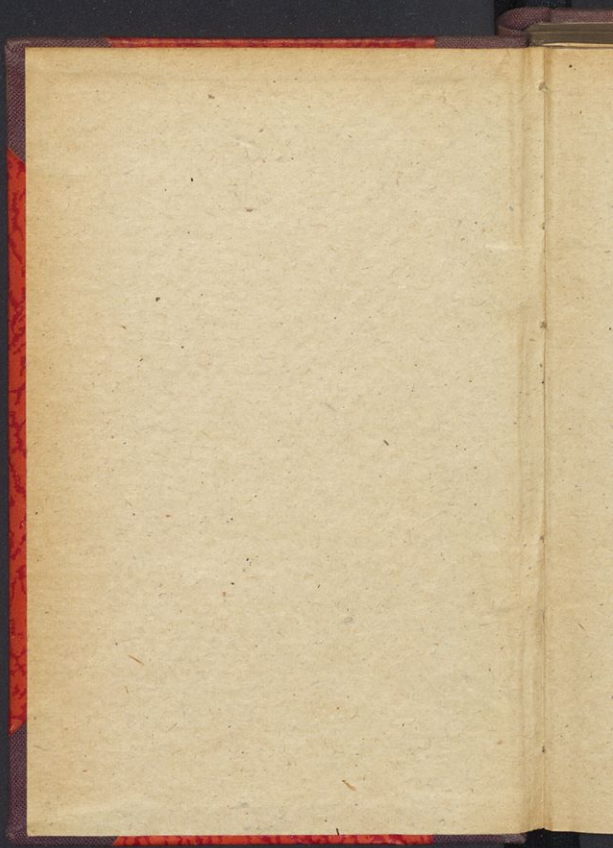

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

53493

8

* Venec

slovanskih povestij

VIII. knjiga

Tiskala in založila »Goriška Tiskarna«
A. Gabršček 1905

Br. 822

Venec

slovanskih povestij.

Knjiga VIII.

Govore m. Rakobly

Tiskala in založila

„Goriška Tiskarna“ A. Gabršček v Gorici.

53493

ID= 8860722

53493

N 1320/1954

Kako se je pijanec izpreobrn timer.

Ruski spisal A. P. Golicinskij;

      poslovenil K Schweiger.

Nekaj časa sem imel neprenehoma posla pri N....skem gubernijskem uradu, pri čemer mi je navadno pomagal nižji uradnik ravno istega urada, neki Efim Zaharjič Kotikov, še dosti sposoben človek za take stvari, toda strasten čestilec Baha, kar je jasno dokazovala ne samo njegova fiziognomija, noseča na sebi nedvumljive znake notranjega ognja, temveč tudi njegova obleka, na nekaterih krajih že popolnoma preguljena. Steklenice Efim Zaharjič kar videti ni mogel polne: postavi prednj kolikoršno hočeš, naj bo tudi pol vedra, toliko časa bo vlekel in vlekel, da jo posuši do kaplje. S kratka: strašen pijanec!

Začneš ga, recimo, svariti:

»Čemu vendar tako, Efim Zaharjič? Saj je vendar sramota za vas. Pijte, nò, v božjem imenu... toda zakaj brez mere? eh...«

»Ne morem, dobrotnik,« odgovori Katikov, »ne morem drugače, saj čutim sam, da je grdo, nò, verujte mi, čisto neumen postanem, ako ga semtertje ne

srknem.... jedne vrstice vam ne napišem... Bog vé, da ne... gotovo je že moja narava taka.... Tudi moja mati in oče in ded — vsi so bili prijatelji pijači, je že narava v nas taka, najbrže.«

Kaj mu hočeš še reči na to ?

Ko se črez čas zopet pripeljem v N..., pride po navadi Efim Zaharjič k meni.

»No, ali bi sedaj malo žganja ?« ga vprašam potem, ko sem se bil ž njim pogovoril o poslih iz previdnosti že prej.

Ali na veliko moje začudenje zamahne Efim Zaharjič na vso moč z rokama in na njegovem obrazu se pojavi tak strah, kakor da sem mu ponudil čašo vitrijola.

»Ne, dobrotnik moj, lepa hvala!« zakriči s čisto drugim glasom. »Sedaj ga niti sam.... in tudi otrokom svojim vnukom in pravnukom prepovem, da ga niti ne poduhajo, tega prokletega.... Izkažite mi milost, ne skušajte me, rajše mi ne kažite...«

»Kaj pa je vendar ?«

»Na križ in sveti evangelij sem se zaklel... sedaj veste...«

»Kaj pa se je zgodilo? Nemara ste bili bolni od pijače?«

»Kaj bolezen! To bi še bilo. Ne, dobrotnik moj, ampak z manoj se je zgodilo nedavno nekaj takega vsled te moje umetnosti, da bi menda tudi umrl

lažje, kaj še le tako bolezen pretrpel!
Sedaj torej...»

»No, kaj se vam je pa zgodilo?«

»Brrr....« naredi Efim Zaharjič, in pri tem zamiži, vstrepeče in silno pokima z glavo.

»No torej, povejte vendar?«

»Ej, dobrotnik moj, najrajši bi se še ne spomnil več, odgovori Efim Zaharjič in mahne z roko, toda ker ste vi...«

»Nò, bo že kaj, pripovedujte vendar, jaz poslušam...« ga priganjam jaz radoveden.

In Efim Zaharjič mi je povedoval ta-le dogodek, ki ga jaz svojemu čitatelju sporočam z najmanjšimi podrobnostimi.

Ne spominjam se več dobro, je li obhajal Efim Zaharjič sam svoj god, ali je bil v gostih pri kakem godovnjaku..., nò pijančevanje je bilo, po njegovih besedah, strašansko.

Vso noč so popivali in drugi dan se odpravi Efim Zaharjič naravnost v urad, ne da bi se bil dobro prespal, da spat sploh niti ni šel.

Lahko si torej mislite, kakšen je bil v tem položaju.

Bilo je že jeseni in po ulicah je bilo neprehodno blato; in kakor je že vsak človek, kedar je pijan, nekak filozof in se ne briga za malenkosti tega življenja, takó tudi Efimu Za-

harjiču ni bilo blato nič mari in je šel, potisnivši čepico s kokardo nazaj na tilnik, kakor se mu je zdelo, cokljáje po blatu s svojimi ogromnimi galošami, vsled česar je bil ves zadnji del njegove uradniške suknje in tudi hlače gori do kolen so bile tako oblatene, kakor da so ga pravkar potegnili iz kakega močvirja.

Eh, vrag vzemi vse skupaj, nič ne dé... misli si Efim Zaharjič, prišedši nazadnje do ulice, kjer je stalo poslopje njegovega urada. Kar naenkrat vstrepeče in se prisloni k steni hiše, mimo katere je šel, in začne iskati po glavi čepico.

Vzrok je bil ta, da se je peljal naravnost proti njemu na vozu s parom sivih konj, znanih vsemu mestu, neki gospod z brkami, v vojaškem plašču in v čepici z belim obrobkom. Toda čemu govorim v ugankah? S kratka — bil je to sam načelnik gubernije, njegova prevzvišenost Ivan Andrejevič L..., strah in groza vseh policijskih, sodnih in upravnih uradnikov, N...skih trgovcev in drugih oseb, ki so mogle vznemirati kak sum — in ki je istotakó kakor podkupovanje preganjal tudi pijančevanje; a naletel je na Efima Zaharjiča zato tako zgodaj, ker je imel navado vsako jutro okolu devetih voziti se po mestu.

Efim Zaharjič, čeprav je bil pijan, je spoznal takoj gubernatorja in je z instinktom uradnika, ki je v nevarnosti, da ga spodé iz službe, stipal svojo čepico ter se odkril. Ko se gubernator pripelje do njega, zapove vozniku, naj ustavi.

»Stopite sem!« zakriči in migne z roko Kotikovu.

Ta gre in se postavi poleg kočije.

»Kje služite?« ga vpraša gubernator.

»V gu...bernijskem, urr...radu, vaša prevzvvišenost«.

»Vaše ime?«

»Ko...kotikov, vašš...ša prevzvvišš...šenost.«

»Kam greste?«

»V u... rad, vaša prevzvvišenost«.

»Kaj pa bodele tam delali v takem stanju?«

»Svoj posel o...pravljal... sku...šal bom po svojih slabih močeh... vaša prevzvvišenost«.

»No vidim, vidim, da poskušate. — Sedite k meni v kočijo, rad bi se seznanil z vami natančneje«, pristavi gubernator in mu sam odpre vratica.

Pripomniti moram, da se je gubernator sploh odlikoval po originalnosti svojega značaja.

»Oprostite, vaša prevzvvišenost... kako naj jaz... tako rekoč neznatni črv... kar z vašo prevzvvišenostjo... in

vrhu tega sem tudi zamazan zeló... govori. Kotikov in privzdiguje sedaj eno sedaj drugo nogo iz blata.

»Nič ne dé — sedite!«

»Ne drznem se, vaša prevzvišenost — ali ne bi rajše zadej za kočijo?«

»Sem sedite k meni, pravim vam!«

»Zadej rajše, vaša prevzvišenost... jaz neznatni črv... nisem vreden, da...«

Gubernator naježi obrvi in še jedenkrat strogo ponovi svoj ukaz.

Kaj početi: moj ubogi Efim Zaharič zleze v gubernatorjevo kočijo, sede poleg gubernatorja in se skrči kakor jež, kolikor se je sploh mogla še bolj skrčiti njegova pisarska narava.

»Goni!«

Konja potegneta in čez četrto ure se kočija ustavi pred gubernatorjevo hišo. Gubernator skoči z voza in odhiti po stopnicah, velé Kotikovu, naj gre za njim.

V sprednji sobi je hotel lakaj Kotikova nekoliko očistiti, ali gubernator mu zapové, naj ga pelje v veliko dvorano takšnega, kakoršen je, in ga brez dovoljenja na noben način ne pusti iz hiše.

Nato odide v svoj kabinet, a Kotikov se vleče za lakajem, plašno in neodločno stopáje po gladkem parketu.

Na srečo ni bilo tačas v dvorani nikogar, razven dveh mož, ki sta čistila pod, ter sta, odloživsi suknjo in pri-

vezavši si na noge ščeti, dirjala po parketu, kakor Angleži po drsališču.«

Prišedši v dvorano, je stal Efim Zaharjič dolgo na jednom mestu in je, kakor prepelica, zaprta v kletko, bedasto gledal okolu sebe in je končno, čuté, da mu že nogi drvenita vsled dolgega stanja, prislonil se na konec stola prav tik vrat in gledal na dva delavca, slute, da se kuha zanj nekaj strašnega.

Mej tem pa so v prednji sobi lakaji šale brili nad njegovo suknjo in galošami in o njem samem najčudnejše reči ugibali.

»To ni kar tako«, pravi jeden izmej lakajev, »takega zamazanca ni kar zaman k sebi v kočijo posadil«.

»Ali kaj misliš ti?«

»Bo že tako, kakor praviš«.

V tem stopi v sprednjo sobo uradnik iz gubernatorske pisarne.

»Kaj pa ta nesnaga tukaj?« vpraša, ko si slači kožuh z bobrovim ovratnikom in pokaže na suknjo Efima Zaharjiča, ki jo je jeden izmej lakajev držal pred seboj za ovratnik, ne vedé, kaj naj stori ž njo; ali naj jo vrže na tla ali obesi na obešalnik.

»Njegova prevzvišenost je nekega lopova s seboj pripeljal — zasačil ga je nekje na ulici« odgovori lakaj.

»Kaj s seboj ga je pripeljal?« vpraša zopet uradnik.

»Da s seboj v kočiji.«

»In to je njegova suknja?«

»Njegova. In tu so njegove galoše, le pogledjte, kakšne so«.

»In na ulici, praviš, ga je zasačil?«

»Na ulici, pravkar nam je voznik pripovedoval.«

Kar ustavil ga je: govori, reče mu, kdo si?

Ko je ta videl, da mu ne uide, naredi se pijanega: jaz, pravi, sem tukaj uradnik. A-a-a, reče ta, uradnik si! In pri tej priči ga je pograbil«.

»Čudno!« odgovori uradnik.

»Mi smo mej seboj tako uganili, da je to gotovo kak požigalec ali ponarejalec denarja — kaj drugega ni mogoče!«

»Morda, kaj dobrega gotovo nič. Kje je pa sedaj?«

»V dvorani sedi. In general je strogo zapovedal: da mi ga nihče ne izpusti brez mojega dovoljenja!«

»Ali bi ga mogel videti?«

»Lahko, zakaj pa ne, — saj je sam tam.«

Nikolaj Petrovič ni bil nič manj radoveden nego lakaji. Gre v dvorano, pogleda na Katikova in vzre popolnoma neznan mu obraz, ni bil namreč še dolgo pri gubernatorju in si še ni mogel ogledati vseh N...skih uradnikov. V začetku gre nekolikokrat po dvorani mimo njega, potem pa poskusi razgovarjati se ž njim, toda Kotikov, v svesti

si svojega strašnega položaja, se mu le brezmiselno nasmehuje in ne more izpregovoriti niti besedice.

To pa Nikolaja Petroviča prepriča do dobra, da je gubernatorjev jetnik res sumen človek, in da se tu v resnici skriva kaka važna tajnost.

Mej tem so vsprejemno sobo, ki je bila tik dvorane, malo po malo začeli polniti prosilci in različne oficijalne osebe, s pismi, poročili in izvestji.

Dnevni uradnik je povedal o Kotikovu neki znani gospej, ki je tudi prišla h gubernatorju z neko prošnjo, ta je zopet povedala neki svoji prisotni znanki in tako se je raznesla vsled tega v manj nego dveh urah skrivnostna pripovedka o Efimu Zaharjiču po mestu z brzostjo elektriškega telegrafa, in ubogi Efim Zaharjič je postal pravi junak dneva, da še sam ni vedel o tem.

Strašen je bil on ta dan, res strašen, toda glas, ki je šel o njem po mestu, je bil še strašnejši: žena policijskega nadzornika se je strinjala z nazorom lakajev in je kričala, da je to res ponarejalec denarjev in da ga je gubernator sam zasledil na njegovem stanovanju, ko je baš delal bankovec za deset rubljev; žena predvoditeljeva mu je skušala pripisovati političen pomen, ter je nasprotno trdila, da je ruski odpadnik in tajni agent z dežele Če-

čencev, ki se je prikradel v Kalugo v to svrho, da osvobodi zaplenjenega Šamila. Na ta način se je klopčič vedno bolj večal. Na nesrečo je bil v istem času v Peterburgu zaprt znani tolovaj Sipko in vsled tega je javno mnenje, Bog vedi čemu, ostalo nazadnje pri tem, da je ta Sipko ušel iz ječe in se nekako pritihotapil v N..., kjer ga je gubernator ujel na ulici.

In recite, kar hočete, stvar je bila resnično nejasna: čemu vendar naj po-grabi gubernator na ulici pijanega in oblatenega pisarja in ga naj pelje s seboj v kočiji po mestu ter ga potem pripre v dvorano ?

No, predno vam povem, kakó se je pojasnila ta gubernatorska muha, poglejmo, kaj počne naš dozdevni Sipko v svoji ječi.

Minili sta dve celi, zanj brezkončni uri, mej tem ko je vsprejemal gubernator uradnike, čital poročila, podpiso-val papirje in se razgovarjal s prosilci, — nazadnje se vsprejemna soba in ka-binet izpraznita. Mej tem je Efim Za-harjiču pijanost seveda do polovice iz-puhtela. — No, sedaj pa mene, ubož-čeka potegnejo na vešala, si je mislil ter se pripravljaj, kakó poprosi nje-govo prevzvišenost, da ga pomilosti. Toda nič — ko je opravil svoje posle, se je zaprl gubernator v svoj kabinet

in vidno popolnoma pozabil, je li sploh na svetu kak uradnik Kotikov.

Mine zopet jedna ura. Pod je bil že davno očiščen in Katikova se polasti grozen dolg čas, kar skozi okno bi skočil, še najboljše bi bilo, — ali hujše nego vse ga je mučila neznosna želja, kajti jedi na godovanju so bile večinoma slane: pleče, klobase in pa še ti prokleti slaniki. Za kupico kaj kislega, ne vem, kaj bi bil dal ubogi Efim Zaharjič, a poprositi ne more nikogar, v tej polovici hiše, kjer je bil on, vladala je taka tišina in praznota, kakor da je vse izumrlo. Ker ni spal celo noč, je skušal nekoliko zadremati — toda hipoma je že sanjal o prodajnici kvasu vstric njegovega stanovanja, in to mu je še pomnožilo njegovo trpljenje. Toliko da ni jokal in začel je Boga prositi smrti, — kar mu pošlje usoda nepričakovano zabavo: od nekod iz oddaljene sobe, najbrže iz spalnice njegove prevzvišenosti, priskačeta dva psička in se z oglušiteljnim lajanjem pripodita v dvorano, naskočita Efima Zaharjiča in ga začneta neusmiljeno mikastiti za noge. Efim Zaharjič se potuhne in ju gleda smehljaje se. Početkom se mu zdi prijetno, da dela na nekak način zabavo gubernatorskima psičkoma, ko pa vidi, da le ne odnehata, začne jima tiho z jezikom tleskati in s prsti, pogovarjaje ju s

pridržanim šepetom : »Psička... peskà, kaj pa hočeta, vi dva bedaka? kaj skačeta takó? Saj vama nič nečem... oj, oj, lej kako sta čista, črnček.... šarček.... o vidva...«

Toda psička, gotovo razžaljena, da jima je dal takó navadni imeni, se začneta še bolj zaganjati ter popadati Efima Zaharjiča sedaj za hlače, sedaj za suknjo, renčeč obračata svoji kosmati glavici in ga glušita s svojim glasnim lajanjem.

Črez nekaj časa se jima pridruži še ogromen tolst mops, nò, ta vsaj ne vznemirja Efima Zaharjiča, temveč se le prednj postavi, kaže svoje bele zobé in pomaga onima dvema s svojim hripavim pretrganim glasom. Gubernatorici je gotovo ugajalo, kadar so lajali njeni psi, zato se ni brigal nikdo v vsej hiši niti najmanj za to muziko.

Dobro uro so nadlegovali psi na tak način Efima Zaharjiča, ki je vedno le z jezikom in prstmi tleskal, bojé se ganiti, da ne bi pri tem sunil katerega psa ali mu šapico pogazil.

Zabava se je začela počasi preobračati v majhno muko in pri vsem svojem spoštovanju do gubernatorskih psov je postajal Efim Zaharjič vedno bolj nepotrpežljiv.

»Oh, vi hudički!« kolne in privzdiguje svojo suknjo, »kaj ste se prav mene lotili, kakor kake divjačine. Pa

se naj jednega le dotaknem, že mu bodo čreva ven lezla... oh, oh, vrag vas!«

Toda Efim Zaharjič je tako žalibog le sam pri sebi mislil, a mej tem še vedno tleska s prsti, se smehlja in jih pogovarja:

»Psički, oj psički... saj ste lepi, črnček... šarček... no no... bedaka! Kaj se tako... No dosti, dosti tega... saj vama nečem nič...«

Nazadnje se psa vendar naveličata jeziti se in lajati. Zadosti sta se naduhala blata, strjenega na hlačah Efima Zaharjiča, zato zbežita iz dvorane kiháje in stresaje svoje gobčke.

Efim Zaharjič toliko da se ne prekriža same radosti. Toda prezgodaj je bilo njegovo veselje. Psa na svoji strani sta gotovo tudi sumila v njem kakega požigalca, kajti črez malo časa se zopet povrneta in začneta z nova oblajevati ga in se pečati z njegovimi nogami. Na tak način sta ga nekolikokrat popustila in se zopet povrnila k svoji žrtvi. Efim Zaharjič je prišel v popolen obup in zopet začel Boga prositi smrti.

Čas je mej tem hitel. Stenska ura, viseča v dvorani, odbije dve, tri in nazadnje štiri, ali on še vedno sedi na svojem prostoru in z zamirajočim srcem pričakuje odločitve svoje usode, le sem ter tje se drzne vstati in pogledati skozi

okno. Končno pride v dvorano nekoliko lakajev in začno pogrinjati mizo.

»No, hvala Bogu!«, misli si Kotikov — »sedaj se menda vender že odloči.«

Ali mizo so pognili, jedi postavili nanjo, odločitve pa le še ni bilo.

Kar se zasliši šum, govor, koraki... in koj na to stopi skozi te duri v dvorano vsa rodbina gubernatorjeva, domači učitelji in učiteljice, vsega vkupe kakih dvanajst oseb, in skozi druga pride h kratu ž njimi gubernator sam.

Efim Zaharjič poskoči in se stisne k durim.

»Prosim pokorno, sedite z nami« reče mu gubernator.

Kotikov je mislil, da je napačno slišal in je stal kot popolen bedak in se brezmiselno smehljal, mej tem pa je otipaval, so li vsi gumbi na suknji zapeti.

»Sluga, daj mu žganja!« reče gubernator, ki je opazil, da je obledel in se tresel kakor mrzliččen.

Lakaj vzame z mize srebrn podnos z dvema prelepima steklenicama in stopi pred Kotikova, ki se, zagledavši žganje, še bolj strese.

»Pijte!« reče mu gubernator.

Kotikov sam ne ve, kaj bi storil, in gleda sedaj na steklenico, sedaj na gubernatorja, in sam pri sebi ugiblje: ali bi, ali ne bi.

»Morda ne pijete?« ga vpraša gubernator.

»Ne, nikdar ne... vaša prevzvišenost... to je bilo le na godovanju...«

Gubernator se nasmehne.

»Nalij mu!« ukaže lakaju.

Ta naliže.

Sedaj se pa Efim Zaharjič ne more več ustavljati skušnjavi, s tresočo roko vzame kozarček in izpije ter se pri tem tako nakremži, kakor da je naredil kaj takega prvikrat v življenju.

Rodbina gubernatorjeva je že vedela, kaj si je bil izmislil gubernator, ter je jedva zadrževala smeh.

»Sedite!« reče zopet gubernator.

Kaj početi! Efim Zaharjič stopa po prstih k mizi, sede na odkazani mu stol in si zatakne po navadi servieto v gumbnico svoje suknje.

Postavijo prednj krožnik juhe, on prime žlico, toda pri prvem poskusu toliko da je ne nese mimo ust k ušesu, zató jo položi zopet na krožnik, trdno odločen, da se ne takne nobene jedi več. In ko bi tudi ne bil sklenil tega, težko da bi bil mogel popraviti: ubožček ni ne videl, ne slišal in ne čutil, kaj se godi okrog njega. Vse — gubernatorica, lakaji, miza, soba, vse to se je zmešalo v njegovih očéh v jedno samo splošno stvar ter se vrtelo in skakalo pred njim.

»Črna zemlja, odpri se in pogoltni mene, nesrečnika«, prosi na tihem Efim Zaharjič.

Na srečo je stala ne daleč od njega steklenica s kvasom in pri vsej pojedini pri gubernatorjevi mizi je izpil le kakih deset kozarcev te božje pijače.

»Ko bi tega ne bilo, dobrotnik moj« priznal mi je Efim Zaharjič, pripoveduje svoje dogodke, »zdi se mi, da bi bil na mestu dušo Bogu oddal... Bog vé, da res... Čutil sem, da sedaj, sedaj omahnem s stola... No, popil sem kozarček in za tem drugi ter se zopet nekako okrepčal.«

Toda s tem njegovo trpljenje še ni bilo končano. Ko so vstali izza mize, mu reče gubernator čisto hladnokrvno, naj še ostane v dvorani, in strogo ponovi lakajem svoje ukaze, da ga brez njegovega dovoljenja ne pusté nikamor.

Ostavši sam z lakaji, ki so pospravljali z mize, skuša Efim Zaharjič jednega izmej njih preprosi, da bi mu prinesel ščet, da se nekoliko osnaži, toda lakaj mu odgovori, da gubernator ni zapovedal, osnažiti ga, ter hkratu porabi priliko, da bi zadostil svoji radovednosti.

»Ali ste vi tukajšnji, kaj ne? vpraša Kotikova«.

»Tukajšen, iz gubernatorskega urada,« odgovori ta.

»Gotovo ste se kaj pregrešili kaj ne?«

»Ne, dragi moj, na duši in na telesu sem nedolžen, ne vem... k večjemu, da sem bil nekoliko pijan.«

»Tukajšen je, vidiš!« so se razgovarjali lakaji, ko so se zopet zbrali v sprednji sobi.

»Da, veruj mu, da je tukajšnji... misliš, da ti pové resnico... Ko bi bil tukajšnji, gotovo bi ga ne bil za svojo mizo posadil.«

»To ti mora biti pravi prevejanec... tako se ti drži, ko da bi ti ne znal ni vode skaliti.«

»He, ta pa ta!... Saj ti pravim, to je ali požigalec ali pa ponarejalec denarja. Ta narod ti je ves tak!«

»Ne pijem, je rekel, vaša prevzvišenost, ko sem mu ponujal žganja... a obraz ima bakren kakor kak žganjar.«

Lakaji se zakrohočejo.

»Samo nekaj mi ne gre v glavo: zakaj ga je neki s seboj za mizo posadil?« pripomni prejšnji lakaj.

»Zakaj? gotovo ima ž njim svojo politiko, človek se razlikuje od človeka, vsakega drugače... nekaterega razven s politiko ne ujameš. Vidite, ta na primer danes pri obedu ni nič jedel, jutri tudi ne bo, a kadar mu bo začelo po črevesih piskati, boste videli, kako pove, kar zahtevajo od njega.«

»Mari bi ga poslali k tukajšnjemu komisarju Iliji Anfimjiču, ta bi kmalu končal ž njim.«

»S slaniki, kaj ne?«

»Kaj s slaniki!« Ne, bratec, on je iznašel drugi stroj: on ima, vidiš bajè neko sobico, in v tej vse polno, kakor listja in trave, samih klopov... In vidiš, kakor hitro mu pride tak arestant v roke, da ga je treba zaslišati... nahrani ga s slaniki, to je prvo, potem ga pa sleče čisto do nagega in ga zapre h klopom... In pripovedovali so mi: nekateri se kar na glavi vrti kakor vrtalka, kadar ga začno klopi obdelovati... pravijo, da se mu kar koža lušči. Za Boga, vpije, usmilite se me, vso čisto resnico vam povem, samo pustite me ven....

»Tja bi trebalo tega poslati«.

»Ta jih pa zna, ta«.

»I-i-i in kako jih zna loviti! Vse tolovaje po vsej guberniji pozna po licu. Zato pa, kedar je treba kaj poiskati, le ponj! ta ti razkoplje morsko dno in hudodelca privleče na dan.«

No, Efim Zaharjič bi se najbrže ne strinjal z mnenjem lakajev in bi presedel z veseljem cel teden v oni sobici pri Iliji Anfimjiču, in naj bi se tudi vrtel na glavi kakor vrtalka, samo da mu ne bi bilo treba čepeti v gubernatorjevi sobi in v tako groznem stanju sedeti za mizo hkratu ž njegovo

rodbino. Mej tem so dobivale govorice o našem junaku po mestu vedno bolj in bolj čudovite razmere. Radovednost gubernijskih gospa je prikipela že do vrhunca, in one, ki so bile znane z gubernatorico поблиže, so se odločile na tihem, da pojdejo na vsak način zvečer k njej in pri njej, ako le mogoče, pozivedo podrobnosti tega zanimivega dogodka.

Gubernatorica ta dan ni nikogar pričakovala k sebi ter je po domače s svojo družino sedla pit čaj, ko se kar druga za drugo, kakor da bi bile dogovorjene, prikažejo predvoditeljeva žena, žena policijskega nadzornika in še nekaj drugih, vseh vkupe šest žensk. Gubernatorica se začudi, kajti ni vedela, da je napravila dogodba Efima Zaharjiča toliko šuma v mestu, — in skušala je uganiti, kaj bi pomenil ta nepričakovani shod.

Gospé sedé kakor na trnju ter komaj čakajo prilike, da bi obrnile govor na skrivnostnega jetnika, končno izpregovori žena predvoditeljeva prva:

»Povejte mi, Ana Stepanovna vpraša gubernatorico, kaj se je pa vendar zgodilo danes v našem mestu?«

»Danes zgodilo v našem mestu?«

»Da, ljudje pripovedujejo, da je njegova prevzvišenost pograbil svojeručno na ulici nekega sumnega človeka«.

»Oh, to je neumnost, ki ni vredna, da bi o njej govorili«, reče gubernatorica, ki je hipoma vse razumela in se ni hotela spustiti v podrobnosti o tem.

»Skriva...« misli si predvoditeljeva žena in obmolkne.

»In veste, kaj se je razneslo po mestu?« začne žena policijskega nadzornika.

»No, kaj pa?«

»Da so zajeli zloglasnega tolovaja Sipka, ki je ušel iz ječe v Peterburgu«.

»No, kaj pa še? kako vendar čudno ljudje vse pretirajo... reče gubernatorica in se zasmije...« to je neki tukajšnji uradnik, ki ga moj mož potrebuje, ne vem, zakaj že.

»Lejte si vendar, kaka prebrisana diplomatka je to, si misli nadzornikova žena, — ali meniš, da ti res verujemo«.

»Sipko je, ma chere, jaz sem popolnoma prepričana o tem« pošepeta predvoditeljeva žena svoji sosedki »pazite, kako bi rada razgovor pomešala.«

Ta razgovor je bil v mali sobici, kjer je gubernatorjeva rodbina navadno pila čaj.

Vidé, da ne zvedó od gospodinje nič pravega, so hotele gospé že obupati, kar se duri odpró in v sobo stopi gubernator, pozdravi goste, sede poleg čajne mize in se pripravi, da bi čital neki časnik.

»Ali si že slišal, ljubi moj, kake govornice krožijo o tebi po mestu?« vpraša gubernatorica.

»Kaj takega?«

»Da si danes zjutraj ujel na ulici znanega tolovaja Sipka, ki je ušel v Peterburgu iz ječe in se po nekakem čudesu prikradel v naše mesto.«

Gubernator se nasmehne.

»Ah, da... saj sem res nanj pozabil,« reče.

»Ej pojdi in pripelji sem onega gospoda, ki sedi v dvorani!« zapove lakaju.

Gostje kar sapo zadržujejo.

Sluga izgine in črez nekoliko trenutkov se prikaže mej vrati žalostna postava Efima Zaharjiča.

Gostje se zdrznejo in v hipu je bilo pol tuceta lornjet uprtih na namišljenega Sipka.

»Prosim pokorno, le bližje k nam!« reče gubernator.

Kotikov stopi nekoliko korakov naprej in v pravem pomenu besede zemlje ne čuti pod seboj.

»Bližje, le bližje, sèm k mizi!« ponovi gubernator.

Kotikov pristopi. Obraz mu popade krč.

»Dajte mu stol! Sedite!«

Efim Zaharjič sede prav na kraj in zopet se mu vse zavrti pred očmi. Dadó mu kozarec čaja, a on nikakor

ne ve, kaj naj stori ž njim, kozarec kar pleše v njegovih rudečih in nekoliko oteklih rokah, ki so se mu vsled pijače silno tresle.

»Fuj, kako ostuden je, poglej, poglej ma chere«, si šepetajo gospé mej seboj in še vedno gledajo skozi lornjete na Efima Zaharjiča.

»Pravi razbojnik!«

»In kaka neprijetna postava!«

»Recite, kar hočete — ta je pravkar iz zapora!«

»A oči, oči, kakšne ima, kakor tiger, tako se mu blišče.«

»To je pošast, nič drugega!«

»Prepričana sem, da ima kje pri sebi nož ali pa revolver skrit.«

»To je on, to je Sipko.«

»Brez dvombe!«

Ali zakaj se je zdelo gubernijskim gospem, da je Efim Zaharjič podoben tolovaju — to je popolnoma nejasno in se da razlagati le s silnim romantiškim duhom, ki napolnjuje velik del prebivalstva naših gubernijskih mest. Ubogi Efim Zaharjič — on in tolovaj! on, ki se je k večjemu drznil izžeti iz kakega prosilca ali založnika pol ali morebiti cel rubelj srebra za kako poročilo ali prošnjo, a še to ne vselej, največkrat so ga taki ljudje, ki so poznali njegovo nesrečno slabost, povabili v gostilno in mu tam s pijačo poplačali njegov trud.

Dobro se spominjam Kotikova in popolnoma sem uverjen, da je bil ta čas najbrže bolj podoben zajcu, v katerega je pomerilo hkratu šest lovcev, kajti šest nanj uprtih lornjet zdelo se mu je gotovo šest strelnih orožij.

Gubernator je bil nenavadno delaven človek in ne rad brez posla, toda pri čaju je presedel časih po dve uri, to je bil njegov jedini oddihljaj od dela. Ves ta čas je sedel Efim Zaharjič niti živ niti mrtev in je trpel strašno нравstveno muko. Ali najbolje ga je prerešetoval domači učitelj — Francoz, ki ga je nasmešljivo ogledoval in neprenehoma klepetal v nerazumnem jeziku in pripravil prisotne često v glasen smeh.

Ko bi se bil Efim Zaharjič kedaj učil medicine, gotovo bi bil primerjal tega vzgojitelja profesorju anatomije, ki občinstvu predava nad truplom, a sebe bi prispodobil temu truplu, kateremu je bil ta čas nenavadno podoben.

Nazadnje gubernator vendar konča svoj večer in odide v svoj kabinet, rekši Efimu Zaharjiču, da gre tudi on lahko zopet na svojo stražo.

Efim Zaharjič vstane, pokima, mestu poklona z glavo se ves shuli in odide po prstih iz sobe, čuteč, da je njegova oblatena postava zadi še grša.

Koj na to se razidejo tudi gubernatorični gostje, če ne popolnem pa

vsaj polovico zadovoljni, in brez dvoma, da so videli iz lica v lice znamenitega Sipka.

Pa s tem se trpljenje Efima Zaharjiča še ni končalo, gubernator je navadno večerjal ob dvanajstih, in naš jetnik je bil zopet povabljen h gubernatorski mizi, samo žganja mu sedaj ni nihče več ponujal.

Pri večerji je bil Efim Zaharjič v prav takem položaju, kakor pri obedu, in se zopet ni taknil nobene jedi, dasi je bil tako lačen, da bi bil menda rad pojedel ona dva psička, ki sta ga nadlegovala vse jutro. Jedenkrat je poskusil in si del na krožnik košček mrzle teletine, toda čuteč, da se mu že prvi košček v grlu kar ustavlja, se je odpovedal drugemu poskusu.

»Bog, to ti je peklerska muka...« misli si, ostavši zopet sam v dvorani »ko bi imel vsaj drobtino črnega kruha... nič drugega bi ne prosil... saj sem si ga hotel prej pri večerji na kak način košček v žep spraviti... toda kako? vrag jih vzemi, ko tako pazijo. Ah, ti prokleta pijanstvo. Ne, sedaj je pa sklenjeno... zakletev dam na to: nikdar več kaplje. Samo Bog mi daj svojo moč!«

Mej tem so mu, po prečuti noči in brezkončnem dnevu nemirnega pričakovanja, da se mu odloči usoda, oči kar skup lezle. Zapazivši, da je v hiši potihnilo, si začne slačiti suknjo, da si

jo položi pod glavo in se stegne v kakem kotu, kar vstopi lakaj in mu reče, naj gre za njim. Ta pelje Efima Zaharjiča v oddeljeno sobico, pokaže mu divan, na katerem je bilo zanj pripravljeno ležišče, in hoče oditi.

»Dobrotnik!« ga ustavi Efim Zaharjič, »bodite milostivi, — ali bi ne bilo vsaj košček črnega kruha dobiti? Umrem gladu... ni za lešnik velikosti nisem ves dan imel nobene stvarce v ustih. Verujte, kakor da me kače sesajo pod srcem! Izkažite mi milost!«

»A kedó vam je pa branil pri večerji jesti?« vpraša lakaj.

»Ah, dragi moj... kakó naj spričo njegove prevzvišenosti in poleg tega še v takem strašnem položaju... Ne samo jesti, še celó dihati se človek ne upa.

»Povejte mi prej, zakaj vas je pograbil, votem vam morebiti prinesem,« reče lakaj, ki ga je mučila prav taka radovednost kakor gospe.

»Ne vem, dobrotnik ti moj, in če me zakolješ, ne mogel bi ti povedati. Tako si mislim, ker sem šel pijan v urad...»

»Ej, to ti je premetena bestija! niti glad ga ne omeči« misli lakaj.

»Priatelj... izkažite mi to božjo milost, — kruha vsaj skorjico... da si nekoliko potolažim glad...« prosi zopet, skoro da ne že jokaje, Efim Zaharjič.

Ali lakaj, meneč, da je res gubernatorjev namen, držati jetnika na di-jeti, odide, ne odgovorivši nič določnega na prošnjo Efima Zaharjiča, ki je mej tem sedel na divan in si život objemal z obema rokama ter nestrpno pričako-val, kedaj mu prinese lakaj skorjico kruha.

No preide pol ure, a lakaja ni. Efim Zaharjič čaka — čaka in dremlje, na-zadnje pa leže na blazino in zaspi kakor ubit, ne da bi bil potolažil glad, ki mu je v resnici razsajal po drobju.

Drugi dan ob osmih pride k njemu isti lakaj in mu naznani, da ga zahteva gubernator k sebi.

»O joj, kaj bo pa to? pomisli Efim Zaharjič, čegar obraz je v hipu obledel kakor platno.

Tresoč se od straha in pričakova-nja, si zapne vse gumbe, pogladi si raz-kuštrano glavo z roko in gre za lakajem, kakor hudodelec, da zasliši svojo ob-sodbo.

Gubernator je bil že popolnoma oblečen ter je sedel v naslonjaču za ogromno pisalno mizo, obloženo s knji-gami in papirji, ko stopi Efim Zaharjič v sobo in se vstavi pri durih, pobit in z rokami ob šivu hlačnice.

»Sedaj se lahko odpravite v službo,« reče gubernator in ga po strani po-gleda, »ali kedar uradne ure minejo,

izvolite priti zopet sem stražit kakor včeraj.

Efim Zaharjič se strese in toliko da ne pade na kolena.

»Vaša prevzvišenost — usmilite se, izpregovori in stisne roke k prsom, odpustite me stran... ne prenesem, Bog vé, da ne prenesem več, naredite z menoj, kar hočete... v stražnico ali pa v grad me priprite na pol leta... a pred očmi vaše prevzvišenosti... tega pa ne prenesem...

»Zakaj pijančujete?« vpraša strogo gubernator.

»Kriv sem... ne bom več... kolnem se vam, vaša prevzvišenost... na godovanju se mi je pripetilo... brbra Kotikov.

»Jaz pa vem, da vi nepretrgoma pijančujete. Čemu to?

»Kolnem se vam, vaša prevzvišenost, nič več.

»Imate kaj družine?

»Ženo in troje otrok, vaša prevzvišenost.

»S kako pravico zapivate svojo plačo.

»Sedem rubljev dobivam vsega vkup na mesec, vaša prevzvišenost... bednost... pomanjkanje,... iz obupa časih... kolnem se vam, vaša prevzvišenost, nikdar več!

»Čujte«, pretrga mu govor gubernator, »pri vsem tem, čul sem, da ste jako delaven in sposoben uradnik. Po-

slušajte me dobro: ako se poboljšate in prenehate piti... priložim vam k plači iz javne blagajnice... toda Bog vas čuvaj, ako izvem, da še nadalje uganjate neumnosti... takrat ne prebijete samo štirindvajest ur ampak mesec tukaj. Pojdite!»

Nikakor ni pričakoval, da se stvar takó zasuče, zato je hotel razveseljeni Efim Zaharjič nekaj povedati, toda mestu tega se zasmije in zaplače ter stopi dva koraka bližje h gubernatorju, in moli proti njemu roke.

»Prav, prav, pojdite, Bog z vami«, reče gubernator in se obrne ter začne premetovati neke spise.

»Sedaj ste torej slišali, kaj se je zgodilo z menoj« zaključi Kotikov, pripovedujoč mi po svoje to pripoved. »Ko bi še sto let živel na svetu, kaj takega bi si ne želel poskusiti. Naj bi me opravi v šemo in me postavil na trg vsem ljudem v posmeh, stokrat lažje bi se mi zdelo to. Tu bi vsaj še čutil, da si človek, dasi tudi brezobrazen, a človek vendar še, tam pa za mizo njegovi prevzvišenosti pred očmi, — zdi se ti, da ti je tudi duša postala kar nečloveška, črv, prav črv zdiš se sam sebi: In pa kaj še... nazadnje me še s svojo milostjo zadene prav do živega... veste, že sem si mislil: no sedaj je pa pri kraju z menoj. Iz službe me izpodé s slabim izpričevalom, poginem kakor pes

in se še hujše udam pijači! A on me je mestu tega s prijazno hesedo posvaril in še plačo podvojil. Gospod ti moj Bog! In sedaj ne le da ne pokusim več prokletega žganja, dà, ko bi mi on rekel: Kotikov, sedi deset let ob kruhu in vodi — presedel bi jih, najbom lopov, če jih ne bi presedel. Za takega načelnika storim vse!« In v resnici, Efim Zaharjič je držal svojo besedo.

Prisedši črez dva meseca zopet v N...., dobil sem ga čisto drugega človeka, bil je čedno, da celó nekoliko gizdavo opravljen, in na obrazu mu nisi opazil niti najmanjega sledu notranjega ognja.

»Čisto drugo življenje se je začelo, pripovedoval mi je Efim Zaharjič: verujte mi, tako se mi zdi, kakor da sem se v drugič rodil na ta svet. Sedaj sem se, hvala Bogu, z obleko preskrbel, načelniki me odlikujejo in še denar mi rožlja v žepu, — samo nekaj je nerodno: naše gospe so me očrnille, raztrobile so, srake, po celem mestu, da je gubernator ujel Sipka, in sedaj me vsi kličejo za Sipka. Nihče drugače, nego samo Sipko. Časih me presneto speče — pa pomagaj si!«

Mojsterski lažnik.

===== Slovaška narodna pravljica; =====

iz češčine preložil † Fran Gestrin.

V neki slovaški vasi, kjer je bil ravno semenj, sta se naletela v slabi krčmi, polni raznih ptujcev, dva moža v odrgneni obleki, kateri je solnce vzelo že barvo. Obraza pa sta se jima po nekem čudnem zvitem skladu ločila od vseh drugih.

Bila sta dva prodajalca, ki sta o enakih prilikah že često drug drugega našla tukaj. Zdaj sta si zopet sedela pri mizi nasproti, ta pot pa očitno nezadovoljna; kajti, čeprav se je dokaj sejmačev zbralo tukaj, vendar nista mogla dosti prodati, ali bolje: kar nič. Vzrok, da nihče ni hotel kupiti od njiju, pa je bil ta, ker sta bila oba po vsi okolici razvpita za največja lažnjivca. Vsakdo se je torej bal, da ga nalažeta in prevarita, ako bi imel kaj ž njima opraviti.

Bajo in Ciril, kakor sta se zvala, sta bila ravnokar použila svoje skupno kosilo ter krčmarja poklicala, naj jima naredi račun. Zdaj se jima je pa pripetilo nekaj novega, kar ni bilo pripravno, da bi jima pregnalo nejevoljo.

Krčmar je namreč zahteval od njiju 25 krajcarjev za kosilo. Krajcar pa se ne da razdeliti, in zato je vsak hotel plačati le dvanajst krajcarjev, nobeden pa petindvajsetega. Oba sta bila silno sebična, Bajo kakor Ciril.

»Čuj,« je dejal Ciril Baju, »povem ti, kako to reč lahko poravnava brez prepira.«

»Le povej,« odvrne Bajo.

»Oba sva v tem kraju znana za mojsterska lažnjivca, a to še ni določeno, komu naju dveh se to častno ime prav za prav spodobi. Zategadelj staviva, in kdor bode mogel drugega tako nalagati, da mu bode njegov nasprotnik proti svoji volji moral priznati, da se je zlagal, ta naj od tistega časa obdrži ime mojsterskega lažnjivca, oni, ki zgubi, pa plača petindvajseti krajcar.«

»Že velja!« je dejal Bajo. »Dobro se bodem varoval, povedati ti, da si se zlagal.«

»Bodemo videli, kdo se bode zadnji smejal,« odvrne Ciril. »Zdaj pa vsak en krajcar založiva pri krčmarju, pa odriniva. V bližnji vasi si morava poiskati prenočišča; tukaj je krčma tako natlačena tujcev, da nama ne ostaje nič več prostora. Jutri pa bode zmagovalec lahko nazaj zahteval, kar je založil.«

Kakor sta rekla, tako sta storila. Vsak je krčmarju plačal po en krajcar

pod tem pogojem, naj enega obdrži za poravnanje računa, drugega pa naslednji dan zmagovalcu zopet dá nazaj. Nato sta zapustila krčmo.

Komaj sta pa bila na pol poti, nastane silen piš. Prah je pred njima letel kvišku in vse je kazalo, da se bliža vihar.

Res se je nebo potemnilo, čedalje bolj je grom bobnel, in debele kaplje so že kapale na drevje. Kar se spomni Bajo, da mora biti ne daleč od tod pokopališče sosednje vasi, in na njem mrtvašnica. Le tam moreta še najti prenočišča in varstva pred nevihto. Pospešita torej korake in čez nekaj minut res ugledata streho starega poslopja, molečo iz gošče.

Dospevša do poslopja, najdeta vrata le prislonjena, ter stopita v temno vežo. Pokazalo se je, da imajo vrata ključavnico, ki se da od znotraj brez ključa odpreti in zapreti. Zakleneta torej vrata, da bi ju ne motil kakšen nepovabljen gost, potem pa se v temi plazita dalje, iskaje mesta, kjer bi mogla počiti.

Bajo srečno najde star stol, Ciril pa rakvi podoben zaboj, ki je bil do polovice napolnjen s platnom in voskom. Ta darila so ljudje dajali kapeli ter jih skozi okno nad zabojem metali noter. Bajo si torej osvoji stol, Ciril pa se vleže v zaboj. »Sva že dobra,« pravi

Ciril; »tukaj lahko na suhem pričakujeva jutra. Če ti je všeč, lahko precej zdaj pričneš, kar imaš.«

»Prav praviš,« odgovori Bajo, »zdaj imava dovolj časa za to.«

Po kratkem premišljevanju prične potem svojo povest. Med tem je zunaj nevihta pričela divjati z vso silo. Dež je neprenehoma škropil na kapelo in gozd, spremljevan od vednih bliskov, ki so razsvitljevali potnika v hiši smrti.

Ciril v svojem zaboju je pazljivo poslušal svojega tovariša na stolu. Poslednji se je lagal, kar je mogel. Tako se je slednjič približala polunoč, nevihta je bila zopet malo ponehala. Kar naenkrat več glasov pretrga tihoto pred puščobno kapelo ter ustavi za zdaj pripovedovanje.

Pripovedovalec kakor poslušalec njegov se nista malo prestrašila tega nepričakovanega motenja, še bolj pa, ko sta bila spoznala po kletvicah in surovem govorjenju bližajočih se, da so roparji. Nepremično sta poslušala ter kmalu slišala, kako so z raznimi ključi poskušali, da bi odprli vrata.

»Kaj pa zdaj počneva,« šepne Bajo svojemu tovarišu, »pod to streho ga ni mesta, kjer bi se mogla skriti.«

»Boljšega ne moreva storiti, kakor da se delava, da sva mrtva,« odvrne Ciril. »Jaz bom ležal v tem zaboju, ti pa se nasloni tja v kot. Roparji bodo

mislili, da so te tjakaj prislonili, dokler ne dobiš rakve.«

Videč, da se drugače nikakor ne moreta rešiti, spravi se Bajo hitro na svoje mesto. Komaj je bil tam, že vrata zaškripljejo v svojih tečajih, in roparji vstopijo v mračno vežo.

Bilo je dvanajst s samokresi in sabljami oboroženih mož, vsi strašni videti. Trinajsti je neoborožen pred njimi nesel svetilnico. Poslednji ropar je vrata za seboj zaprl, zaklenil jih pa ni.

Ko so prišli v sredo veže, ukazal je glavar, ki se je ločil od drugih po rdečem čopu na klobuku in tudi po opravi, naj po tleh razgrnejo preprogo ter na sredo postavijo svetilnico. To se je takoj zgodilo, in vsi roparji, razun neoboroženega, so se posedli naokrog.

Ko je bil vsak na svojem mestu, je izvlekel glavar polno vrečo denarja ter ga izpraznil na pogrinjalo.

»Danes smo dobro naleteli«, je dejal potem: »vsakdo izmed nas dobi od tega, kolikor mu tiče. Samo ti ta pot še ničesar ne dobiš«, nadaljuje, obrnen proti onemu, ki je svetil pred njimi, »ker smo te šele zdaj sprejeli v našo družbo in se še nisi pokazal mojstra. Da bodeš pa tudi deležen našega veselja, podarim ti to-le sabljo, ki je že dokaj črepinj preklala. O priložnosti se lahko oslaviš ž njo«.

O teh besedah odpnè svojo sabljo ter jo poda neoboroženemu. Ta se mu zahvali, in med tem, ko je ropar z drugimi štel denar, je hodil on po veži gôri in dôli.

Kmalu ugleda izprehajajoči se ropar Baja v kotu. Nekaj časa ga opazuje, potem pa se obrne proti glavarju ter velí:

»Dovolite mi, glavar, da nad tem-le mrtvakom prvič poskusim, kako znam glave sekati«.

»To lahko storiš, ako hočeš«, odvrne glavar smeje se.

Nato stopi ropar pred dozdevnega mrtveca, dvigne sabljo ter pravi:

»Pazite, glavar, trikrat zamahnem s sabljo, predno udarim, tretjič pa z enim samim udarcem odleti glava od telesa«.

Glavar in tovariši njegovi so se smeje obrnili proti njemu, da bi videli ta prizor. Že je bil sabljo dvakrat zavihTEL nad Bajom, ki je krvavi pot potil, zdaj zamahne tretjič, a dozdevni mrtvak, ne da bi se ganil, zakliče z votlim, strašnim glasom:

»Vstanite, mrličii!«

»Ali jaz tudi?« vpraša Ciril v svojem zaboju z najnižjim glasom.

»Da!« zopet zakriči prvi, a to so preplašeni roparji težko slišali, ker so vsi, kakor od vihre razpodení, na vrat na nos drli iz pošastnega poslopja.

Precej daleč od pokopališča pa se zopet zberó, in glavar ponudi onemu, ki bi se upal iz mrtvašnice prinesiti zaostali plen, polovico vsega, a nobeden izmed njih ni imel srca, da bi hotel zaslužiti plačilo.

Ker je videl, da je vse ponujanje zastonj, je sklenil glavar slednjič, da sam poskusi.

Pripognen in kolikor mogoče brez šuma se splazi do vhoda v vežo. Notri je čul več glasov, zato poslušá pri vratih, odpreti jih se pa ne upa. Tiho potem stopi k omenjenemu okencu, da bi videl, ali bode od tod mogel gledati, kaj se godí v kapeli. Zato zelo previdno pomolí glavo skozi okence. A to je Ciril, ki je bil še v zaboji, takoj opazil. Urno seže po roparjevi glavi, da bi ga zgrabil za lase, a namesto teh dobi njegov klobuk, v katerem je bilo, kakor je pozneje našel, všitih šeststo cekinov.

V neznanskem strahu odskoči glavar nazaj, in predno je še ves zbegan mogel ubežati, je slišal, kako sta se ona dva v kapeli za en krajcar pričkala.

Zdaj pa je bežal skozi vrata s pokopališča, kakor bi ga podilo krdelo duhov in pošastij. Že od daleč je vpil nad svojimi tovariši, tako da sta ga Bajo in Ciril v kapeli mogla slišati: »Bežite, bežite, dokler nas še večja nesreča ne zadene. V kapeli je toliko

duhov, da od vsega denarja, kar smo ga bili tam pustili, še en krajcar na vsakega ne pride«.

Potem sta kupčevalca slišala, kako je družba hitro pobegnila v gozd.

Do dobra prepričavši se, da se jima roparjev ni več bati, sta sklenila deliti nepričakovani zaklad, in Ciril je dejal Baju:

»Jaz mislim, da bi ti zdaj lahko dalje pripovedoval«.

»Prav praviš«, odvrne Bajo, a mene je ta dogodek tako zbegal, da mi ni mogoče nadaljevati pripovedovanje. Če mi pa ti svoje dogodke moreš pripovedovati, te bodem pa že poslušal«.

»Jaz sem zadovoljen, čeprav nisem pripravljen na to«.

Potem se v svojem zaboju priležno vsede ter nekoliko pomislivši prične:

»Moj oče je bil, kakor ti je vsekako znano, ubog dninar. Imel je šest otrok, in jaz sem bil najstarši.

Kmalu po rojstvu najmlajšega bratca mojega mi je umrla mati, in le dobrota usmiljenih ljudij je rešila moje male bratce in sestrice, da niso pomrli lakote.

Mene je vzel neki daljni sorodnik, ki je imel krčmo na ogrski meji, precej daleč od mojega kraja.

Moj sorodnik je bil zelo suh, preprost in dobrodušen mož, njegova žena

pa prav tako debela, kakor hudobna in prepirava starka. Vsak dan se je s svojimi pestmi, ki so se po vsem ujemale z ostalim njenim truplom, samo za zabavo malo poigrala po mojem hrbtu, kar je bilo zame vse drugo, le prijetno ne.

Enkrat se je pripetilo, da je moral moj suhi strijc za nekaj dni odpotovati, in tudi njegove debele družice se je polotila želja, da bi valila svoje okorno meso v vas v bližnje selo. Zvečer pred odhodom mi je ukazala, naj ta čas dobro pazim, smetano medem, vrabce s češnje pojam, mlada piščeta čuvam, da jih ne ukrade sokol, ki že več dni kroži okrog kurnika, in ako bi se utegnil oglasiti kak tujec, naj mu dobro postrežem z vinom in drugimi rečmi! »Ako ne dobim vse tako,« je sklenila svoje naročilo, »kakor sem ti ukazala, potem se pa le pripravi.«

Drugo jutro me je z nekolikimi sunljeji spodila iz postelje, potem pa je sebe spravila na pot, mene pa na delo.

Iz previdnosti, da bi sokol ne odnesel kakega piščanca, privezal sem vse na vrstico. Nato sem napolnil pinjo; da bi pa vrabce podil s češnje, sem splezal s pinjo nanjo ter medel, na vejah sedeč.

Zdaj sem mislil, da sem vse prav dobro opravil. Vendar nisem mogel dolgo ostati pri svojem delu, kajti ne

dolgo in dva potnika sta potrkala na vrata.

Hitel sem torej gostoma streč, kakor mi je bilo ukazano, a doli plezajočemu mi je revežu izpodrsnilo. Pinjo sem potegnil za seboj, in kar je bilo v nji, je v belih tokovih teklo po tleh. Ko sem bil potnikoma odprl vrata, zahtevala sta vina. Hitel sem v klet ponj. Ko pa sem natakal v vrč, me je poklical eden izmed njiju, češ, da mi sokol pobere vsa piščeta.

Ta nova nesreča me je tako zbegala, da sem pozabil pipo vtakniti nazaj v sod; hitel sem, da piščeta rešim iz sokolovih krempljev.

A zaman sem tekel za njim precej daleč, vzdigoval se je čedalje više, in naposled mi je z vsem ropom popolnoma izginil izpred oči.

Vrnivši se sem našel, da so vrabci vso češnjo objedli in da je vse vino izteklo iz soda.

Da bi zakril poplav, sem potresel hitro klet z moko, kar je je bilo v zaboju zraven, a obupen sem videl, da je to storilo dogodek še bolj očiten.

Potnika sta morala zopet dalje, ne da bi bila dobila vina, jaz pa se pred obetanimi udarci nisem vedel drugače rešiti, kakor da sem pobegnil.

Še pred solnčnim zahodom sem došel v bližnjo vas. Zastonj sem po hišah prosil prenočišča. Slednjič se me

je usmilila neka stara ženica ter me vsprejela, v enem kotu svoje koče mi je napravila ležišče iz slame, in takoj sem se iztegnil po njem, upehan od dnevnega truda, obupa in potovanja. Nisem še dolgo ležal, kar prilomasti v hišo starkin mož, ovčji pastir, spremljan od treh velikih pastirskih psov. Opazil me je precej ter vprašal starko:

»Kdo pa je ta tujec, in kaj hoče?«

Mamica odgovori: »Ubog tuj dečak je, ki nikjer ni mogel dobiti ležišča čez noč. Iz usmiljenja sem mu je jaz napravila.«

»Prav si storila, stara čarovnica,« pravi pastir, »taka me ima, da bi svojo večerjo rad v družbi použil.«

»Hoj!« zakliče zdaj, obrnivši se k meni; »urno, dečko, hodi za mano v kuhinjo, da prirediva večerjo.«

Kaj je bilo početi? Možu se je videlo, da ima navado, vsak ugovor, prav kakor nepozabljiva mi žena sorodnika mojega, povrniti z batinami. Vkljub svoji utrujenosti sem bil tedaj primoran, iti za njim v kuhinjo. Tja prisedši je upihal velik ogenj in pristavil k njemu sila velik kotel; mene je že strah izpreletaval, češ, da je mene samega odločil si za večerjo.

Ta strah pa me je v kratkem minil, ker je stresel v kotel nekaj posod moke in masla. Iz tega si je delal ve-

čerjo, in jaz sem mu moral pri tem pomagati.

Ko je bila velikanska jed gotova, iztresel jo je v veliko svinjsko korito, z mojo pomočjo vlekel je na mizo v sobo, ter mi velel, naj sedem k njemu. Ko sem to storil, prijel je za nož in ž njim nič kaj mikavno jed v koritu razdelil v dva enaka dela, potem pa mi je rekel: »Ena polovica je moja, druga tvoja. Vsak mora pojesti svoj del, da bodeš vedel.«

In res je precej pričel s čudovito slastjo žreti svoj del, in tudi jaz sem bil primoran posnemati ga. Predno pa sem jaz mogel le majhen del določene mi polovice použiti, je bil on svojo že vso pogoltnil. Nato se je naslonil nazaj na stol in, parkrat strahovito zazijavši, takoj zaspal.

Jaz sem bil nekaj jedi, nekaj pa njenega pogleda kmalu sit, in ker sem se bal, pustiti jo nepoužito, sem jo ponudil pastirjevim psom. A ker so se bili bržkone že poprej najedli, so hoteli le malo požreti. Zdaj si nisem vedel nič drugače pomagati, kakor da sem si srajco, ki sem jo imel po ogrski šegi zatlačeno za spodnje hlače, krog in krog nadelal z nemajhnim delom ostale jedi, kolikor se je dalo.

Čez nekaj časa se je pastir zopet vzbudil, vzel s police meh ter mi ukazal, naj plešem ž njegovo starko, ki je

bila zadremala med njinim obedom na čelešniku.

Nič mi ni pomagalo ugovarjanje, da ne znam plesati. Hočeš, nočeš, moral sem zgrabiti zaspano starko ter po sobi skakati ž njo kakor obseden. Pri ti zabavi je moja plesalka od hrkanja in kašlja skoro umrla.

Po nesreči pa se mi je malo prekratka srajca vsled prehudega pretresenja izmuzala izza spodnjih hlač, in v nji shranjena jed je povsod vrela ven. Komaj pastir to opazi, odloži meh in s strahovitim glasom zavpije: »Kaj, ti požeruh, torej ti tvojega dela ni bilo dovolj, da si še mojega ukradel, ko sem spal? Halò, stara!« zavpije nad starko še z gršim glasom, »hitro mi daj sekuro, da ubijem tatu.«

A komaj sem jaz to čul, sem pahnil starko daleč od sebe, in predno ji je vrtoglavica dovolila prinesiti, kar je želel, sem bil že ubežal skozi okno.

Bila je trda noč, ko sem videl, da sem rešen, ter se plazil ob samotnih vaških hišah, ne vede, kam bi se zašel. Slednjič sem uzrl moža, ki je bil baš krčmo zapustil. Tega sem poprosil, naj bi me vzel s sabo, da mi ne bode trebalo noči prebiti pod milim nebom. Uslišal mi je prošnjo; ker je v njegovi hiši že vse spalo in se je bal, da bi svoje zakonske tovarišice ne motil v

spanju, dal mi je velik ovčji kožuh. Vanj sem se zavil ter prebil noč.

Ko je bil dan napočil, dal me je poklicati k sebi ter me vprašal, kdo sem in kaj sem, ali bi hotel pri njem služiti za ovčjega pastirja. Jaz sem z veseljem pritrdil. Nato mi je dal prinesiti zajutrek ter me hotel peljati na svoj pašnik. Ravno sem nameraval iti za njim, ko mi njegova žena ukaže, naj vzamem s police bučo, v kateri je imela sol shranjeno. Prijel sem lupino za rob, ali trohnela posoda se je razdrobila in sol je ležala raztresena po tleh.

Kakor znorela zgrabi baba krepelec ter zleti za mano, a hitrost mojih nog mi je tudi to pot hrbet rešila neprijaznih pozdravov. Dospevši na veliko cesto, na katero sem bil zdaj že drugič spoden, sem srečal tri popotne mladeniče. S temi sem došel v svoj rojstni kraj.«

»Dokaj si moral pretrpeti v mladosti svoji, ubogi Ciril,« pravi Bajo smeje se.

»Dà, ko bi bilo le v tem vse pri kraju,« odgovori Ciril ter nadaljuje.

»Prišedši domov, izvedel sem žalostno novico, da je oče umrl, odkar mene ni bilo doma.

Poleg tega me je pa to najbolj bolelo, da se ni našlo nič pisanega o njegovem rodu, ki je zbog tega moral ostati dvomljiv.

Neki pameten mož, ki je užival spoštovanje cele vasi, svetoval mi je, naj krenem najbližnjo pot, da kaj gotovega izvem o tem, in naj si rojstni list očeta svojega dobim iz nebes.

Šel sem ven iz vasi ter preudarjal, kako bi pač to učinil. Z neizrečenim veseljem ugledam v bližnjem močvirju trs, ki je segal prav gôri do neba.

Po tem urno plezam kvišku. Ko sem bil vse opravil brez zapreke in kolikor mogoče hitro in sem bil izvedel, kar je trebalo, hotel sem iti zopet doli. A kako ostrmim, vidèč, da je koza pojedla trs. Zdaj si nisem znal pomagati, malo da nisem obupal.

Kar najdem po naključju v žepu nekaj funtov lanú. Iz tega takoj izpredem nit, katero spustim na zemljo, da bi videl, če je je dovolj; a pokazalo se je, da je bila prekratka. Zopet nova zadrega, a kmalu me je iz nje rešila moja prebrisanost. En del zgornjega konca niti sem namreč razrezal v več kosov ter jih pritrdil na spodnji konec, da bi nit podaljšal. Nato sem jo privezal k tramu nebeških vrat, ter se spustil nazaj na zemljo. Ko sem prišel na konec niti, pa sem strahoma opazil, da visim še celih deset sežnjev nad zemljo, in sicer nad močvirjem.

Moj pogin je bil neizogiben, zato si smrtnih težav nisem hotel daljšati. Spustil sem nit ter — pogreznil se v

močvirje. Ko sem pa tičal v njem, prišlo mi je na misel, da bi se utegnil še rešiti. Kakor sem mislil, tako sem storil. Hitel sem, kakor hitro sem mogel, domov po lopato ter se izkopal iz blata, predno sem se popolnoma zadušil. Vesel srečne rešitve sem hitel zdaj proti svojemu rojstnemu kraju. Na polju sem naletel na več znancev, ki so ravno kosili. Vprašam jih, kako se imajo, in odgovoré mi, da jim gre dobro. Pritoževali so se pa čez težavno delo in čez neznosno vročino.

»Lahko si mislite, kako sitno nam mora biti delo,« dejal mi je star kosec, obrisal si pot s čela ter z nova brusil koso; »še toliko nimamo časa, da bi šli po vodo v bližnjo reko ter si ugasili žejo.«

»To vam pa jaz lahko storim,« odgovorim jaz, vzamem prsteni vrč ter grem k reki.

Tja prišedši pa vidim, da je trdno zamrznena, in ker nisem ničesar videl, s čimer bi prebil led, odtrgal sem si hitro glavo s telesa, napravil luknjo v ledeno skorjo, natočil vrč, ter nato hitel k žejnim koscem.

Ko sem bil že blizu njih, začujem naenkrat glasan smeh. Radoveden, kaj je temu vzrok, pogledam okrog sebe ter opazim dve mladi žanjici, ki sta se krohotali.

Vprašam ji strmé, zakaj se vendar tako smejeta? Zdaj pa vnovič pričneta, in sicer na vse grlo, in še le čez nekaj minut sta me mogli vprašati, kje sem vendar pustil glavo. Še le zdaj opazim, da sem jo pustil na bregu pri reki. Letim torej naravnost nazaj ter pridem ravno o pravem času, da jo iztrgam požrešnim zobem lisice, ki se je bila že spravila čez njo. Nato prinesem koscem zahtevano vodo ter se odpravim domov. Ko sem bil že blizu očetove hiše, se naenkrat stemni, grom je bobnel in bliski so švigali po nebu. Stopil sem ravno na prag očetove hiše, kar privrši skozi zrak velika svetla krogla. Padla je tik mene na tla ter se razpočila s silnim pokom.

Ko se je bil razkadil iskrasti dež, ki ga je povzročil pok te čudne prikazni, sem opazil tri knjižice, ležeče na mestu, kjer je krogla počila. Knjige poberem ter v eni najdem, le misli si...«

»No,« vpraša Bajo, »kaj pa si našel?«

»V vsaki knjižici sem našel zapisano, da je tvoj oče pri mojem očetu dvajset let za hlapca služil.«

»Lažeš se,« zakričí Bajo usrjen, »moj oče je bil bogat trgovec, tvoj pa dninar, ki je...«

»To vem dobro,« smeje se odvrne Ciril, »a to tudi vem, da sem dobil stavo.«

»Kaj?« vpije Bajo ves osupel. »No, seveda,« nadaljuje oni s smehom, »ali nisi ravnokar sam priznal, da sem te nalagal?«

»Ni vraga!« kriči Bajo, »torej si me speljal na led?«

»Da, če dovoliš,« odvrne Ciril, »in sicer s tvojim lastnim orožjem. Ti li nisem poprej pravil, da je najboljše v pest smejati se.«

Zdaj se udari Bajo ves togoten na čelo, vzpodbujan od Cirilovega smeha, se jezi ter kolne svojo neprevidnost in Cirilovo zvijačnost.

Polagoma pa se mu poleže jeza, in nazadnje je moral celo med jezo in smehom nasprotniku svojemu priznati zmago.

Med tem se je bilo že tudi zdanilo. Prodajalca sta si razdelila od roparjev popuščeni denar ter se vrnila v vas, kjer je bil semenj. Novi mojsterski lažnik je dal krčmarju petindvajseti krajcar; Bajo pa je odkrito priznal, da ne zasluži on, temveč Ciril, da ga odslej zovejo mojsterskega lažnika.

Roža.

Napisał Jaroslav Vrchlický.

Bilo je meseca maja leta 1283.

Nekako sredi ulice del Corso, ki je tedaj tvorila sredino Florence, je stal nasproti hiše peka Folca Portinarija mladenič vitke rasti, oblečen v tesno se prilegajočo črno obleko, ki je bila tedaj običajen kroj bakalarjev visoke umetnosti.

Dolgo je že stal tukaj in očitno nekaj pričakoval. Zlato pomladansko solnce je poplavljal ulico z morjem svitlobe; neobičajno sveže ozračje se sicer še ni lesketalo v globokem poletnem azurju, ali bilo je nekaj nenavadno sanjavega v teh mehkih valovih, ki so pluli k ostrim vrhovom patricijskih poslopij, k stolpom in kupolam čarobnega mesta. Nekaj kakor spev nevidnih ptičev se je razlegalo v višini, zdajpa zdaj se je začulo iz vrtov in nasadov slavnostno šumenje košatih dreves, in zopet je zavladala sanjava tišina, polna nepopisljive pomladne nežnosti in do vzetne čarobnosti. Včasih se je prikazal na ulici brat kakega reda s pobožno prekrizanimi rokami na prsih. Z rožnim vencem na beli vrvici okoli ledij prikazal se je kakor senca, da bi se tim

bolj videla bela krila golobov, ki so poletavali v celih gručah z nazidkov Signorie tiho in plaho, kakor bi ne hoteli rušiti tišine mesta, pogreznjenega v zlate pomladne sne.

Mladenič, zavrit v plašč, je stal kakor soha ter gledal nepremično v grm rož, cvetočih pred hišo. To so bile polne, velike rože bajne krasote in omamljivega vonja.

V tem se je bližal po ulici resnih korakov in s sklonjeno glavo mož, prav tako črno opravljen v obleko bogatega patricija; v roki je držal list, zdajinzdaj z njega kaj prečital ter se včasih nasmehnil. Kaka dva koraka pred mladeničem je obstal, prekrižal roke na prsih in ga ostro opazoval. Mladenič dolgo ni čutil, da ga opazuje, končno pa se je predramil, stegnil obe roki in stopil prihajajočemu naproti.

»Moj Quido!« vsklikne in nehote seže po listu, s katerega je ta čital še pred trenutkom.

»Ne tako hitro, Durante,« odvrne ogovorjeni, ogibaje se, ter dvigne list nad glavo, kakor bi hotel prijatelju nagajati, »ne tako hitro!«

»Saj veš, da koprnim hrepenenja,« ga je prosil mladenič.

»Čisto naravno, oni, ki ljubijo, vedno plamte v hrepenenju,« pravi Quido polagoma, kakor bi citiral.

»Ti se mi posmehuješ.«

»Ne, prijatelj, toda ne vem, če te zadovolji moj odgovor. O zadevah, tičočih se ljubezni, imam svoje posebno mnenje, drugačno kakor ti in kakor Cino — «

»Tudi kakor Dante da Maiano,« ga prekinе prijatelj. »Vem to, vem. Toda za boga, daj vendar sem. Ravno tvoj odgovor me bode zanimal najbolj.« Tu imaš,« in segel je v stranski žep, »odgovor Dan-teja da Maiano. Skoro razžalil me je način, kakor on govori o ljubezni. Tako nizko, kakor obzorje njegove duše. Tim bolj hrepenim po tvojem odgovoru.« In zopet stegne roko po prijateljevem per-gamentu.

Toda Quido Cavalcanti je držal trdno pergament nad glavo in rekel s potemnelim obličjem :

»Pusti, Durante moj, pusti ! Tudi moj odgovor te ne zadovolji. Koliko nas veruje v ljubezen, in kako drugače jo vsakdo pojmi. Cino samo dobrovoljno, Dante da Maiano s topimi mislimi, ti z gorečim srcem, in jaz — jaz s hladnim razumom. Največji predmet ljubezni je meni filozofija. To je oni sladki gospod, ki me nadvlada : Ecce deus fortior me ! — Kdo izmed nas ima prav ?«

»Tvoj odgovor ! tvoj odgovor, ne-strpnosti gorim,« je klical prijatelj.

V tem, ko je izročal Quido prija-telju svoj odgovor na njegov sonet, so se odprla vrtna vrata pri hiši Folca

Portinarija, in izstopili ste dve matroni, resnega, strogega obličja, sivih las, v bogati, toda priprosti opravi. Za njimi se je pokazala na ulici deklica nežne postave, oblečena v najbolj belo oblačilo, lahke, sklonjene glave, z nežnim nadihom rdečice na bledem, prosvitnem licu. Stopila je med matroni ter šla sredi med njima po ulici.

Prijatelja sta se ognila in jih počakala s spoštljivim, globokim poklonom. Matroni ste se ponosno in hladno zahvalili za pozdrav, devojka pa je globoko povесila svojo lepo glavico, kakor pod težo krasote, in bogatejša rdečica je pobarvala njeno lice, podobno v tem trenutku najkrasnejši roži na grmu, mimo katerega je pravkar šla. Samo za hip je dvignila plaho, kakor srna, svoje nepopisljivo globoke, temno azurne oči ter korakala naprej sredi matron z obotavljajočimi se koraki in s sklonjeno glavo. —

»Tako ponižna je moja devica in tako ljubezniva,« je zašepetal, tresoč se skoro začudenja in svete bojazni, prijatelj, Quida Cavalcantija.

Ta, starejši in hladnejši, je bil tudi tako zavzet, in položivši svojo roko na prijateljevo ramo je ponovil žalostno poslednje besede jednega njegovih sonetov : »Vzdihaj, kliče k duši neprestano !«

Nato pa hitro zavije v sosedno ulico.

Durante Alighieri je stal še vedno nem, s pogledom, uprtim na to rajsko prikazen. — Evo, tam koncem ulice se je lesketala ona »creatura bella bianco vestita,« kakor žarna lilija med sivimi stebli venečega trsa. Kakor korakajoč plamen se je dvigala, in videti je bilo, kakor da je vsa krasota te pomladne prirode, ves starodaven pogled zamišljenega mesta, vsa svitloba in jasnost, ves vonj in lesk samo okvir, iz katerega sije ona, smehljajoča se, z lahko rdečico na licu, z ono nežnostjo v globokem očesu, z ono prijaznostjo večne, neskončne ljubezni.

V tem so se oglasili vsi zvonovi bližnjega svetišča, in prestrašena tolpa golobov je, kakor oblak belih rož, zletela nad njeno glavo, ki se je izgubljala v temotnem portalu hiše, katere kamenje je navidezno vstrepetavalo v zlatem vzduhu, ko je prestopila njen prag.

»Ecce deus fortior me, qui veniens dominabitur mihi,« je šepetal kakor zamaknjen Dante Alighieri, stoječ neprestano na istem mestu in zroč na konec ulice.

»Ah, messer Durante,« se ozove za njim glas, »za kakšno kancono iščete poslednjo rimo?«

Ogovorjeni se obrne, hitro kakor oni, ki je prerušen iz globokega sna. Pred njim je stal vzor dovršenega gizdalina one dobe. V roki je držal velik šo-

pek in brezskrbno zibal svoj meč v bogato okrašeni nožnici.

»Messer Simone, Bog z vami! Rime baš nisem iskal; to pri meni ni običajno; še prej nego jo rabim, mi pride sama od sebe, in ne samo jedna, verjemite mi.«

»Saj je znan vaš ponos, ničesar ne marate priznati. In vendar vem, da prečujete cele noči nad jednim samim sonetom.«

»To morete imeti prav, toda nad sonetom, ki je že napisan.«

»Napisan — tega res ne razumem. Če je napisan, kaj pa še treba? Jaz bi preje prebdel celo življenje nad nenapisanim.«

»To pa jaz dobro razumem, messer Simone. Vidite, najina pota so različna.«

»To imate prav — vi iščete tukaj rime, in jaz sem pripravljen, da odvedem iz cerkve Bice in jo spremim domov; nekaj časa se bodem še sprehajal po trgu, potem pa odidem k cerkvenim vratom. To bi bilo za kancono, messer Alighieri.«

»Vam — je naročeno? — in od koga?«

»Od nje, od Bice, hčere Folca Portinarija. Imam že besedo, messer trovatore, kot ženin pojdem po njo — kot ženin. Z bogom, signore, z bogom! Ko najdete rimo, se me spomnite.«

Dante ga ni več čul. Morje teme ga je poplavalilo. Slišal je čuden šum, kakor bi se odpirala zemlja. O, če bi ga hotela požreti! Toda ona, kruta in trda, ni storila tega. Drevesa okoli njega so naprej slavnostno šumela, rože so dalje cvetele, golobje so kakor sicer poletavali z nazidkov, vzduh je bil jassen, svitel in vonjajoč, in le v njegovem srcu je bilo brezdno, bila je noč, bil je šum. Ni vedel, kako dolgo stoji tukaj, držeč v roki odgovor prijatelja Quida Davaalcantija, še vedno neprečitani, — odgovor, po katerem je tako hrepenel. — Kaj ta odgovor, zdaj je imel drugega.

Koraki, govorjenje in smeh so ga prerušili iz mislij. Ona se je vračala po končani pobožnosti iz cerkve. Šla je zopet bela in žareča, toda ne več sredi matron, — ti dve ste šli zadaj — ampak šla je naprej, a na njeni strani se je zibal in prestopal on, isti Simon de Bardi, ki se je še pred trenutkom tukaj z njim pogovarjal. In zdaj je zopet pripovedoval same dovtype ter se smejal, in ona je držala v roki njegov šopek ter se lahko smehljala, matroni pa ste šli za njima s čutom materinskega ponosa. Bili so že blizu pesnika, in govor je postajal vedno bolj glasen in izživljiv. Dante je hotel zbežati, ali ni imel toliko moči, sicer je bilo pa tudi že prepozno.

»Ta sreča, iti z vami,« je brbljal messer Simone, »kako jo preživim!«

»Ne vem, če je res tako,« odvrne ona skromno.

»Ali hočete dokazov?« je izzival on.

»Če pride sreča, more biti vsakdo srečen,« je zvenel njen glas, in pesnik je čutil, kako se zrcali v njem solza, »toda spominjati se v svoji sreči ubogih, to je večja umetnost.«

»Ne razumem vas, signora. Koga naj se spominjam?«

V tem sta dospela pred hišo ob grmu, polnem cvetočih rož.

»Trpečih, signore Bardi — trpečih,« reče ona tiho.

Odtrgala je najkrasnejšo rožo, in predno se je messer Simone nadejal, jo je dala pesniku s povešenimi očmi ali vendar z očmi polnimi nežnosti in brezkončne ljubezni.

Niti besedice ni rekla — on tudi ne. Odšla sta v hišo — in on je na ulici pritiskal k ustnicam to bujno razcvetelo ognjeno rožo, katero je posvetilo njeno oko s solzo nebeške nežnosti in brezkončne ljubezni.

In stal je še dolgo, dolgo na ulici pred hišo peka Folca Portinarija mladi Durante Alighieri. Nepremično je zrl v to rožo, najprej topo, brezmiselno, v nepopisnih bolih, pozneje je spoznal njene zavitke, kako so se vrtili v nežnih spiralah, brzi, krilati njegov duh je

stopal po njih globokeje in nižje, črne njegove misli so delovale s tako silo, da je izginila roža in so ostale samo še spirale, vedno padajoče, krožeče, stopajoče v neznano brezdno, besno in grozeče. Vizija pekla je prešinila v tem trenutku njegov mozeg, peklo muk, katere je prebil, je dobivalo formo ter v ti roži odpiralo pred njim svoje žrelo. In med tem so njegove solze tekle na rožo, gorke kakor stopljen zvinec, žgoče kakor žvepleni dež Sodome in Gomore. Toda tudi očistujoče in povzdigujoče. V odlesku solz se mu je naenkrat zazdelo, da v njegovi roki ta krvavo ognjena roža blede, da se sveti v sneženem blesku, in s koncem nevihte v svojem srcu je videl, kako roža raste neprestano v obrovskem razmerju, raste v žarečo rožo empyrea, kjer je vsak listič prestol svetnika, kjer je središče ognjeni vir, kjer biva ljubezen, ki pregiba vse zvezde. In blizu sredine vstaja z jednega izmed lističev ona »creatura bella bianco vestita« ter mu prihaja naproti, držeč v roki venec nevenečega labora, katerega listje so zvezde, zveneče po vsemiru kakor glas množic in šum padajočih voda. Sveti, sveti, sveti — Hosana in Alleluja neskončnih in neštevilnih angeljskih zborov.

In pritiskaje rožo k svojim ustnicam je čutil v duši prve obrise velike svoje pesni, ki mu je jedina pomagala

prenesti izdajo ljubezni in domovine, in ni vedel, da ide mimo mlad mož, slikar, ki se je, videč ga stati z rožo v roki globoko zamišljenega, tudi vstavil, — da bi si vtisnil v dušo veliko njegovo sliko ter jo pokazal bodočim vekom.

In ta slikar je bil Giotto.

Prel. J. H.

Bodi blagoslovljena !

Indijska legenda.

(Poljski spisal Henrik Sienkiewicz.)

Za jasne mesečine se je zamislil globoko nekoč modri in veliki Krišna ter rekel :

»Mislil sem, da je človek najlepše bitje na zemlji — ali motil sem se. Gledam cvet lotosa, s kojim se poigrava nočni vetrič. Koliko je ta lepši od vseh živih bitij: njegovi lističi so se odprli v srebrnem mesečnem svitu, — in jaz ne morem obrniti od njega očij...«

»Nič med ljudmi mu ni podobnega,« ponovi in vzdihne.

In za nekaj časa pomisli:

»Kako da bi jaz, Bog, z močjo svoje besede ne mogel vstvariti bitja, ki bi bilo med ljudmi to, kar je lotos med cvetovi? Tako naj se zgodi, ljudem in zemlji na radost. Lotos, preobrazi se v živo devico ter stopi pred me!«

Lahno zapljuska val, kakor da se ga je dotaknila s krilom lastavica, noč postane jasna, mesec posveti jačje, nočni drozgi zapoje glasneje ter naglo obmolknejo. Čarovnija se je izvršila, in pred Krišno stopi lotos v človeški podobi.

Bog sam se začudi.

»Bila si cvet jezerski,« reče, »bodi zdaj cvet moje misli in spregovori!«

In devica prične tiho šepetati, kakor šepečejo beli lističi lotosa, kadar jih poljubi poletni vetrič.

»Gospod, preobrazil si me v živo bitje; kje mi nalagaš, da od sedaj prebivam? Pomni, gospod, da dokler sem bila cvet, sem drgetala in uklanjala lističe ob vsakem dihljeju vetra. Bala sem se, gospod, burnega deževja in neviht, bala groma in bliska, bala celo vročih solnčnih pramenov, Ti si mi rekel, da naj bodem včlovečen lotos, — in glej, jaz sem ohranila prejšnjo svojo naravo, gospod, ter se tudi sedaj bojim zemlje in vsega, kar je na nji... Kje mi nalagaš, da prebivam?«

Krišna dvigne modre oči k zvezdam, trenotek pomišlja in vpraša:

»Ali hočeš živeti na vrhovih gorâ?«

»Tam je sneg in mraz: bojim se, gospod.«

»Torej ne... Na dnu jezera ti zgradim kristalno palačo.«

»V globinah vodâ vlačijo se kače in druge pošasti: bojim se, gospod!«

»Ali hočeš brezkončne stepe?«

»O gospod! viharji in nevihte po-teptajo stepe kakor divje črede.«

»Kaj naj počnem s teboj, včlovečeni cvet?... Ha! V Elorskih pečinah žive sveti puščavniki... Ali hočeš oddaljena od sveta prebivati v pečini?«

»Tam je temno, gospod : bojim se!«

Krišna sede na kamen ter opre glavo ob dlan. Devica je stala pred njim in boječe drhtela.

Med tem obsveti na iztoku zarja nebo. Jezerska gladina zažari, palme in bambusi se pozlate. V zboru se oglase rožasti plamenci, modri žrjali in beli labodje, na vodah pa pavi in bengali*) v gozdovih, — med njimi se razlegnejo zvoki strun, napetih na biserno školjko, pa besede ljudske pesmi.

Krišna se predrami iz svojih mislij ter reče :

»Evo, pesnik Valmiki pozdravlja izhod solnea.«

Malo kasneje se razmaknejo zavese škrlatnih cvetov, ki so zakrivale lijan-ske cvetove, in nad jezerom se prikaže Valmiki.

Opazivši včlovečeni lotos preneha svirati. Biserna školjka se mu polagoma izmakne iz rok na zemljo, roke mu omahnejo, in on onemi, kakor da ga je veliki Krišna izpremenil v kos lesa vrh vode.

In Boga vzradosti to strmenje, katero je vzbudilo njegovo delo, in reče :

»Zgani se, Valmiki, in spregovori.«

In Valmiki spregovori :

»..... Ljubim !, ...«

*) bengal, ptica pevka, podobna naši zebi (ščinkovcu.)

Spominjal se je le še jedne same besede, in jedino to je mogel izustiti.

Krišni je naenkrat zasijalo obličje.

»Prekrasna devica, našel sem ti na svetu mesto, ki je vredno tebe: prebivaj v srcu pesnikovem.«

In Valmiki zopet ponovi:

»..... Ljubim!...«

Volja močnega Krišne, volja božanstva prične devico približevati pesnikovemu srcu. In Bog stori Valmikijevo srce svitlo kakor kristal.

Jasna kakor poletni dan, mirna kakor Gangesov val, je stopala devica v naznačeno mesto. Toda nenadoma, kakor da je pogledala globje v Valmikijevo srce, ji poblede lica, in strah jo zagrne kakor mrzel veter. In Krišna se začudi.

»Včlovečeni cvet,« vpraša, »zakaj se bojiš tudi pesnikovega srca?«

»Gospod,« odvrne devica, »kam mi nalagaš, da se naselim? Evo, v tem jednom samem srcu sem zagledala i snežene vrhunce gora in globine voda, polne čudovitih bitij, in stepe z viharji in nevihtami in temne votline Elorske, in zopet se bojim, o gospod!«

A dobri in modri Krišna reče:

»Vpokoji se, včlovečeni cvet. Če v srcu Valmikijevem leže samotni snegovi, bodi jim gorak poletni dih, ki jih raztopi; če so v njem globoke vode, bodi

biser v ti globočini; če so stepske pu-
stinje, posij na nje kot cvet sreče; če
so temne votline Elorske, bodi ti v teh
teminah solnčni žarek. . .«

A Valmiki, ki je med tem zmogel
spregovoriti, pristavi:

»In bodi blagoslovljena!«

Prel. J. H.

Skalni golob.

[antičeh]
Češki napisal Fr. Herites.

Končano. Beppo, dolce Beppo, ti-sočero src si zazibal v močno utripanje — ti srečni dečko!

A videti je, da je še bolj srečna resna matrona, ki ponosno stoji zadaj gledišča v loži. Da, gospa, popolnoma vaša je zasluga tega velikega vspeha! Vi ste našli, vi ste prinesli med svet ta dragi kamen, vi ste ga dali obrusiti, požlahtiti v najboljših evropskih šolah po navodih najizbornejših pevskih umetnikov. — Brez vas bi bil morebiti ostal ta čarobni glas za vedno skrit v sivem korziškem skalovju.

Našla ga je v Ajacciu, kjer se je mudila z malo Olgo, svojo hčerko, koje pobledelim licem je imel lahak morski vzduh vrniti izgubljeno rdečico.

Povest njihovega seznanja je pri-prosta. Pred Madoninim kipom je pel nekega večera reven deček. — — Drugi dan so ga uvedli po mramornatih stopnicah v veličastno dvorano plemenitaške palače; poljubil je roko vznešeni gospej, in nato so mu prinesli nova, lepa žametasta oblačila z bisernimi

gumbi, pokrili mu bujne, neurejene kodre z elegantno, moderno čepico, obuli bose noge v čreveljčke, kakoršnih on ni videl še nikdar, ki so imeli zlate zaponke, bliskajoče se tako jasno, da je ob pogledu na nje radosti plosknil z rokami.

Lahko se je ločil od svojcev. Odpeljali so se še ta dan nazaj na svoj dom v rodno vasico revni ribiči s »krvavih ostrovov«, odpeljali so se brez Beppa, pustivši ga v naročju najdene sreče. Celo pot so govorili o tej njegovi sreči, ne slabo, zavistno, ampak z ono dobrohotno zavistjo, ki je podobna hrepenenju.

O srečni, presrečni Beppo!

Toda stari, sicer ravnodušni Matteo je danes veslal z neko čudno hitrostjo, njegov obraz, razrit z vraskami, ki sicer ni kazal nikake bolesi, je bil danes zavit v nekak čuden oblak, v nekak trpek nasmeh. — »Mislite«, je rekel ter pokazal z roko na četo divjih golobov, ki so leteli nad njihovimi glavami proti bregu, »mislite si, da zva-bite katerega izmed njih v zlato kletko...«

Matteo je umolknil, njegova žilava roka pa je močno zamahnila z veslom, da se je razpršila cela skupina valov kakor prestrašena v neredu in šumenju. Za nekaj časa je rekel glasno in pro-roško: »... Konečno razbije zlato kletko ter se izneveri vsemu, na kar so nave-

zali njegove roke in njegovo dušo, ter se vrne k nam med naše pusto skalovje...«

Začudeno so zrlí nanj, in niti mali Beppo bi tedaj ne bil razumel teh besed. Saj so se mu zjutraj tako pri-ljubili ti krasni čreveljčki, — a do večera ga prav za prav niso že nič več zani-mali, da, mnogo, kar ga je radovalo pred nekaj trenotki, je izgubilo zanj že vso vablјivost, toda mesto tega je polnilo tisoč in tisoč stvariј njegovo srce z razkošjem.

Sedeval je na balkonu pri nogah svoje gospe, dobrotnice, matere, ter peval, prešteval zvezde na nebu ter se igral z mehkimi, plavimi lasmi male Olgice... O krasne, čarobne noči na bregu Tirenskega morja! Kdor vas je užival, nikdar ne pozabi vaših skrivnostij...

Tudi Beppo jih ni pozabil, ko je tisočero z razkošjem obdanih ustnic z besedami občudovalo njegovo ime, ko so leteli k njegovim nogam krasni venci in pestre kitice, ko je njegovo glavo prvič omamil varljivi dih slave...

»Olga, ali se spominjaš onih nočij?«

Nič ni odvrnila, njeni beli ročici ste se ovili njegovega vratu, krasna devojkina glavica se je sklonila na njegovo ramo. »Olga, moja Olga ...«

Nato pridušeno šepetanje... kakor v onih nočeh. In Beppo zopet peva ter prešteva zvezde na nebu in se igra

z mehкими lasmi Olgice — toda ne več Olgice, majhne deklice; okroglo mehko rame se ga dotika, na srce se mu pritiskajo njene bujne, tople prsi...

Moja slika se razdeli tukaj v množico najrazličnejših cvetov, Zbirati jih imam li ter vezati v šopek — uvrstiti dan k dnevu, kojega sta preživela? — Komu bi bila neznana povest ljubezni?! Kako srečna sta bila v teh sladkih trenotkih!

In ti čakaš še vedno svojega Beppa, starček Matteo? — Še vedno sedevaš vsak večer na pragu svoje kočice ter gledaš z zvezdavi očesom v daljavo, če se morebiti ne prikaže kje tvoj skalni golob...

Priletel je končno, priletel ubogi, ranjeni ptič. V širnem svetu so mu postrigli peroti. Zakaj je tebi treba ljubezni, so mu rekli, ko smo z lavorom ovenčali tvoje čelo? Ti, nespametnik, uči se zatajevanja in živi svoji slavi; sreče za te ni. Ti le pevaj in pevaj ter nas zabavaj, — mi zato neusmiljeno raztrgamo tvoje srce, saj ti bomo navdušeno ploskali...

Ali poznate bajko korziških ribičev o smrti skalnih golobov? Nikdo ne najde njegovega trupla — on ne umira, ampak razplini se v vzduhu. Na bregu v pesku pa ostane obris njegove glave in kril.

In tako, pevče, si izginilo tudi ti!
Danes je v naših spominih le še slab
obris tvoje umetniške prikazni, in jutri
bi ne bilo niti tega, da ne vstajajo v
naši duši ti sladki tvoji glasovi, ki so
blažili naše srce.

Beppo, dolce Beppo, ti skalni
golob z zlatim glasom!

Prel. J. H. ^[acim]
[otip]

Po zimi.

==== Zofka Jelovškova.

Zunaj je bila zima, da je škripalo. V sobi pa je bilo gorko, velika peč je puhtela gorkote in ugodnosti.

Stara mati in stari oče in teta so sedeli krog peči.

Teta je bila gosposka. Bila je prej v mestu. Nič ni delala, samo računala je vsak dan. Stara mati in stari oče sta se mučila vse življenje zunaj na polju, imela sta trde, koščene, žuljaste roke.

Pa so se pogovarjali. Stara mati stari oče sta vedela veliko povedati. O, onadva sta mnogo doživela! Enkrat je bila v vasi velika povodenj, ... in požar dvakrat, ... in živina jima je poginila, ... in ko je najstarejši sin zbolel in umrl, ... in hči... in drugi sin... o, vedela sta mnogo. Teta pa je molčala. Prav nič ni vedela. Samo, da je hodila vsak dan v pisarno in računala, vedno računala... Dolga, dolga leta...

Pa so se pogovarjali. Stara mati je spominjala teto na oni nekdanji čas, kako jo je bila takrat obvarovala nesreče in greha... takrat, ko je oni in-

ženir hodil za njo, tisti varljivec in lopov... Koliko deklet je varal! Joj!...

Teta je molčala. A kar nakrat je planila in dolžila staro mater, da jo je okrala, — da ji je ukrala življenje... Da nima nič, nič od življenja, prav nič! Nobenih spominov, nič kesanja, ničesar! Niti greha, niti blaga!

Stara mati naj molči. Teta bi bila vesela, da ima nekaj od vseh dolgih let. Nekaj,... kak spomin! In naj bi bil greh in nesreča! Pokorila bi se, kesala bi se, živela bi... A ona ne živi, nikdar ni živela...

Stara mati se je križala. Kako govori! Obnorela je! Gotovo!

A teta ni obnorela. Utihnila je in se zopet pogreznila v apatijo, ki je vstvarjala njeno življenje...

Abisağ.

(Češki napisal Jaroslav Vrchlický.)

prevadel Josif Hacin

SBL

V sobi kraljevske palače je ležal na cipresnem ležišču veliki kralj David. Izpod stropa je visela velika bronasta posoda z gorečo dišečo nafto, katere sij je osvetljeval s cedrovim lesom prevlečene stene in strop, obit z zlatimi žreblji.

Noč je bila mirna, vlažna in jasna.

Iz mesta sem so zadoneli včasih koraki stražnikov, spojeni z brenčanjem ščitov in žvenketanjem mečev, iz vinogradov, ki so kakor zelen pas objemali Jeruzalem, so se zdajpazdaj začuli zategnjeni glasovi čuvajev, ki so klicali drug drugega. Mesec, jednak zlatemu ščitu, se je kopal v zrcalih ravnih streh in obljudoval s strašnimi sencami dva najstero mestnih vrat, ribnike, prostrane nasipe, vinograde in vrtove, polne ulov, smokev in palm, lesketal se po drevo-redih sikomor, izpreminjaje prah, nanesen črez dan na listje, v bleščeče srebro, splazil se v del trgovcev, kjer so pod širnim nebom privezani velblodje nestrpno prhali, pričakujé prihod novega jutra, posvetil v vodnjake in prodrl

v grobove, kjer so kosti dedov vzdrgetavale pred kletvijo ali blagoslovom izraelskih sinov.

Noč je plula nad naravo kakor velika vizija v prorokovi glavi.

Kralj je ležal nepremično na svojem ležišču. Nepremično so mu sedeli nasproti štirje možje drug poleg drugega; njihove koščene roke so ležale na glavah levov, ki so tvorili opirala visokih naslonjačev, njihova obličja so bila kakor kamenita, in drhteči žar ognja je risal v nje igro sence in svitlobe, poteze strahu in utrujenosti.

Prvi izmed njih je bil v obleki velikega duhovna, s pravilno razčesano in razdeljeno brado, ki mu je padala v krasnih kodrih na široka ramena. Ta je bil Sadok. Drugi, v obleki vojvode, je bil Banajaš, sin Jojadov; ostala dva, v obleki dvorjanov, sta bila Semej in Rej. Njihovi silno namazani lasje so močno dišali po sandelju in hijacintu. Oblačila so jim bila na prsih pretrgana, kajti žalost je ležala v njihovih srcih in kalila kri v njihovih žilah. Sedeli so, kakor bi nekaj pričakovali, njihove oči so bile vprte vse v jedno točko, — na kraljevo ležišče, kjer je nepremično ležal David, do brade zavit v levjo kožo. Njegovo obličje je bilo podobno maski, katera se sname z obličja mrtveca. Bil je strašno bled, brez vsakega znaka

življenja, kajti kraljevo telo je že pričelo postajati mrzlo.

»Natan še ne prihaja«, spregovori Sadok.

Nikdo ne odgovori na to opazko, le Banajaš skrči goste obrvi, Semej in Rej pa globoko vzdihneta.

In zopet dolga, tesna, grobna tišina.

»Ali ve Betsaba, kaj hoče storiti Natan?« vpraša Semej šepetaje.

»Ve,« odvrne Sadok.

»In soglaša?« vpraša Rej.

»Mora; ali ne govori Bog iz ust Natanovih? Njena krivda je, če ne more izkazati kralju poslednje usluge«.

»Tudi je obremenjena z leti in bolestmi«, reče Semej.

»Tiho, kralj se je zganil«, zašepeta Banajaš.

»Ne, to je šum v predsobi, morda neso sužnji ponve z gorečim ogljem, da jih postavijo okoli kraljevega ležišča«.

In bilo je temu tako; sedem zamorcev v kratkih škrlatnih tunikah je vstopilo; vsak je nesel veliko medeno ponev z žarečim ogljem, podobno zvezdi Sahil, ko gleda skozi zavoj meglâ na speči svet, postavili so ponve okoli kraljevega ležišča, k nogam dve, k glavi tri, na vsako stran jedno. Še/prah mirte in zrna kadila so nasuli na oglje ter se oddaljili kakor prikazni.

Sedem žarečih ponev je razsvetljevalo temoto sobe kakor sedem zvezd, modri oblački dima so se dvigali iznad morja. Kraljevo obličje se je lesketalo še v strašnejši bledosti, in štiri glave starcev, ki so samo globokejše padle na prsi, so bile temnejše v senci, katero so jim metali v lica gosti kodri in v zrak štrleče sive obrvi.

S toploto poletne noči se je družil žar sedmih ponev, tako da je hitro pokrtil pot čela mož, ki so bdeli ob kraljevem ležišču, se lesketal v velikih kapljah, enakih brušenim biserom, ter se v srebrnih curkih stekal v njihove namazane, nakodrane brade.

*
* *
*

Po precejšnjem času tesnega molka se odpro vrata v sobo, in v njih se prikaže mož visoke postave, razmršene brade in las, ki niso poznali mazil, glavnika in jeklene ostrine. Njegovo oblačilo je bilo okoli pasa prevezano z dolgo, vozlasto vrvico, žilave bose noge so bile pokrite z gosto plastjo prahu, razgaljene prsi so bile ožgane od solnca kakor smokve; oči so gorele pod sivimi, dolgimi obrvmi kakor žareče oglje, močne in suhe ustnice so se tresle neprestano kakor v molitvi.

»Oj, Natan«, je zazvenelo iz ust mož, ki so bdeli ob kraljevem ležišču.

Vsi so vstali spoštljivo ter mu šli naproti.

V obličju vsakega je igral drug izraz: v Sadokovem zvedavost, katero je nadkriljevala bojazen, v Banajaševem mir, da je dočakal in se mu je izpolnilo hrepenenje, v Semejevem in Rejevem strah nezaupnosti, združen s spoštovanjem do proroka.

Natan se je ozrl po sobi ter stopil bližje.

»Kako je maziljencu Gospodovemu, sinu Jojadov?« vpraša hlastno.

»Tako leži, kakor je ležal, ko si odšel, podoben snopu, katerega so žanjci, beže pred bližajočo se nevihto, pozabili na njivi«.

»Ali si prignal hči Sunamitsko?« vpraša Rej.

»Tu sta ona in njen oče«, reče Natan ter namigne v predsobo.

Takoj vstopi sključen mož lisičjih očíj, zarudele brade, nečistih rok: bil je to Laméh iz rodu Isaharovega. Za njim plaho vstopi deklica vitke rasti, vsa zavita v zavoj iz tkane tirske volne. Tudi pred obličjem je imela zastor, in njene oči so se svetile kakor dve temni zvezdi.

Laméh se sključi še bolj; bil je tako majhen, da je napravljial utis pritlikavca. Ta utis je pomnoževala še njegova žafranasta tunika in rdeči lasje. Deklica pa je stala ravno kakor palma.

»Banajaš«, reče Sadok mirno, »odpelji dekle v kraljevo kopališče, naj se skoplje, da bode mogla vstopiti v ležišče Davidovo in rešiti Izrael«.

Banajaš je odprl molče majhna vrata blizu kraljevega ležišča, koder se je hodilo v kopališče. Tudi tu je bilo svetlo, in velika okrogla kopelj iz jednega samega kosa črnega mramorja, v katero sta metali izpod stropa dve morski kači z rubinastimi očmi kaskade rožnate vode, se je svetila v sobi, obloženi z jaspisom. Banajaš je prijel deklico za roko ter jo peljal do praga kopališča, kjer jo je izročil štirim robkinjam jebusitskim; dve ste držali v rokah vaze z nardo in oljem, dve pa kovinska zrcala in velika pokrivala iz škrlataste volne.

Vrata so se zopet tiho zaprla, in Sadok se obrne k Lamehu, ki še ni vzravnal skrivljenega svojega hrbta. Vendar pa je njegovo lisičje oko bistro tekalo okoli, da mu ni ušlo ničesar, niti najmanjši migljaj v obličjih prisotnih mož.

Prerok Natan je stal nad kraljevim ležiščem, z rokami čudno stegnjenimi pred se, njegove ustnice so se tresle v proroškem ognju.

»Ali je to tvoja hči, Lameh?« vpraša Sadok še vedno sključenega starca.

»Moja lastna, dasi krasnejša, kakor jaz in pokojna njena mati«.

»In dovoliš v to, kar ti je ponudil božji mož Natan?«

»Če hoče to Jahve in če to reši moje ljudstvo, se ne smem upirati«.

»In ona dovoljuje v to?«

»Deklica ne ve, kaj jo pričakuje, toda ubogljiva je in ve uvaževati svojo srečo«.

»Ali še nima ljubimca?« vpraša Sadok naprej./

»Ima in nima. Ljubimca ima vsaka, tudi manj krasna kakor je moja hči, zakaj bi ga ona ne imela? To bi bila sramota ali slabo znamenje. Toda nima ga, ker dosedaj ni še nihče našel njene nega dopadajenja. Moje oči so jo ču-vale kakor zlato zrno peska ali kapljico rose v puščavi«.

»Kdo je njen ljubimec?«

»Mladenič, neznaten mladenič. Nima niti polja, niti vinogradov, niti velbloda in tudi ni poganjal karavan. Ničesar nima, ničesar, in to je žalostno. Zato se je Abisag tudi odločila. Kupiti hočem vinograd blizu Sunama ter ga izročiti tema otrokoma, da ne odidem v grob brez vnukov, da moji sivi lasje ne ostanejo brez blagoslova«.

»In ve ta mladenič, kaj se ima zgoditi?«

»Ve, poslušal je to mirno, samo toliko je rekel moji hčeri: Ko bode tvoja naloga končana, bodem stal pred vrati kraljeve palače ter te pričakoval,

da te popeljem v vinograd, kupljen od najinega očeta. Če ostaneš čista, vem, da prideš takoj, brez klicanja. Če ne prideš do solnčnega zahoda, odidem in več me ne vidiš«.

Sadok ni našel odgovora tem besedam, odšel je v/zadnji del spalnice, kjer je stala velika, težko okovana skrinja, odprl pokrov in namignil Lamehu, naj stopi bližje. Hebrejec se je priplazil, in njegov baziliskovski pogled je motril obseg skrinje. Z magičnim leskom se je tu svetil zaklad, cele palice zlata, srebrne čaše, uhani, prstani, zapestnice z biseri kakor golobje jajce, množica dragih kamenov kakor cvetlic na pomladnem travniku. Sadok je segel v skrinjo ter potegnil iz nje dve silni palici zlata in velik prstan z ogromnim biserom. Lameh je nastavil naročje, in njegove oči so se svetile bolj nego kovina in drago kamenje.

Sadok je hotel spustiti pokrov, toda Hebrejec je stal še vedno z nastavljenim naročjem; široka usta, odprta skoro do ušes, so kazala iznenađenje in občudovanje, oči pa so govorile nekaj kakor: Za tako malo svoje hčere ne prodam! Splošno je bila njegova prikazen silno komična. Sadok je torej še enkrat segnil v skrinjo ter dodal srebrno čašo, posejano z rubini, in dve zapestnici z glavo Anubisa, ki je bila

rezana iz jednega samega oniksa. Lameh je bil zadovoljen ter je stopil v ozadje.

Med tem so se odprle duri kraljevega kopališča, in dve robkinji jebusitski ste privedli Sunamitsko Abisag. Prejšnje njeno oblačilo je izginilo; zavita je bila v nežen prozoren muselin, na rokah in nogah je imela težke zlate kroge, črni lasje so bili posuti z zlatim praškom, kakor bi se v temno noč razletele milijarde žarečih zvezd.

Sadok je namignil robkinjam, ki ste izginili za vrati kopališča. In sama med sivimi starci je stala Sunamitka Abisag; po vsem telesu se je tresla, povešene oči so visele na mramornatem tlaku, in roke, prekrižane na prsih, so krčevito trepetale, kajti silna nevihta je divjala pod njimi v polnih grudih.

Sadok je prevzdignil obrvi, Bana-jaš je razumel ta migljaj, približal se kraljevemu ležišču ter segel na levjo kožo, v katero zakopan je ležal David. V tem trenutku je strgal Sadok muselinovo oblačilo z dekličinega telesa, slučajno je silnejše zaplapolal ogenj v bronasti skledici, viseči od stropa, lahek krik deklice, in v trenutku je stala naga sredi sobe, krasna kakor prikazen, vitka, nažoltele polti kakor poln klas turšice, ožgan od solnca ~~do temnega~~. Le lasje, posuti z zvezdami zlatega prahu, so ji bili plašč, seveda premajhen. Lica so ji gorela kakor

granatno jabolko. Starci so kakor v sanjah zamaknjeni zrlí bajni pojav tega deviškega telesa, na katero je plapolajoči plamen metal izpod stropa purpurne cvete na črnih steblih migotajočih senc v temnem, z zlatom protkanem listju teh bajnih razpuščenih las.

In Natan jo je prijel za roko ter jo odvel na kraljevo ležišče, kjer je Banajaš, sin Jojadv, razgrnil levje kože.

In deklica je objela mrzlo telo kraljevo, kakor objame hči umirajočega očeta, in v nji ni bilo nobenega čuta razun studa.

In Sadok je čez oba pogrnil težko volneno odejo ter namignil ostalim. In odšli so.

Jedini Natan je ostal na kolenih pred ležiščem, z rokami stegnenimi kakor zamaknjen.

In starci niso vedeli, ko so pripekljali Abisag na kraljevo ležišče, da je stal med vrati mlad mož v belem oblačilu, katerega obličje je bilo podobno solncu.

Odšel je pred njimi hitro, tako da ga niso opazili, odšel ranjen v svojem srcu in oslepljen vsled krasote Simamitske Abisag.

In ta mladi mož je bil Salamon.

Od tega časa ni prišel mir v srce Salamonovo.

Niti za to se ni več menil, da je Aboniaš, sin Hagite, proglašen od svoje stranke za kralja, godoval s svojimi privrženci cele dni in noči ter polnil s hrupom Jeruzalemske ulice; ni videl, da stoji njegova mati Batševa cele noči za vrati kraljeve spalnice, blede in tresoča se od gnjeva, s srcem, razmesarjenim vsled ljubosumnosti, zasledujoča, kak vpliv ima Abisag na kraljevo zdravje; Salamon se ni brigal, kam se v tem domačem prepiru nagiblje nestalni krog dvorjanov in vojvod, kaj namerava zviti Sadok, kaj molčeči Natan: utrujen in nejevoljen je odšel v spremstvu dveh slug na svoje letovišče v Baalhamonu. Tam se je zaprl v samoto, bdel po noči ter blodil po drevoredih stoletnih sikamor in poslušal melanholično petje vaških čuvajev in ostre pesmi neutrudljivih cikad.

Neko opoludne, ko je ravno ležal v postelji z razjarjenim srcem, je oznanil suženj nagel prihod Banajaša, sina Jojadovega.

Salamon ga sprva ni hotel niti zaslišati. Sin Jojadov pa ni pričakoval odgovora ter je prišel v sobo, ves zaprašen in zasopen.

»Veliko poročilo,« je klical od daleč; »kralj je oživel in spregovoril.«

Salamon se vzravna na postelji, kakor bi pričakoval daljšega poročila.

»Takoј moraš iti z menoј; gre za tvoje maziljenje za kralja.«

Salamon kakor onemogel zopet omahne na pestre preproge svojega počivališča.

»Nikamor ne pojdem.«

»Ali to je volja kralja in Batševe, tvoje matere. Natan čaka pri potoku v Gihonu z rogom svetega olja v roki, Adoniaš je zbežal v gore.«

»Ne pojdem,« odvrne zopet Salamon.

»Narod te pričakuje, sodniki ljudstva so na tvoji strani, vojska kliče po ulicah tvoje ime. In za vse to se imaš zahvaliti samo Sunamitski Abisag.«

»Abisag?« vpraša Salamon zategnjenost, »kaj sem ji dolžan?« /

»Vse,« odvrne sin Jojadov, »ona je privedla kralja do zavesti, sicer bi bil težko še kedaj spregovoril.«

»Torej pojdiva!« reče Salamon.

Malokdaj je bil kak kralj pri svojem maziljenju tako malomaren kakor Salamon. Pustil je, da so delali z njim, kar so hoteli. Bil bi po maziljenju za kralja zopet zbežal v Baalhamon, a prejšnja onemoglost se je znova polastila Davida, in zopet je ležal nepremično in molče na ležišču med ponvami žarečega oglja, zavit v levje kože.

Prerok Natan se je bal najhujšega. Abisag je obiskovala kralja kakor prej, toda ves njen trud je bil zaman.

Bil je večer, ko je prišel Salamon v spalnico svojega očeta. Pri kralju je bil samo Banajaš, sin Jojadov.

Salamon je sédel v naslonjač nasproti svojemu očetu, položil roko na prsi ter pričel sanjati. Hotel je videti Abisag, ko pride h kralju.

Preteklo je precej časa. Banajaš se je sklonil nad kralja, da bi mu popravil odejo na prsih. Prestrašil se je. Več ni slišal biti Davidovega srca. Mislil je, da se moti, ter vzel z mize zrcalo in je nastavil pred kraljeva usta. Srebrno se lesketajoča njegova ploščina se ni skalila. David je umrl.

Banajaš raztrga svoje oblačilo še globokejše, poklekne pred Salamona in se s čelom dotakne zemlje.

»Kaj je Banajaš?« vpraša Salamon v sanjah.

»Šele sedaj si resničen kralj, Davida ni več. Oznanit grem to duhovnom.«

»Ostani!« klikne nad njim Salamon, »niti koraka ne napraviš!« Nato pristavi z mehkim, zapeljivim glasom: »Ali me ljubiš, Banajaš?«

»Življenje dam za te, kralj moj!« odvrne dvorjan.

»Do jutra imaš stražiti pri kraljevi postelji; dotlej ti je lahko prikriti njegovo smrt.«

In nato se sklone k njemu in mu dolgo šepeta: »Ali mi storiš to, Banajaš?«

»Storim, gospod moj, samo če poveš, s kako prisego te je pred tremi dnevi zavezal tvoj oče proti Joabu, voditelju vojske, in Semeju, ki mu pravijo čarodejnik?«

»To ti povem pozneje.«

»Ne, takoj hočem vedeti,« se je branil Banajaš.

»Prisegam ti pri mrtvem truplu svojega očeta!« je obljubil kralj.

»Oznanit grem Batševi in duhovnikom...«

»Torej poslušaj!« in sklone se še nižje k ušesom še vedno klečečega Banajaša ter mu dobesedno pove poslednjo voljo Davidovo: »Tudi ti veš, kaj mi je storil Jakob, sin Sarvie, varuj se ga v svoji modrosti in ne pusti njegovi starosti v pokoju stopiti v grob; v svoji moči imaš tudi Semeja, sina Gere benjaminskega iz Bahurima, kateri me je preklinjal z veliko kletvijo in kateremu sem pri Gospodu prisegel: »Ne ubijem te z mečem.« Zdaj pa mu ne odpuščaj, in ker si previden mož, veš, kako moraš nastopiti proti njemu, da njegovo sivo glavo okrvavljeno spraviš v grob.«

»Čuval bodem svoje sodruge,« si je mislil Banajaš.

»Vendar-le bodem delal, kar se mi zljubi,« si je mislil Salamon.

In kakor sicer je stopila Sumamitska Abisag to noč v posteljo kralja Davida. Ni se zmenila, da je bilo malo nafte v bronasti skledici, viseči izpod stropa, in da je tudi večja temota, kakor sicer vladala v sobi, niti za to se ni zmenila, da so bile odstranjene ponve, za kar pa je več preprog in kož pokrivalo kraljevo telo.

Legla je in kmalu zaspala.

Njene sanje so bile jednolične, kakor puščava. Toda ta puščava ni bila vroča, ampak bil je v nji neki hlad, ki je pretresal kosti. Ta puščava se je razprostirala do obzorja, bila je temna in nerazločna, kakor soba, v kateri je danes spala. Niti ptič niti mušica, nič ni zletelo po gostem, kalnem vzduhu. In Abisag se je zdelo, da leži čisto sama na ogromni sivožolti/poljani, izgubljena v kalnem morju te temote, in da ji nevidne roke pokladajo na prsi in na noge ogromne skale. Za vzhod nenavaden hlad je vel iz njih, in Abisag si je v snu mislila, da so to kamni, ki zapi-
rajo vhode v grobove mrtvih in brloge gobovih. Neizmerna tesnoba ji je stiskala grlo, in hotela je zaklicati. V tem pa so se skale, kakor bi se naenkrat olajšale, popolnoma odvalile z njenih prsij in nog. Puščava se je stresla, temota, v katero je bila pogreznjena, se je razjasnila, proge azurja so se pokazale v višini, in med peskom so se pri-

kazovale nežne travice in dišeči mahovi. Četa žrjavov je letela po zraku, veselo frfotanje njihovih kril je donelo kakor bojni hrup. Abisag je imela oči zaprte, ali videla je vse skozi trepalnice. Kjer se je puščava združevala z obzorjem, se je ozivalo temno šumenje, bili so to gozdi stoletnih ceder. Polno, težko solnce je ležalo v njihovih bojvnih kronah, in veter je od morja prinašal semkaj njihov očarujoči vonj. In kakor začarani so se ti gozdi pomikali bližje. Abisag je slišala šumenje studentcev, skritih pod velikolisnato praprotnjo, videla je lijane, ki so se spenjale od skale do skale, in čutila, kako se sklanjata k njenim licem dva velika cveta narcisov, migotajoča kakor človeške oči. In plazeča lijana se je naglo ovijala njenega telesa, toda to je bil popolnoma drug občutek, kakor ko so ležali na nji težki kameni z grobov mrtvecev in brlogov gobovih, ta čut je bil sladek, solnčen, jasen, zmagoslaven, opojen in močan kakor smrt. Dà, taka mora biti smrt, je mislila v sanjah Abisag, srečna smrt v naročju onega, katerega ljubimo. In v kroni ceder ji je sedel nad glavo velik zlat ptič, frfotal s krili ter ji vsipal dež razvitih, kakor človeške ustnice mehkih cvetov na usta, oči, nedrija, roke in sence, in kar je pel, so bile besede, polne mistične sile in divne pretresljivosti :

»Položi me kakor pečat na svoje srce in kakor pečatni prstan na svojo roko, kajti močna kakor smrt je ljubezen, trdno kakor grob hrepenenje, oglje njeno oglje žareče in kakor najsilnejši plamen, mnoge vode bi ne mogle pogasiti te ljubezni, niti jo reke potopiti...« /

In te besede so rastle, kakor bi množice vernih molile veliko molitev bodočih pokolenj k neznanemu Bogu ljubezni, stapljale so se v šumenje gozdov in voda, postajale mogočne v viharju, zatopile jej dušo s kaskadami in nevihto vriskajočih in objemajočih se zvokov, in zdelo se ji je, da leži že tisoč let pod gomilo večno svežih cvetov, ki so ji rastli iz srea in poganjali v višino. In bilo ji je neizrekljivo blaženo in sladko.

— — — — —

Svit jutra se je naenkrat dotaknil njenih trepalnic. Vzbudila se je. Poleg nje ni ležal sivi bolni kralj, ampak mlad mož v belem oblačilu in nenavadne krasote. Tiho je spal, njegovo obličje se je svetilo kakor solnce v odlesku neskončne notranje sreče. Prestrašena je skočila Abisag z ležišča in se po prstih vkradla iz sobe. In doli po Jeruzalemskih ulicah se je valila ogromna množica, mahala s palmovimi vejami in klicala: »Zdrav bodi Salamon, kralj izraelski!«

Banajaš in Natan sta oznanila ljudstvu smrt Davidovo, kajti svit jutra je že napočil.

* * *

Sunamitska Abisag ni več zapustila kraljeve palače.

Nekaj dnij pozneje, ko je stopala iz kopališča ter vprašala Seforo, svojo robkinjo, kaj je novega, je slišala, da je bil Adoniaš, sin Hagite, ubit na ukaz Salamonov od Banajaša, ravno ko je stal pred vrati palače.

»Še vedno leži tam v svoji krvi s prahom v obličju in z raztrganim oblačilom,« je končala Sefora.

Vsled zvedavosti in neke neznane slutnje je šla Abisag pogledat mrtvo truplo. Vskliknila je z velikim glasom ter se zgrudila poleg njega in ga posipala s solzami in poljubi. Bil je to prvi njen ljubimec, oni revni mladenič z gora, za katerega se je izdajal in ki ga je zapustila vsled lakomnosti svojega očeta.

In ko je Abisag s solzami umivala telo Adoniaša, je Salamon ob glasovih tromb, citer in zvoncev, v množici slo-
nov in velblodov, zamorcev in pritlikavcev pozdravljal veliko kraljico iz Sabe, ki je prišla, da bi spoznala modrost Salamonovo in slavo njegovo.

In še ta dan sta bila na kraljev ukaz ubita vojvoda Joab in Semej, imenovan čarodejnik, po prisegi, katero je umirajočemu Davidu prisegel Salamon.

Slika iz vojne.

== Stanja. ==

Pripovedka, češki spisal Bohumil Brodský.

Poslovenil Podravski.

Ob devetih zvečer je najavil stotnik Rejček polkovniku, da je bil poročnik Stanislav Budka s svojo četo od vstašev napaden in obkoljen; nekaj vojakov pobitih, ostali s poročnikom pa odvedeni v goré. Takoj je tudi pojasnjeval, na kak način se je to zgodilo.

Stotnija Rejčkova je bila na prednji straži in, ker se je imel drugega dne vojni zbor napotiti naprej, je naročil stotnik, naj poročnik Budka s svojim oddelkom pregleda pokrajino. Ob štirih popoldne je šel na pohod. Imel je s seboj vsega skupaj osemindvajset mož.

Blizo čez jedno uro po njegovem odhodu je začul stotnik na oni strani, kamor se je napotil Budka, silovito streljanje. Urno je šel s svojo stotnijo proti oni strani. Čez pičlo uro urnega pohoda so našli bojišče in na njem jedenindvajset vojakov, deloma mrtvih, deloma težko ranjenih. Od teh je poizvedel, da je bila četa napadena, pobita; one pa, kateri so ostali živi, je odvedel sovražnik proti jugu.

Bil je to drzen čin ustašev. Poročnik Budka je stopal s svojim oddel-

kom po dolini, po kateri se je stekala bistra rečica, zlivajoča se čez nekoliko ur oddaljenosti v Drino. Ker je bil poslal pred seboj posamezne straže, si je mislil, da je popolnoma varen. Toda sovražnik ga je prekanil. Pustil je prednje straže korakati naprej, in ko je četa dospela na mesto, kjer je dolina najožja, je planil od vseh strani na oddelek.

Budka je ukazal streljati, toda vstaši so bili urnejši in številnejši. Toča krogelj se je sipala na cesarske in v malih trenutkih je od vsega oddelka ostalo le nekoliko lahko ranjenih. Tudi poročnik je bil lahko ranjen v levo roko in nezmožen se braniti, je oddal sovažniku sabljo. Privezali so ga z ostalimi vojaki, kateri so mogli hoditi, k jedni vrvi ter odpeljali urno v goré.

Ko je došel stotnik na bojišče, je bilo povsod tiho. Ker se je bližala noč, je ukazal pokopati mrtve, naložiti ranjene na nosilnice in na to se je vrnil v svoje taborišče. Odtod je hitel sam poročat polkovniku o porazu Budkove čete.

»Mislite, da poročnika niso odvlekli daleč?« vpraša polkovnik, ko je stotnik umolknil.

»Bojim se, da so ga odvlekli daleč v goré, da bi imeli poroštvo. Hočejo s pomočjo naših vjetnikov odkupiti vjetea Užico.«

»Pa bi bili zamán poskusi, preganjati sovražnika,« sklene polkovnik. »Vojna vedno zahteva svoje žrtve in za nekoliko mož ne moremo izpostavljati v nevarnost ves polk. Sporočim vse to poveljniku. Med tem pa podvojite straže!«

Bilo je v resnici nevarno, preganjati sovražnika. V tem času je bil še močan, nevaren, pogumen. Poraz madjarskih polkov ga je hrabil, in od delki, s katerimi so bila madjarska krdela zamenjena, so se še le teden dni nahajali v Bosni.

Vsled tega je bil poročnik Budka prepuščen svoji usodi. O njegovem zajetju se je pripovedovalo do jutra. Na to so zakrili novi dogodki spomin nanj. Le včasih zvečer, po težavnem dnevu, so se častniki stotnije, pri kateri je bil poprej Budka, spomnili nanj. Ali je živ, ali mrtev? Nihče ni mogel odgovoriti.

* * *

Poročnika Budko, s štirimi možmi, so vlekli vstaši v goré. Prednejše straže njegovega oddelka, zaslišavši za seboj streljanje, so se spustile od strahù v beg, ali nekatere izmed njih so se še le tretjega dné, gladne in omedlele, vrnile k stotnji, vsakovrstno zakrivàje svoj strah. Pripovedovali so o vstaših grozne reči, ki so napolnile vojake z

grozo. Sovražnik bajè ne prizanese nikomur. Ima znamenite puške, ki nikdar ne zgreše cilja ter sejejo iz velike daljave smrt na nasprotnika. Kogar ne ustrele, tega umore na grozovit način. Oni so se baje le po čudežu rešili, hrabro se bojujoč s sovražnikom, ki jih je preganjal. Zato je mogoče bajè kar naravnost soditi, da poročnik in ti, ki so še ostali živi, so sedaj že gnusno razmesarjeni mrličii.

V resnici pa je bilo vse drugače. Budka na svojem pohodu čez skalovje in prepade ni imel sicer posebnih ugodnostij, toda slabo se mu tudi ni godilo. Nahajáje se s sovjetniki sredi močnega krdela sovražnikov, je moral urno stopati po ozkih stezah neprestano v goré, raztegajoče se proti jugu. Ko se je stemnilo, so se ustavili ter med skalami napravili taborišče. Tu so zakurili in nad ognjem se je pekel na ražnju cel koštrun. Vonjava mastne pečenke je dražila slast k jedi in poročnik je koprneč pričakoval, ali tudi on dobi svoj delež.

Ni se motil. Na ukaz starašine, ki je bil bržkone poveljnik krdela, mu razvežejo roke ter polože predenj kos pečenke, rdeče pečene in prijetno duhteče.

»Jej, gospod,« ga je spodbujal Bošnjak.

Ni se dal priganjati in jedel je s tim večjo slastjo, ker je videl, da so tudi drugi vojaki dobili vsak svoj kos. Tudi vstaši so urno jedli. Bržkone že ves dan niso užili ničesar in sedaj so šli brez bojazni k počitku. Govorili so med seboj zamolklo, urno. Budka je vjel samo nekatere besede; toda pomena razgovora ni mogel razumeti.

Po večerji je neki drugi mož pregledal njegovo rano, jo obvezal ter podobno storil tudi ostalim ranjenim vojakom, na to pa jih je silil, naj gredo spat. Noč je bila topla, vstaši so tudi plegli in Budka je takoj mirno zaspal, kakor bi se nahajal v taboru avstrijske armade.

Za to je moral v jutro zgodaj vstati. Na vshodu se je prikazal prvi svit jutranje zarje in bližnji holmei so še tičali v mraku, ko ga že sprebudé iz spanja.

Privežejo ga zopet z ostalimi vjetniki k vrvi in štirje možje so odrinili z njimi naprej. Drugi so ostali v svojem taborišču. Budka je videl, da ga vlečejo globlje v goré. Pred vojaško sodišče, ali v trdnjavo, ali v smrt?

»Kam gremo, prijatelj?« vpraša jednega spremljevalca.

»Ne povprašuj, gospod,« se je glasil odločen odgovor.

Zato ni povpraševal. Sicer pa mu je bilo vsejedno, kam ga odpeljejo.

Smrti se ni bal, drugega kaj ga tudi ni moglo prestrašiti. Potlačil je tudi svojo radovednost ter molčé stopal naprej.

Solnce je vshajalo ter poplavelo pokrajino z dežjem zlatá. Vrhovi so se lesketali od zaslepljujoče svitlobe, ozračje se je žarilo od stoterih barv in po hrbtu gorâ je pihal hladni vetrič. Tù pa tam se je prikazala mala čeda ovac ali koz in pastarica, ogrevaje se na solncu, je prepevala turobno, toda zelò lepo jugoslovansko narodno pesem.

Budka je pozabil na svoje zajetje. Kraj, kamor je korakal, ni bil napolnen z znakovi bližajočega se boja, kakor je mogoče videti v pokrajinah z gostim prebiva stvom. Povsod se je odpiral prost pogled v prazne, na pol zapuščene hribe, dolíne, v katerih je le tu pa tam stala jedna ali dve koči. Bilo je gotovo, da je sovražnik nalašč izbral to nepohojeno in malo oživljeno pot, da bi si vjetniki ne mogli ogledati lege in važnejših mest.

Pred poludnevom, ko je jelo solnce pripekati ter je pohod postal težavnejši, je krenila mala karavana proti griču, na katerem je rastlo polupritlikasto borovje. Poročnik in drugi vjetniki so brez obotavljanja omahnili na tla ter s polnimi prsi srkali hladno, po borovju duhtečo vonjavo. Tudi spremljevalci so posnemali ta vzgled. Dali so vjetnikom

steklenico žganjice ter sami pili iz druge. Lačen ni bil nihče, pač pa se je vsiljevala dremota. Zaspali so vsi, samo jeden spremljevalec je bdel. Še le ko je najhujša vročina prešla, so se napotili naprej.

Na večer dospejo do nekake vasi. Niso mogli več spoznati njene lege, ker je bilo že somračno. Vas je bila polna ljudij, ki so se vtaborili v njej. Budko in njegove tovariše odpeljejo v neko kočo. Prineso jim mesa in vode ter jih puste same. Poročnik se ni hotel niti prepričati, ali je nemara kočja zastražena, ali pa bi bilo mogoče uiti. Kam bi bežal po noči? Zablodil bi v tem labirintu skal, dolin in prepadov ter bi gotovo padel zopet sovražniku v roke. Ali kdo ve, ali bi se obnašal sovražnik do njega potem tako prijazno, kakor sedaj? Zato se je povsem mirno vlegel na preprogo iz trsičja, razprostrto na tleh, ter se trudil zaspati.

V časih so mu še preleteli po glavi spomini na polk, na doživele veselice, pred očmi mu je migljala neznana prihodnost, na to pa je zginilo vse. Spal je mirno, dokler ga niso zbudili.

D drugega dne je sledil pohod kakor prejšnji dan, samo s tem razločkom, da so bili stražniki drugi in da so vsi dobili konje. To niso bile živali zlahtnega plemena, toda za ježo po teh hribih znamenite. Tako so potovali mnogo

urneje in pokrajina je neprestano spreminjala svoje lice. Dospeli so že k legam dokaj rodovitnejšim in prijetnejšim ter srečavali tudi množico ljudij. Ti so vsi radovedno ogledovali častnika in vojake. Zlasti možakarjem je bila na obrazu čitati jeza, toda porogljivih besed ni bilo slišati.

Poročnik je jel hrepeneti po cilju potovanja. Ni bil navajen ježi in zato ga je bolel ves život po celodnevni ježi na medlem konju, pokritem s samo plahto brez sedla.

Toda zaman se je veselil počitka. Še dva dni je moral jezdit, čim dalje, tem urneje. Njegovim spremljevalcem se je mudilo in spodbadali so ne le svoje, marveč tudi poročnikovega konja k urnejšemu diru. Poslednjega dne ga oddele od ujetih vojakov in na daljši poti ga je spremljal samo jeden Bošnjak. Krajina, poprej krasna, se je spremenila in popoldne sta že jezdila med strmimi, surovimi gorami.

»Kedaj bo že konec te neprestane ježe?« je vprašal Budka, nezmožen zatajiti dalje svojo nevoljo. »Ako imam biti ubit, ubij me takoj, ako sem pa samo vjetnik, ne boj se, da ti zbežim.«

»Takoj, gospod, dospeva k cilju. Tam evo na desno vidiš trg Krstac in tebi nasproti stoji Črna Gora. Čez pol ure bova na mestu.«

Bošnjak je govoril prijazno ter podal poročniku steklenico z vinom.

»Pij, okrepča te!«

Napil se je ter postal veseleji. Bil je radoveden, kje ga pusti. Nemara v kaki votlini, ker bivališč tu ni bilo videti. Nakrat pa kreneta iz desne doline, koder sta potovala, proti vshodu, in pred njegovimi očmi se prikaže prostornejša dolina. Na severni strani je bilo prilepljeno na breg nekoliko koč, na vshodnji strani pa je šumel nizek listnat gozd. Bila je to mična kotlina, pokrita s svežim zelenjem, pa tudi te koč so bile videti prijazne.

»Tam v oni najvišje boš stanoval,« pokaže Bošnjak na koč, najvišje se nahajajočo. »Zbežati od tod ne moreš, kmalu bi te vjeli mi ali bratje Črno-gorci. Oni ne puste čez mejo nikogar. Gladoval ne boš, pa tudi kaj posebnega ne dobiš. Med nami vlada revščina ter nastane še hujša nego pod Turkom. Bog pomagaj! Samo, ko bi mogli dokaj takih gospodov vjeti, kakor si ti. Spustili bi nam Užico in ta bi nam ne pustil poginiti. Stopi sedaj s konja, tu gori se težko pride s konjem.«

Stopila sta s konj in konja sta šla sama za njima, težko diha je. Šla sta mimo prvih koč in povsod so gledali za njima otroci in žene. Samo tupatam se je prikazal kak starec ter odzdravil na Bošnjakov pozdrav.

Ko dospeta k poslednji koči, pri-
veže spremljevalec konja k plotu ter
gre v kočo. Pri vežinih vratih sreča
starega Hercegovca. Bil je visoke
postave, po starosti že nekoliko sklo-
njene. Dolge sive brke so mu visele na-
vzdol poleg uvenelih ustnic in redki žolti
lasje so se mu sipali na ramena. Obleko
je imel ogljeno, revno, samo puška in
nož za pasom sta se mu lesketala, ka-
kor bi bila še le tega dne prišla iz rok
pasarja.

»Pozdravljen, Marko! Koga si pri-
peljal?«

Njegov pogled je obstal radovedno
in nezaupno na poročniku.

»Danilo Bogdanovič ti pošilja tega
gospoda, da ga stražiš pri sebi«, je
pojasnjeval Marko. Vjeli so ga pri
Konrivnu. Rad bi vlovil nekoliko dostojan-
stvenikov, da nam oddado za nje
Užico. Ne pusti mu gladovati, Danilo
ti vse povrne.«

»Ne vprašam po nagradi,« odvrne
ponosno Hercegovec, ne spustivši
pogleda s poročnika. »Ali je Švab?«

Čeh sem,« se oglasi sam Budka.
»Veš-li kaj o zlati Pragi, veš, kje je
moja domovina. Iz svoje rojstne vasi
vidim pražke stolpe.«

»Od zlate Prage? Pozdravljen mi
bodi, gospod. Rad te pogostim pri sebi.
Švaba ne bi sprejel. Ti ne zbežiš, kaj ne?«

Starčevo lice se je zjasnilo in podal je trdo svojo desnico poročniku.

»Ne zbežim, saj sem vjet.«

Krepko je stisnil starcu roko. Bila sta si že dobra znanca in poročnik je bil vesel, da si konečno počije pri dobrih ljudeh.

»No, vstopita v imenu božjem,« je spodbujal starec.

»Naj vstopi gospod sam«, se je izgovarjal Marko; »jaz moram še danes v Krstac. Ostani zdrav, Sava Jurič, pozdravi Stanjo in ženo Marico.«

Obrnil se je, odvezal konja ter urno odšel od tod. Poročnik je stopil v sobo. Sava Jurič ga je zapeljal v nizko sobo, oskrbljeno z revnim in maloštevilnim pohišjem. V sobi je bilo že nekoliko somračno. V oknih se bile namesto stekla živalske kože. Na steni je viselo nekoliko zakajenih slik svetnikov; ob steni sta stali dve postelji, a v kotu je čepelo ognjišče.

»Bodi mi še enkrat pozdravljen, gospod,« spregovori ljubeznivo Sava. »Ne storim ti nič žalega, toda prosim te, da ne boš imel slabih namenov. Sava Jurič nima drugega nego svojo čast, in te si ne da od nikogar osramotiti. Počakaj me za trenutek. Žena Marica in hči Stanja paseta ovce. Pokličem ju, da te pogostita.«

Šel je ven pred kočo, priložil roko k ustom ter nekolikokrat zakričal. Imel

je še zdrava pljuča, in njegov klic je kar odmeval med griči. Na njegov klic se začuje odgovor, toda ta glas je bil tanjši, mehkejši.

Zopet je stopil v sobo, se vsedel na klop Budku nasproti ter ga jel izpraševati o Čehih in o Zlati Pragi. Poročnik je pripovedoval in Sava je poslušal z napeto pozornostjo.

»Oh, vi Čehi ste srečni proti nam,« je zastokal ter pobesil glavo. »Mi smo revna raja. Najpoprej nam je Turek pobral vse, a sedaj se še jasni car bojuje z nami. Pobija naše sinove, požiga vasi. Zbežimo v svet. Hercegovinec se ni rodil za sužnost. Pod Turkom je bilo slabo, toda bili smo svobodni. Brez svobode umremo. Sedaj gladujemo, toda radi prenašamo to. Nihče nas ne sili, naj pošljamo svoje sinove k vojakom; naše hčere morejo brez strahu hoditi po gorah, toda potem bo vse drugače. Ko bi to bili sami Čehi, katere pošiljajo k nam, radi bi jih sprejeli. Toda s Švabom in Madjarom se ne porabi Hercegovinec nikdar.

Poročnik mu je hotel pojasniti, da pod avstrijsko vlado se bo Bošnjakom in Hercegovincem bolje godilo nego pod Turkom. Toda med tem prideta v sobo dve ženski. Jedna od njih je bila sključena, stara, z vraskovim in opaljenim licem. Bila je zoperna na prvi

pogled, toda njene oči so kazale slovansko dobroto.

Druga je bila deklè. Višje rasti nego starka, ravna, nekoliko šibka, toda njena postava je bila lepa, gibčna in polna mladosti in zdravja. Na poti proti domu ji je zarudelo lice in črne, velike oči so začudeno ogledovale tujca. Dolge, črne lase je imela spletene v kite, ki so ji visele preko ramen. Bila je bosa ter imela na sebi samo janko in srajco iz debelega platna. /

Ko je zapazila poročnika, se je skrila ter pobesila oči. Lice ji je še bolj zagorelo.

»Danilo Bogdanovič pošilja nam gosta«, je pripovedoval Sava ter kazal na poročnika. »To je Čeh iz Zlate Prage. Pogostita ga in pripravita mu postelj. Četrty dan je že na poti.«

Stara Marica se je priklonila gostu.

»Bôdi pozdravljen, gospod. Kar imam, rada dam. Stanja, prinesi kruha in sira. Pomolzem ovce ter prinesem mleka. Mesa ti danes ne morem dati. Jutri pa Sava zakolje ovco.«

Poročnik je bil zadovoljen ter je nekaj odgovarjal starki. Med tem pa je njegov pogled počival na Stanji. Osupnila ga je ter navezala ná-se. Slutila je, da jo neprestano gleda in njena zadrega je rastla.

»Pristopi bližje, Stanja, in pokloni se gospodu,« veli Sava. »Gospod mora

videti, da ga radi sprejmemo. Pravimo, da je naša hči,« je pojasnjeval poročniku, »toda temu ni takó. Ona je hči moje sestre. Lani smo jo pokopali. Bila je omožena s popom v Biležji in pred jednim letom je postalo dekletce sirota. Vzel jo je k sebi, da stari Marici pomaga. Ne jokaj, Stanja, pojdi ter pomoli za roditelja.«

Deklica se je spustila med Savinim pripovedovanjem v jok. Zakrila si je lice z rokami ter stala, kakor zatoženec pred sodnijo. Na poslednje Savine besede se je zavrtela ter odšla. Sava ji je sledil z očmi. Bil je tudi ganjen.

»Revna Stanja«, je dejal sam sebi. »Kaj bo iz nje? Omožiti se noče, jaz ji tudi ne morem dati ničesar. Nemara je Bog pozabil na njo.«

Zamislil se je in poročnik ga ni vznemirjal. Bilo mu je tudi žal dekleta. Spomnil se je na dom in ta spomin je sprebudil skrite njegove bolečine. Niti opazil ni, da je Marica prišla, nesoč mleko, in za njo Stanja s kruhom in sirom. Odložili sta vse na snažno mizo ter obstali pri vratih.

»Jej, gospod. Kar nam je Bog podelil, damo ti iz srca radi. Ne tuguj, ne pričakuje te nič hudega in še se snideš zopet s svojo materjo in očetom.«

»Nimam jih,« spregovori Budka žalostno. »Kakor Stanja stojim sam na svetu. Očeta sem pokopal že pred de-

setimi leti, mater pa pred dvema. Samo sestro imam in ta se me sedaj sama doma spominja ter joka. Je še mlada, še petnajstega leta ni dosegla. Vidiš, Stanja, da ne žaluješ sama. Žalost je povsod enaka in povsod enako boli.«

Ženski sta se s pridrževano sapo ozirali na poročnika. Njegove odritosrčne besede so ju globoko ganile. Poprej sta cenili gospoda, ker sta po njegovi obleki spoznali v njem dostojanstvenika ter po njegovih belih rokah sodili, da je nemara imenitnega rodu. Sedaj pa sta ga jeli spoštovati, ker jima je odkritosrčno razodel svoje bolečine. Tudi Sava se je začudeno zagledal v poročnika.

»Bog je dal, Bog je vzel, njegovo ime bodi češčeno,« je rekel resno čez nekaj časa. »Pozabi na žalost ter jej! Pri dobrih ljudeh si, ki ti ne storijo nič žalega. Molili bomo tudi za nje.«

Pomaknivši si bliže kruh in sir, je poročnik začel jesti. Dišalo mu je, ker že od jutra ni imel ničesar v ustih. Med jedjo je marsikaj pripovedoval in gostitelji so ga poslušali z živim zanimanjem.

»Poplačam ti, Sava Jurič, pa tudi Marice in Stanje ne pozabim,« je dejal, ko je bil sit. »Nisem revež. Imam veliko imetje, toda kaj mi pomaga vse premoženje, ko moram pa v daljni tujini izpostavljati v nevarnost svoje

življenje? Imam svoje zemljišče, grad ter živim mnogo ljudi, tu pa si moram pustiti od vas streči, dasi sami nič nimate. Dobri ljudje ste in ko se vrnem domu, pošljem ti, česar si boš želel. Stanji pošljem dedščino, da se bo mogla omožiti z junakom, ki ji nadomesti stariše.«

Stanja je skrivala v zadregi svoje lice in odsev blaženosti ji je spreletel z rdečico po zalem licu.

»Bog te oblagodari, gospod,« zavrne Sava s pridihom ponosa poročnikovo obljubo. »Saj nočem darov od tebe. Zadovoljen sem in bogastvo bi mi utegnilo zmešati stare možgane. Ako mi le hočeš kaj poslati, pošlji mi sliko Zlate Prage, da si jo ogledam. Kar pa storiš za Stanjo, ta hvaležno sprejme. Sirota je in morda je Bog pozabil na njo. Ako hočeš, pojdi počivat. Imel boš lastno čumnato. Ne bom te stražil; dober človek si in staremu Savi z begom ne napraviš sramote.«

Poročnik ga je ubogal. Poprej pa je še pustil na mizi denar, navzlic temu, da se je Sava branil.

»Ne nudim ga tebi, marveč Marici, da mi zanj kupi hrane«, je dejal poročnik odločno in Sava je privolil.

»Ako hočeš, pojde Marica jutri v Krstac ter kupi, kar boš potreboval.« Za-se si ne pridrži niti krajcarja. Sladko spi, gospod! —

»Tvoji prijatelji in naši otroci ne spé tako varno tam gori pri Sarajevu.«

Zapustil ga je in poročnik je legel. Trenutek je še premišljeval, spomnil se na dom, na doživete dogodke poslednjih dni ter zaspal.

* * *

Drugo jutro sprebudi Budka petje. Dvignil je glavo ter poslušal. Gotovo je prepevala Stanja. Imela je mehak, nežen glas in njena pesem se je otožno glasila v jutranjem ozračju. Kmalu mu stopi pred oči postava lepe deklice. Videl je mnogo srbskih žensk, toda malokatera je bila podobna Stanji. Vsled težavnega dela so se postarale vse prezgodaj, bile boječe in molčljive. Stanja pa, morda za to, ker je bila popova hči, se je dokaj razlikovala od njih. V svojem gibanju, licu in glasu je kazala plemenito nežnost. Ni bila presrčna, pa tudi ne neumno bojazljiva.

Doslej ni bila primorana, mnogo se truditi, in vsled tega si je ohranila svežost in prijetno neprisiljenost. Ko bi bila opravljena v modno obleko, gotovo bi prekosila marsikatero velikomestno krasotico, ki mora pomanjkanje lepote nadomeščati z modo.

Take žene si je želel poročnik. Bil bi se lahko že davno in, po sodbi ljudij, dobro oženil; ponujale so se mu lepe,

da, krasne neveste, toda Budka je ostal proti njih krasoti hladen. Ni bila to lepota, po kateri je težil. Pomanjkanje občutkov in gorečnosti je bilo znamenje skoro vseh, ki so bile na tem, podati mu roko in z roko vred zdatno dedščino. Poročnik je torej odlašal s svatbo.

Njegovo samoto je vedrila njegova sestra Lizika. Ta je z vso dušo visela na svojem bratu, in ko je došlo povelje, naj nastopi vojaško službo ter se napoti v Bosno, je skoro žalosti umrla. Tudi Budka jo je strastno ljubil ter se vsled tega bal, da bi morala prenašati od njegove žene morda kake neprijetnosti.

Oddaljen že nekoliko tednov od sestre, je vsakega dne s strahom premišljeval, kako se ji kaj godi. Poprej ji je vsakega dne pisal nekoliko besed. Sedaj gotovo joka, revica, ter ga ima za mrtvega, ker ji že več dni ni pisal. Za to je poskočil in urno se oblekši, šel prosit Marico, naj mu kupi pisalne potrebščine v Krstacu.

Marica je bila že pripravljena na pot, a Sava jo je hotel spremiti med skalami. Nezaupno se je oziral v poročnika, zahtevajočega pisalnih potrebščin.

»Čemu potrebuješ, gospod, takih rečij?« je vprašal radovedno.

»Hočem pisati svoji sestri,« je priznal odkritosrčno poročnik ter pove-

dal, kako sestra tuguje za njim. »Ne boj se, dam ti prečitati list, da boš vedel, da ne mislim na izdajstvo. Ne napišem niti tega, kje sem. Samo, ko izve, da sem živ in pri dobrih ljudeh, pomiri se«.

Sava prikima z glavo.

»Le piši. Odnesem ti pismo v Ostrog v Črni Gori. Pri nas sedaj nihče nikamor ne piše. O poludne bo Marica doma. Bodi zdrav, gospod, kmalu pridem. Med tem ti Stanja prinese zajutrek.«

Odšel je ter poklical Stanjo. Prišla je tiho, pozdravila poročnika ter jela donášati zajutrek. Bilo je to le mleko in kruh, toda mična Stanjina prikazen je dodajala Budki več teka, nego izborno pripravljena hrana. Jedel je ter pri tem govoril s Stanjo.

Sava in Marica sta odšla, prekrižavši in poklonivši se svetim slikam ter pokropivši se z blagoslovljeno vodo. V koči sta ostala samo poročnik in Stanja. Bilo je videti, da zaupa Sava poročniku popolnoma.

Ko se je poročnik najedel, je hotel Stanja oditi.

»Kam greš, Stanja?« kliče za njo.

»Imam zunaj ovce, gospod.«

»Pojdem s teboj, tu mi je dolgčas. Poveš mi o svojih ženinih, zapoješ kako zalo pesem in jaz si bom pri tem mislil, da si moja sestra.«

»Nimam ženinov, sirota sem,« je otožno odgovorila Stanja, korakaje pred poročnikom. »Kdor ima polje, se boji me vzeti, trgovec pa noče take neveste, ki nima denarja.«

Vsedla se je na breg, nekoliko korakov od kočee, ter vzela v roke vreteno. Po bregu se je pasla precejšnja čeda ovac in Stanja, čuvaje jih, je predla.

Poročnik se vsede poleg nje. Bilo mu je prijetno zunaj. Jutranji, hladni zrak mu je prijetno hladil čelo in slika mične doline se mu je mično razgrinjala pred očmi. Čutil je, kako svobodno diha, ter razumel, čemu se prebivalci teh skal tako krčevito drže svobode. Nasitivši se s pogledom po dolinah in gričih, je pogledal Stanjo. Predla je urno in njene oči so bojazljivo zrle na nit. Nemara se je bala srečati se z njegovim pogledom.

Opazoval jo je še enkrat. Bila je zares zala, zelo zala. Njeno lice je bilo polno mičnosti, toda čiste mičnosti. Druga deklica v deželi, v kateri se je rodil, bi nemara rdela sramote, ko bi imela pred mladim moškim sedeti v svoji prosti janki in srajci. Toda Stanji to gotovo še v misel ni prišlo. Njena misel je bila prosta strastij, vsled tega si je mislila, da ima vsak take čiste, deviške misli, kakor ona. Bila je to slika nedotakljive krasote, čistote, nežnosti. A uprav vsled tega ga je očarovala,

ker dekleta, katere je poznal, so s svojo pretirano sramožljivostjo same kazale, da so prezgodaj dozorele, da pravega devištva niti ne poznajo. /

Poročnik je pozabil na vse ter opazoval delajočo deklico. Premagovala se je dolgo, toda naposled se je plašno ozrla po njem. Pri tem je zarudela in nekaka plahota in bojazen se ji je pokazala na licu. Poročnik je videl, da jo vznemirja njegov uprti pogled in da bi ga mogla slabo soditi. Nasmehnil se je.

»Ali se me bojiš, Stanja?« pravi ji vneto. »Ne boj se me, vseč si mi, ker si podobna moji sestri. Ko bi te ona poznala, imela bi te rada.«

Stanji se zjasni lice. Nasmehnila se je in brez bojazni pogledala poročnika.

»Ona je bogata, jaz pa sëm revna; nemara bi se me sramovala,« reče odkritosrčno.

»Ne poznaš moje sestre,« ugovarja ji poročnik. »Ona ne ljubi razkošja. Še je skoro otrok, toda neprestano že hodi po vasi ter raznaša revežem hrano. Nemara bo vsled tega tudi srečna.«

»Škoda, da je tako daleč. Šla bi, da bi jo videla.« Te besede so prišle Stanji iz srca. Roki sta ji omahnili v krilo in pogled se je zagledal v daljavo. Nemara je merila oddaljenost, ki jo je ločila od Lizike.

»Pojdi po vojni z menoj, pa jo vidiš. Napišem to sestri ter jo poprosim, da mi pošlje svojo sliko.«

Stanja je sklenila roki ter vsa začudena zrla poročnika, če se mar ne šali. —

»Ali res? Jako dober gospod si. Toda s teboj ne morem iti.«

»Zakaj ne, Stanja?«

»Kdo bi potem stregel očetu in materi?« je rekla resno. »Pojdi sam, toda po sliko le piši.«

»Izgovarjaš se; imaš nekakega junaka v svojem srcu, in bilo bi ti dolgčas po njem.«

Stanja je zarudela ter se urno zopet poprijela dela.

»Nimam,« je dejala nekako rezko. »Peter Semenovič me je prosil, naj ga vzamem, toda ne vzamem ga, ker je zloben človek. Kdo drugi pa za-me ne mara.«

»Kdo je ta Peter Semenovič?« je poizvedoval poročnik, čuteč nekako jezo proti človeku, katerega ni niti poznal.

»Ima kočo pri Metoku. Že je spravil na oni svet jedno ženo, spravil bi tudi mene. Oče sam mu je odgovoril, naj si drugje poišče nevesto. Sedaj se jezi in slabo govori o meni. Pa ne bojim se, ko bi mi tudi grozil s smrtjo.«

Oči se ji zabliskajo in lice zamrači.

»Dokler sem jaz tukaj, bi slabo pogodil,« ji prigovarja Budka. »Toda drugega junaka zares nimaš?«

»Nimam, gospod,« je trdila obupno Stanja. »Posmehuješ se mi, torej pojdem od tebe.«

Bila bi zares odšla, ko bi je poročnik ne bil pridržal.

»Odpusti mi, Stanja, razžalil sem te, toda tega več ne storim. Vsedi se, pa se pomeniva kaj drugega.«

Stanja se je pomirila, toda Budka je dolgo ni mogel razvedriti. Predla je urno in kratko odgovarjala na njegova vprašanja. Naposled je zopet postala zaupljiva. Opisoval ji je Češko, dekleta svoje domovine, običaje, svoje mesto in vse, kar ji je bilo tuje. Poslušala je neprestano pozornejše in predno sta se Marica in Sava vrnila, govorila sta že zopet zaupljivo, smeja se in žlobudraje, kakor dva otroka. Da, stari Sava je videl, kako je poročnik namesto Stanje dirjal za ovci ter jih vračal.

»Zdravstvuj, gospod!« je klical prijateljski nanj. »A ti, Stanja, kaka deklica pa si, da pustiš gospoda tekati za ovci. Ko bi junaki to videli, bi se ti pač smejali.«

Stanja je zarudela ter se izgovarjala, trdeč, da ji je poročnik zabranil, da bi sama vračala ovce. Čuteč pa opravičenost očitania, je hotela z begom zakriti svojo sramoto.

»Počakaj, Stanja,« kliče za njo Sava. »Imam ti poročiti od Petra Semenoviča, da čez teden dni pride sem.

Kupi ti vrvico korald in novo rdečo jankico.«

»Nočem, da bi zahajal sem,« zakliče jezno Stanja in takoj je imela oči polne solz. »To bi mu imel takoj reči. Zbežim v goro in raje skočim raz skale, nego bi se mu dala poljubiti.«

»Ne jokaj, deklè, ne jokaj«, jo je pomirjal starec. »Rekel sem mu, da bi prišel sem zaman, da ti nisi vzrastla zanj. Pojdi le domu in pomagaj materi. Prinesla sva ti, gospod, papir in črnilo. Čudili so se v Krstacu, čemu Sava Jurič potrebuje takih rečij. Toda dobro jim je odgovorila Marica, da hočem pisati jasnemu caru na Dunaj, naj odjenja od vojne z našimi junaki. Napiši pismo in jaz ga še danes odnesem v Ostrog. Naj bo tvoja sestra brez skrbi zastran tebe.«

Stopijo v kočo in poročnik sede k mizi ter začne pisati. Stanja, še vsa razburjena, je pomagala materi. Ne-prestano je videla Petra Semenoviča pred očmi ter se jezila nanj, da ji ne da miru. Zloben človek! Njihov gost je bogat in velik gospod, ali vendar je tako vljuden. Resnica, vrl hrcegovinski junak bi bil iz njega, ko ne bi nosil cesarske uniforme.

Stanja je skrivaj vzdihnila. V domišljji si je predočila poročnika v obleki mladega Srba in ta slika ji ni hotela izginiti iz njenega srca. Med delom je nekolikokrat pogledala k mizi. Videla

je, da gost piše zelo urno. Tako pisati še ni videla nikdar. Njen oče, dasi pop, je le slabo pisal, za to tudi hčerke pisati ni naučil. Hrepenela je včasih po tem, toda njeno hrepenenje se ni izpolnilo. Ko je povedala Savi, da ne zna pisati in se vsled tega sramuje, se ji je ta glasno smejal.

»Čemu neki potrebuješ pisarij? Ko se omožiš, ne boš imela za pisanje časa, torej le skrbi, da boš znala presti kodelje. Glej, tvoj stric je učakal že nad sedemdeset let, a doslej še nikdar ni imel peresa v roki. Toda vprašaj po Savi Juriču in še okolo Sarajeva ti povedó, da je bil junak, kakoršnih je malo na hercegovinskih gorah«.

Takrat se je Stanja pomirila s stričevimi besedami. Ko je pa videla danes poročnika pisati, se je to hrepenenje znovič sprebudilo v njenem srcu. Čim dalje tem radovednejša je bila ter naposled, premagana od skušnjave, se potihoma prikradla k poročniku in z začudenjem gledala, kako teka pero urno po papirju, puščaje za seboj zale, drobne vrstice zelo čedne pisave.

Budka je baš skončal, kar začuje za seboj globok vzdih. Obrne se in na svoje začudenje zapazi Stanjo. Lice se ji zalije s krvijo in pobesila je oči. Toda Budka ji je lahko čital z lica, da ni opazovala njegovega pisanja iz hudo-mušnosti, marveč iz začudenja.

»Hočeš-li vedeti, Stanja, kaj sem napisal sestri?« vprašal je zbadljivo. »Pritožil sem se radi Stanje, da je zla in da vzame Petra Semenoviča«.

»Tega ne smeš pisati, gospod,« se oglasi urno in odločno Stanja. »To ni res, napiši takoj, da si se zlagal.«

Poročnik se nasmeje.

»A čemu si gledala na mojo pisavo?«

»Ne znam pisati, pa sem gledala, kakó urno pišeš.«

»Ali bi hotela znati pisati?«

»Seveda, da bi hotela, toda oče Sava mi pravi, da je dovolj, če znam presti kodelje.«

»Naučim te, Stanja, pisati. Da boš pa vedela, kaj sem pisal, prečitam ti to. Pokliči očeta in mater, da se ne bosta domišljevala, da pišem izdajstvo.«

Ko se vsi zbero okrog mize, prečita jim poročnik svoje pismo. Najpoprej je opisal Liziki, kaj vse skuša v Bosni in kako je bil ujet. Kje je sedaj, ni pisal, ni pa skrival, pri kom se nahaja.

»Sem pri dobrih in vrlih ljudeh, draga sestra,« tako se je glasil dopis, »torej ne bodi si v skrbeh zame. Moli za nje. Moli najpoprej za starega Savo Juriča, ki je bil nekdaj slaven junak ter mi je dober kakor oče. Ne pozabi na staro Marico, Savovo ženo. To je kaj vrla ženska, ki skrbi zame kakor za

sina ; danes mi je prinesla iz mesta vse pisalne potrebščine. Često pa se tudi spomni zale Stanje, s katero paseva ovce in katero dražim. Ona pa se vsled tega ne srdi name ter se te pogostoma spominja. Pošlji mi svojo sliko, da jo njej izročim. Rad bi, da bi šla z menoj na moj dom, ako pa ne bo hotela, pojdeš ti v pomladi z menoj za njo. Zala je, kakor ti, in rad jo imam kakor lastno sestro. Vidiš, kako sem v svojem zajetju srečen in vsled tega prosi Boga za te dobre ljudi. Piši mi v Ostrog na Črni gori, toda ne piši naravnost meni, marveč Savi Juriču. Bodi potrpežljiva itd.

Med čitanjem so se stoteri vtisi vrstili na licih poročnikovih gostiteljev. Stari Sava se je pograbil večkrat za dolge brke ter se smehljajl kakor otrok. Marica se je jokala in Stanja je poslušala kakor brez sape. Bila je vsa blede in le leskeče se njene oči so kazale velikansko ganutje, ki je razburjalo notranjost. Ko je poročnik prečital ter navzočim pogledal v lica, je bil sam ganjen.

»Ali mi verjameš, Sava, da sem dober človek ?« vpraša resno.

»Verjamem, verjamem,« zakliče Sava ves zmeden. »Preveč si nas hvalil. Ako imaš nas rad, dovoli, da te ne kličemo gospod. Kako ti je ime ?«

»Stanislav, ali kakor vi pravite Stanko. Kličite me tako, veselilo me bo.«

»Dobro, Stanko, Sava Jurič ti obljubuje, da pri njem ti ne skrivi nihče lasu na glavi. Daj mi urno pismo, da stečem ž njim v Ostrog. A ti, Marica, postrezi Stanku, on je naš.«

Poročnik si je pridobil z dopisom prijaznost vseh. Sedaj se niso več sramovali pred njim. Z vso dušo in srcem so se očitno in vneto navezali nanj. Njih narava, občutljiva in vroča, ni poznala več bojazni, zaupáje poročniku popolnoma in stanovitno. Smel je biti zagotovljen, da si je pridobil tri prijatelje, ki so bili pripravljeni, izpostaviti zanj celó življenje.

Njemu je bilo to ljubo. Življenje zaupno in milo, v tistem zakotju, mu je bilo mnogo prijetnejše nego vojaška služba. Ni bil vojak po poklicu, vsled tega si tudi ni očital, da prebija dneve brez dela v zajetju, med tem ko so njegovi sovrstniki zaznamovali s krvjo bosenske goré. Ni bil to boj, ki se bojuje za maščevanje, marveč borba za grudo zemlje in nihče ni mogel vstašem prištevati za greh, da to mačehovsko zemljo, kakoršna je bila njih domovina in katero so vroče ljubili, tako čilo branijo. Poročnik je pozabil na boj ter si želel, da bi naval vojske še dolgo ne prodrl sem.

Sedaj, ko mu je Sava Jurič posvetil vse zaupanje, mu je bilo še tem prijetnejše bivanje v pogorski koči. Stregli so mu kakor razvajenemu otroku in jedini njegov pogled je zadoščeval, da so se vsi trudili, ugoditi mu.

Samo Stanja je bila še vedno bojazljiva. Zaman ji je poročnik prigo-varjal, naj ga kliče po imenu. Včasih se ji je to ime že zibalo na ustnicah, toda urno se je vzdramila ter ga glasno klicala gospod.

»Nimaš me rada, Stanja,« ji je očital poročnik. »Kličeš me, kakor me drugi kličejo. Zmotil sem se v tebi. Nisi taka, kakor sem si mislil.«

Stanja je zarudela; na licu se ji je čitala zadrega, a vendar se ni udala. Dà, poročnik je dobro opazoval, da je še bolj molčeča in bojazljiva nego poprej. Učil jo je pisati in čitati. Učila se je vneto ter čez nekoliko dnij sama napisala pismo, namenjeno Liziki. Radovala se je tega, toda poprej vedno radostno njeno lice je postalo plaho in oči so zamišljeno gledale v praznoto.

»Kaj ti je, Stanja?« jo je povpraševal poročnik, ki je bil neprestano pri njej ter se ni obotavljal, hoditi ž njo na pašo. »Mučiš se vsled Petra Seme-noviča? Ali imaš nemara drugega v srcu? Obljubujem ti, da ti dam dedščino. Samo omoži se ter vzemi njega, po čemur ti teži srce.«

Toda Stanja je le odkimavala z glavo ter ustnice krepkeje stisnila. Nekaj globokega, velikega se je tvorilo v njeni duši in ona je bila s tem vsa preplašena in zmedena. Toda molčala je in skrivala svojo žalost. Promêna, ki se je godila ž njo, ni ušla niti Savi, niti Marici. Silila sta va-njo, skušala jo razveseliti, toda ona je bežala od nju ter nekje v prepadih prejokala cele ure.

Poročnik je jel slutiti vzrok njene plahosti in ta slutnja je tudi njega napravila resnega. Često je sedel poleg Stanje, jo molče opazoval, ali upiral svoj pogled v tla, kakor bi resno premišljeval o čem. Ni mu bilo veselo in le slabo je spal v svoji čumnati, v katero se je le včasih ter včasih začul zamolkli razgovor gostiteljev.

Čez štirinajst dni po odpošiljatvi dopisa je došel list od Lizike. Z licem, iskrečim se veselja, ga je prinesel Sava, ki je že nekaj dnij hodil v Ostrog povpraševat, ali je prišlo pismo.

»Stanko, tvoja sestra, tvoj golobiček, ti je poslala pismo,« je klical, korakaje po brdu.

Poročnik je sedel s Stanjo pred kočo. Skočil je ter hitel Savi nasproti. Stanja je obledela ter zrla za poročnikom. Ta je urno odprl pismo ter jel čitati. Nasmihoval se je ter kimal Stanji.

»Pojdi, Stanja, sestra ti pošilja svojo sliko,« je zaklical dekletu.

Vstala je ter tresoč se veselja, mu šla naproti.

»Poglej jo, to je tvoja sestra, ker sem jaz tvoj pobratim. Ko jo vidiš, spoznaš, da je še lepša nego jo tu vidiš.«

Stanja si je ogledala podobo. Čim dalje jo je gledala, tim blažji nasmeh ji je igral okrog ustnic. Nakrat je strastno pritisnila podobo k ustnicam in svojim prsim.

»Ali mi daš to sliko, gospod?« je vprašala proseče.

»Dam, saj jo je Lizika tebi poslala. Pojdi v sobo. Moram ti prečitati, kar Lizika piše.«

Kakor takrat, ko je pisal svoje pismo, tako so se zbrali zopet danes vsi okrog njega. Poročnik je čital sestrino pismo, polno ljubezni. Radovala se je, da je brat zdrav, opisovala svojo skrb, ker pisma tako dolgo ni dobila, in popisovala, kaj se je zgodilo novega v domačiji.

»Vsaki dan hodim v cerkev,« je pisala proti koncu, »ter molim za dobrega Savo, za ljubeznivo Marico in lepo Stanjo. Pripelji Stanjo s seboj na Češko, naj ostane vedno pri nas. Ona bo moja sestra in ljubiti jo hočem še bolj nego jo sedaj ljubim. Povej ji, da jo kot odkritosrčna sestra ljubim in jo prosim, naj te ljubi tako, kakor jo jaz ljubim.«

Poročnik je začul ihtenje. Obrne se ter vidi, da Stanja joka. Hotel jo je prijeti za roko, ona pa se mu zmakne in že je bila zunaj. Tudi Marica je jokala in Sava, sedeč na klopi, je imel glavo v rokah in na njegovih brkah se je lesketala solza.

»Piši, Stanko, takoj, naj se golo-bica ne boji za-te« je dejal vneto. »Napiši ji, da stari Sava Jurič čuje nad teboj in da se ti ne zgodi nič hudega.«

Dalje ni mogel govoriti. Stanko je zganil pismo ter molče odšel poiskat Stanjo.

* * *

Našel jo je za grebenastim gričem sklonjeno k skali. V rokah je krčevito držala sliko, a iz očij so ji počasi kapale solze.

Vstrašila se je, ko je zagledala poročnika, in morda bi bila zbežala, toda resni glas poročnikov jo je pri-držal.

»Počakaj, Stanja, moram govoriti s teboj. Vsedi se in jaz prisedem k tebi.«

Prisedel je k njej ter jo prijel za roko. Ni se branila, samo čutil je, kako močno se trese.

»Stanja, slišala si, kako ti je pi-sala sestra, da me naj ljubiš tako, ka-kor ona tebe ljubi,« je dejal počasi,

gledaje ji pri tem uprto v oči. »Pisati hočem sestri, torej mi povej, kako me imaš rada, da ji morem poročati, kako naj ona ima rada tebe.

Molčala je. Samo tresla se je in zmedenost se ji je zrcalila na licu. Ovil ji je svojo roko okrog pasu ter jo stiskal bliže k sebi. Trudila se je, se ga oprostiti ter proseče pogledala vanj s svojimi krasnimi, s solzami napolnjenimi očmi, ki so zrle tako proseče.

»Ali se bojiš, Stanja, sedeti z menoj?« vpraša poročnik potihoma. »Nisem otrok, Stanja, vem, kaj delam. V moji domovini je navada, da dekle, ki mladega moškega ljubi, se mu pusti objeti. Dam ti prosto voljo, da bodisi vztrajaš, ali pa greš proč od mene. Po tem spoznam, kako me ljubiš.«

Nekaj trenutkov je sedela v zadregi. Bledo njeno lice je jela zalivati rdečica. Nakrat pa je sklonila glavo ter jo položila na poročnikove prsi.

»Stanko, ubij me, nečimno dekle sem. Toda ne morem za to, Bog ve, da ne morem.«

Glas se ji je tresel in z vsem telesom se je pritislila k njemu, kakor bi se v tem hipu zlomila vsa doslej tajna bojazljivost. Pritisnil jo je še tesneje k sebi in dvignivši glavo, jo poljubil v ustnice. Ovila mu je roke okrog vratu in težko dihala.

»Stanko, grešiva«, je dejala nakrat prestrašena. »Jaz ne morem biti tvoja. Revna sem, ti pa si gospod, cesarski častnik. Odideš in se nikdar več ne spomniš Stanje. Idi od mene, pusti me! Ne povem nikomur ničesar ter vzamem Petra Semenoviča.«

»Ne Petra Semenoviča, marveč mene vzameš, Stanja«, zakliče strastno Stanko, pritiskuje jo k svojim prsim. »Pojdi, povem to Savi in Marici. Moja nevesta si, vsa moja. Stanja, kako sem te imel rad in le to sem čakal, da spoznam, da me imaš tudi ti rada. Ali nočeš, da jima to povem?«

Gledala ga je s plamtečim pogledom, z napol odprtimi usti in velika, neznana blaženost ji je sijala z lica.

»Stanko, prisezi, da ne lažeš,« je dejala slavnostno.

»Prisežem,« reče ji poročnik krepko.

»Pa sem tvoja nevesta,« je rekla mirno. »Poljubim te, Stanko, nevesta sme poljubiti svojega ženina.«

Poljubila ga je strastno in pridržavši njegovo glavo v svojih rokah, se blaženo smehljala.

»Bila bi umrla brez tebe, Stanko. Hvala Bogu, ne umrem. Pojdiva k roditeljema.«

Vstala sta ter z roko v roki šla domu. Sava je še vedno sedel na klopi in Marica je nekaj cvrla na ognjišču.

»Vodim vama nevesto, Sava Jurič«, reče veselo poročnik. »Daj nama z Marico svoj blagoslov.«

Starec je začudeno gledal poročnika in Stanjo, pobešajočo poleg njega svoje oči.

»Ne šali se ž njo,« je opominjal poročnika Sava. »Stanja nima denarja, podedovala je le pošteno ime. Za takega gospoda ni neveste v naših gorah. Idi, Stanja, k čredi, da se ne razprši.«

»Ne pojde, Sava, dokler naju ne blagosloviš,« imam ga jaz dovolj za naju oba. A prav za to, ker je njeno ime pošteno, jo vzamem za ženo. Z menoj si morda zadovoljen, pa tudi jaz isto tako spoštujem tebe in Marico. Ko mine vojna, pridem po Stanjo, pa tudi tebe in Marico vzamem s seboj. Veselil si se Zlate Prage; videl jo boš pogostoma in ne bo se ti treba ubijati po teh gričih.«

Pristopi še bliže k Savi. Ta je bil popolnoma zmeden. Žar veselja se je boril z dvomom na njegovem licu.

»Stanja, pri najsvetejši Trojici te zarotim, govori resnico. Ali hočeš vzeti gospoda Stanka? Li veš, da te v resnici želi za ženo?«

»Vem, oče,« odvrne Stanja krepko ter se prijazno ozre v poročnika. Sava ni mogel Stanje niti poznati. Kakor bi se bila že od rane mladosti poznala s Stankom; brez strahu se je stiskala k

njemu ter ni kazala nikake bojazni. Poznal jo je, vedel, da njen značaj je čist kakor kristal, zato pa sedaj ni vedel, kako soditi o vsej zadevi.

»Gospod, ljubim te, ljubim Stanjo ter vem, da bi bila zelo srečna s teboj, toda premisli si. Kam moreš privedi tako dekle, ki ne zna ničesar? Mesta še svoje žive dni ni videla, z gospodo ne zna govoriti in ta njena lepota kmalu zgine. Postara se, pa se boš pritoževal radi starega Save, da ni imel razuma. Pusti to do jutri in, če boš še hotel potem, zgodi se božja volja, blagoslovim vaju.«

Starec se je tresel v svojem srcu od veselja, da ima Stanja doseči tako srečo, vendar ni zgubil razsodnosti. Bolje bo, ako se razideta poprej nego da bi pozneje prišla žalost.

»Naj bo, storim po tvoji volji, Sava,« privoli Stanko. »To je vse jedno, ali blagoslov vendar-le dobim od tebe. Stanja ima ne le lepo telo, marveč tudi krasno dušo, ki se ne postara. Mesta se kmalu privadi, če ji ljubezen pomaga, in midva se imava rada, kaj ne, Stanja ?!«

Obrnila je k njemu svoje velike oči in on jo na nje poljubi.

»Pojdi, hočeva pisati Liziki ter ji naznaniva, da se gotovo vidita. Resnica, ko bi ne bilo vojne, gotovo bi prišla sem.«

Sedel je k mizi ter pisal sestri. Stanja je sedela poleg njega ter mu koprneče zrla v pero. Nasmeh ji je igral okrog njenih ust, ko je čitala, kako je poročnik sporočil sestri svojo zaroko ter opisoval svojo nevesto. Ni hotela vznemirjati Stanka, toda skrivaje svoje lice za njegove rame, je dušila močno svoje ganutje.

Sava se je sprehajal med Stankovim pisanjem po sobi. Včasih je radovedno pogledal na zaročnika ter, resno pokimavši z glavo, se dalje sprehajal.

»Nerad odnašam tvoje pismo,« je dejal, ko mu je poročnik podal list. »Morda bi počakal ž njim do jutri.«

»Nikakor, to pismo mora biti takoj odposlano,« je rekel odločno poročnik. »Naj se še sestra vesela z nami. Ako ga ne odneseš ti, zbežim ti iz zajetja ter ga odnesem sam.«

»Ne srdi se, Stanko, že grem,« ga je miril starec in, posadivši si fes na glavo, odšel proti Ostrogu.

Tega dne se Stanja ni ganila od poročnika. S polnimi duški je pila slast svoje prve, čiste, navdušene ljubezni. Stara Marica je sedaj pa sedaj stopila k njej ter, božikaje jo po laseh, tiho jokala.

»Umrem brez tega otroka«, je tarnala sama pri ognjišču. »Toda naj bo, stara sem, nepotrebna, Bog mi ni

dal otrok, najbolje torej je, da grem v zemljo. Samo, da je ona srečna.«

Sava se je vrnil ter našel Stanka še vedno sedečega pri mizi. Poleg njega sedi Stanja z glavo na njegovi rami, poslušaje njegove sladke besede. Nasmehnil se je turobno, odložil fes ter gledal nekaj časa ven skozi nizko okence. Zaročenca sta opazovala rado-vedno njegovo početje ter utihnila.

Med tem zagrmí v ozračju zamolkel, doneč strel. Poročnik osuplo poskoči.

»Strel iz topa«, reče urno.

»Da, grmi že od poludne,« odvrne Sava. »Teče danes kri, mnogo krvi. Kdo zmaga? Morda zopet cesarski. Revni junaki, naša svoboda se ruši in nov jarem se vali na naše griče.«

Sava je bil nenavadno razburjen. V Ostrogu je izvedel, da Bosna je že zasedena in da avstrijska vojska prodira v dveh prodih v Hercegovino, severno od Sarajeva, na jugu pa od Kotora. Po vsej svoji poti v Ostrog in nazaj je slišal oddaljeni grom topov. Boj je torej silen in po njega nasledku bo odvisna usoda Hercegovine. V Savi se je razburila stara junaška kri in le malo je manjkalo, da ni zgrabil za orožje ter hitel svojim pobratimcem na pomoč, hoté dejanski udeležiti se boja.

Tudi poročnik je bil ganjen, razburjen. Videl je, da se bliža vihar in

nastaja zanj odločilni dan. Kaj storijo vstaši ž njim? Odtod ne more zbežati. Dal je besedo staremu Savi in tega noče spraviti v nevarnost. Kdo vé, če ne bo sovražnik v svoji jezi nad porazom zahteval, naj bo ubit! Pogledal je Stanjo, ki ga je bojazljivo opazovala, ter se zamračil.

»Pojdi, Sava, ven, pogledava, kje grme topovi.« /

Šla sta ter dospela na najvišje mesto pogorskega grebena. Bojišča še nista mogla videti, pač pa sta lahko sodila, kje je ono krvavo pozorišče.

»Po gromu topov mislim, da bojišče je kakih pet, šest milj od tu,« reče čez nekaj časa poročnik.

»Tudi jaz sem tako sodil,« je pri-trjeval Sava. »Naši so se že pred dvema dnevoma zbirali pri Foči. Tam bo odločena vsa naša usoda. Topovi dolgo grmé, boj je krut.«

Sava je sklenil roke in poln resnega ganutja uprl pogled proti nebesom. Solnce se je že nagibalo k zatonu in ves kraj je tonil v njegovi zlati zarji. Bilo je tiho, le včasih je oddaljeni grom potresel ozračje. Oba moža sta stala tu dolgo molče.

Polagoma je ponehaval grom in predno je solnce zašlo za griče pri Trebinju, je nastala povsem tišina.

»Dovršeno je,« reče Sava tiho. »Kdo je zmagal? Slabo bom spal nocoj.

Pojdi, Stanko, greva domu. Nemara se kmalu ločiva.«

Prideta v kočo. Marica in Stanja sta bili prestrašeni in vsa veselost je zginila. Vsi so čutili, da današnji dan sega močno tudi v njih življenje in vsled tega nobenemu ni bilo za smeh. Poročnik je poprej, nego drugokrat, šel v posteljo, poslovivši se od Stanje, ki se je jokala. Ni je tolažil, ker je sam potreboval tolažbe.

Vso noč ni zatisnil očesa. Proti jutru je slišal, kako je odšel Sava iz koče. Kam neki gre? Ni mogel več ostati v postelji, zato se je oblekel ter šel ven na grič. Bilo je še mračno, toda na vshodu je že svitalo. Sedel je na skalo ter premišljeval. Zavest, da se kmalu poslovi od Stanje, ga je mučila. Privadil se je že dobrega otroka, ki ga je ljubila z vso strastjo svojega dobrega srca, bal se je, da bo ločen od nje, da bo prenašala mnogo zlega, da nemara pozabi nanj, ali pa bo prisiljena vzeti drugega. Misli so ga zanesle na njegov dom, katerega je hrepenel zagledati s Stanjo na svoji strani, da bi v njem začel živeti blaženo življenje, posvečeno delu in ljubezni do Stanje in Lizike.

Ta idejal, katerega se je toliko veselil in toliko bavil ž njim, je zginel v nedogledni daljavi. Poročnik ni bil vojak po poklicu. Njegova težnja

je bila, osnovati si domačijo, ki mu je bila vse. Tako blizu je bil že svoje težnje in tako naglo je bila razdrta v prazen nič.

Po solnčnem vshodu je vstal, da bi zajutrkoval. Ni pa še došel h koči, kar začuje za seboj urne korake. Obrne se ter zapazi Savo, ki hiti domu. Čakal je, da se mu je približal, ker mu je takoj prišlo na misel, da je šel Sava poizvedovat. Izraz njegovega lica je pričal, da nese nevesele novice.

»Stanko, nismo več sultanovi, marveč cesarjevi,« reče Sava bolestno. »Včeraj je padlo pri Foči nad šest sto junakov, ostali pa so zbežali čez srbske in bolgarske meje. Hercegovina je zgubljena; v enem tednu bo zasedena do Črne Gore. Bog se nas usmili!«

Včeraj je torej značil grom topov konec hercegovske svobode. Poročnik je bil osupnen, ganjen.

»Ali kaj sedaj?« je vprašal, ne vede kaj početi.

»Pojdi nekoliko dalje, moram govoriti s teboj,« se oglasi zamolklo Sava ter ga odpelje dalje od koč.

»Moraš zbežati, in sicer še nocojšno noč,« nadaljuje starec. »Bil sem danes rano v Krstacu, da poizvem, kako je končal boj. Sešel sem se tudi s Petrom Semenovičem. Poklical me je ter me vprašal na glas, ali je resnica, da si ti izdal naše junake ter povedal vojski,

koliko jih je. Bil bi ga najrajše oplazil, toda prestrašil sem se tega, kar mi je pravil dalje.«

»Ne bij me,« je dejal potuhneno, »vem še več in srečen moreš biti, ako me poslušáš. Sam si nosil ona izdajska pisma v Ostrog; ljudje so te videli. Bogdan Popovič mi je pripovedoval, da ona čednostna Stanja hodi s tem cesarskim častnikom z roko v roki po gričih, kjer se poljubujeta. Sava Jurič, Stanja bodi moja, ali pa zvedó ljudje do jutri na več milj naokrog, da si postal izdajalec svoje lastne krvi in da je Stanja prodala svoje poštenje sovražniku. Premisli to in govori pametno, sicer se obrnem ter takoj zakličem, da stari Sava Jurič je prodal na stare dni junaško našo vojsko in čast svoje hčerke tujcu.«

Sava si oddahne. Le z največjim trdom je pripovedoval, kar je sam moral poslušati.

»Da pomirim tega poganskega psa, sem mu obljubil Stanjo,« je nadaljeval čez nekaj časa. »Bilo je to prvič v mojem življenju, da so moja usta spregovorila laž. Storil sem to tebi na ljubo, Stanko, in vsled tega me ni sram. Toda ti moraš bežati. Poznam Stanjo in vem, da se te ne odpove za ves svet. Sovraži Petra Semenoviča in vsled tega sovraštva bi pozabila na previdnost. Ko

bo vojna končana, pa se vrni, ako imaš Stanjo v resnici rad.«

Budka je poslušal osupnen in prestrašen. Njemu na ljubo so prišli ti dobri ljudje v nevarnost. Ima-li res zbežati, ali ostati ter braniti rodbino, ki mu je postala tako mila in draga?«

»Sava, ne svetuješ mi prav, da naj zbežim,« je rekel po kratkem premisleku. »Ako zbežim, se potrdi govorica, da si gostil izdajalca. Pa vsi planejo na te in te bodo mučili. Stanja bi utegnila pri tem biti ugonobljena, ker Peter Semenovič, kakor sodim, le vsled nje naju oba sovraži. Bolje bo, da ostanem in ž njo vred poginem nego da bi se pozneje vedno jokal za njo.«

»Stanko, plemenit človek si,« zakliče uneto Sava ter ga prime za obe roki. »Vidim, da imaš Stanjo v resnici rad. Bodi pa brez skrbi, Sava Jurič ti obljubuje, da raje sam pogine nego da bi ona, moja golobica, poginila. Moraš zbežati. Povem vse Stanji. Bolje bo tako. Ona ni bojazljiva ter ti tudi poreče, da me ubogaš. Na večer pojdem v Krstac in ponoči te Stanja med skalami popelje na pot. V Krstacu ti dam konja in obleko; v tej svoji obleki ne moreš iti. Pospremim te kos poti ter se vrnem domu. Stanja in Marica tudi zbežita po noči v Ostrog. Tam živi moj brat, pri njem se njima ni ničesar bati. Pojdi, morava govoriti s Stanjo.«

Klavern in pobit je šel Stanko za Savo. Najdeta jo pri vratih. Bila je blede; oči polne groze so ji vhažale z moža na moža. Tudi ona ni spala vso noč in že je dlje časa opazovala, kako govorita oče in Stanko.

Slutila je, da govorita o njej.

Sava se je kar prestrašil Stanje. Ljubil jo je kakor svojo dušo ter takoj videl, da trpi. Kaj še le bo, ko ji vse pove! Jezno si je gladil brke ter zategoval pas, ne vede, kako začeti.

»Pojdi v sobo, golobica, nekaj ti poveva,« je začel bolestno.

Ubogala je ter prišedši v sobo, obstala sredi sobe ter ju zopet gledala.

Sava jame pripovedovati. S početka nikakor ni mogel z besedo na dan, le po ovinkih je omenjal, kar je hotel reči. Na to pa je jel uneto pojasnovati stvar. Poročnik je molčal in gledal Stanjo. Obledela je še huje in poslušala, pridrževaje sapo. Roki ji omahneta in lahni trepet ji pretrese ude. Sava je končal ter čakal, kaj odgovori.

»Čemu ne zbeži Stanko takoj?« je dejala ter vila roke. »Popelji ga v Ostrog, tam mu nihče ne more storiti nič žalega. Vzemi ga takoj, oče, in pojdi.«

Njen glas je zvenel stokaje in proseče.

Slabo svetuješ, Stanja,« zavrti starec z glavo. »Li-veš, da čez mejo

Črne Gore ne sme ni junak, niti cesarski vojak. Po dnevu Stanko ne more bežati. Kdo ve, če se Peter Semenovič že ne plazi okrog nas? Ali ko bi tudi tega ne bilo, pomni, da Bogdan Popovič je postal naš izdajalec. Drugače ne more biti nego kakor sem rekel. Popelješ Stanka h Krstacu in od tod ga jaz pospremim dalje. Do jutra bo med svojimi. Ko se vrneš, zbežita z Marico v Ostrog. Ne boj se! Si še otročja in nerazumna, pa še mene vsega omamiš.»

Savo je pogled na Stanjo res prestrašil. Nikdar je še ni videl tako razburjene in več se je bal za njo nego za Stanka.

»Sava ima prav, Stanja,« se oglasi poročnik ter pristopi k njej in jo objame okrog pasu. »Ne boj se, moje dekle. Bog da, da vse srečno konča. Poprosiva sedaj Savo, da nama da svoj blagoslov. Pa bova lažje vse prenašala. Sava, oče, blagoslovi naju.«

Sava se razjoka.

»Kako naj vaju blagoslovim, golo-biča? Ne znam tega, nikdar nisem možil kake hčerke. Toda naj bo! Blagoslovi vaju Kristus in sveta Mati Božja! Ko bi še dočakal, da vaju vidim srečna.«

Objel je Stanka ter ga poljubil v lice. Stanjo je dolgo držal v svojem naročju ter jokal ž njo. Prišla je tudi Marica ter objemala hčerko in neprestano tožila.

Stanja se dolgo ni mogla pomiriti. Kakor bi objokovala svojo srečo; koder je hodila, povsod je jokala in zaman jo je poročnik stiskal k sebi in tolažil.

»Vem, da se ne vrneš,« je ihtela neprestano. »Pozabiš na Stanjo, pozabiš na nas. Bolje bi bilo zame, ko bi me volkovi raztrgali, ali ko bi skočila s skale.«

»Kaj ti mar nisem prisegel, Stanja? Pridem zopet kmalu. Le ne jokaj!«

Naposled jo je pomiril. Ko se je približal popoldan, je postala nemirna. Neprestano je povpraševala Sava, ali ni že napočil čas, da odide v Krstac. Med tem pa je tekala naokrog ter gledala po okolici, če se mar ne bliža kak izdajalec. Ko je odhajal Sava naposled, ga je prosila nekolikokrat, naj nikar ne zapusti Stanka, dokler ga ne privede na varen kraj. Sava ji je še naročil, kam ima zvečer Stanka peljati, ter odšel.

Poslednji trenutki njegovega bivanja v koči, v kateri je prebil svoje zajetje, so urno minevali. Stanja je sedela pri njem ter mu krčevito stiskala roke, povprašujoč urno o raznih stvareh. Poročnik je videl, da le z nasiljem duši svoje ganutje, katero je počilo, ko se je približal trenutek odhoda.

»Stanko, duša moja, ne pozabi name,« je vskliknila, ko je vstal, da bi odšel. Prijela ga je okrog vratu ter se

tresla kakor trepetlika. Vroče ji je poljuboval usta, lice, oči in mehke lase.

»Ne pozabim, obljubujem ti pri Bogu,« jo je zagotavljal, premagan sam od ganutja. »Čakaj name, pridem gotovo in ničesar naju več ne loči.«

Moral ji je nekolikokrat ponoviti svojo obljubo. Na to ga je poljubila ter izlila v svoj poljub vso vnetost svojega ljubečega srca, kipečega ljubezni in žalosti. Na to se je prekrižala ter šla ven prva.

»Pojdi za menoj, toda previdno,« je naročila s krepkim glasom. Zavest, da ima Stanka brez škode privedi v Krstac, ji je dodajala odločnosti. Tiho kakor senca je korakala pred njim, oziraje se okrog sebe.

Noč je bila temna in na gorah je vladal mir. Nista šla po cesti, koder so navadno hodili v Krstac. Stanja je izbrala drugo, daljšo pot. Poznala jo je dobro ter vedela, kod ima iti, da ju nihče ne opazi. Navzlic temu sta morala biti previdna. Kako rad bi bil še Stanji naposled povedal vse, kar mu je v tem trenutku ločitve polnilo srce, toda pri vsakem poskusu ga je Stanja opomnila, naj molči ter gleda na pot.

Naposled dospeta z griča na ravnino. Stanja je jela iti počasneje ter se ozirala radovedno okrog. Na to je zamolklo zakričala in na njen klic se je oglasil ne daleč drug podoben odmev.

Napotita se tjekaj. Za grmičjem je čakal Sava z dvema konjema.

»Urno, Stanko, obleci se,« je naročil tiho. »Tu imaš drugo, varnejšo obleko. A ti, Stanja dirjaj domu ter hiti z Marico brez odloga na Črno Goro. Zdelo se mi je, da sem sinoči videl Petra Semenoviča plaziti se po naših gričih. Vzemi s seboj handžar in samokrese, midva jih dosti ne potrebujeva; pa še itak nisva brez orožja.«

Stanja je vzela orožje ter se poslednjič približala k poročniku.

»Ostani z Bogom, Stanko. Čakati hočem na-te do smrti.«

Poljubila ga je na ustnice ter se mu iztrgala iz naročja.

Urno je izginila v temi ter bežala razčiljena, da se je premagala, ter mogla tako odvrniti njen ali Stankov pogin. Pa tudi Stanku ni ostalo časa za premišljevanje. Sava ga je oblačil mrzlično urno. Komaj je končal, da je odvezal konja ter silil Stanka, naj ga zasede. Odjezdita iz grmičja. Starec je odjezdil naprej ter spustil konja v dir. Stankov konj je varno cepetal za njim s štulečimi ušesi in veselo smrkaje, kakor bi čutil radost na začenjajoči se poti.

Jezdila sta kake četrt ure, kar se nakrat v nočni tišini začuje strel. Oba jezdeca naenkrat pridržita konja.

»Za Boga, nekaj se je pripetilo Stanji,« zakliče poročnik prestrašen. »Obrni, Sava, pojdiva ji na pomoč.«

»Počakaj, ni še tako hudo. To je bil strel iz njenega orožja; spoznal sem to po glasu. Ako se oglasi še več strellov, bode slabo.«

Stala sta še trenutek, toda povsod je bilo tiho.

»Pojdi, Stanko, Stanja je na varnem,« reče Sava ter potegne uzdo. »Poznam to dekle; ne boji se cele tolpe roparjev. Gotovo je zadela onega, ki ji je prišel na pot.«

Zaman je prosil poročnik. Moral je slediti starcu, ki je že skokoma jezdil naprej. Sava je bil pravi gorjanec. Poznal je vsako pot in stezico in pogumno je lahko šel celo po noči, kamor je hotel. Saj je bil v mladih letih jeden izmed hajdukov, ki so prebili cela leta na gričih, napadaje od tod turške čete, ki so izžemale njegov rojstni kraj. Pa tudi konja sta bila privajena hoditi po takih potih. Poročnik ni niti slutil, koliko sta veljala Savo. Moral je za nju prodati svojo kočo, ker mu drugače nihče ni hotel posoditi denarja.

Kaj je bilo to starcu mar? Saj je storil to za Stanka, katerega je ljubil kakor sina, in za Stanjo, ki mu je prirastla k srcu, kakor ti griči. Za-se se ni brigal. Sam z ženo že prebije kako do smrti ter bo hvalil Boga, da je vsaj njegova Stanja srečna.

Potovala sta brez ovir. Jezdila sta po pustinji in nikjer se ni prikazal

kak človek. Poraz pri Foči je bil grožen. Zlasti prvega dne so se vstaši razpršili na vse strani in Sava je smel računati na to, da nikjer ne naleti na kako krdelo.

Proti jutru se Sava vstavi.

»Stanko. Do Foče imam samo jedno uro,« reče. »Od tod ni daleč do vojaških straž. Moram se vrniti. Odloži svojo vrhno obleko ter jezdi ob potoku. Bog te spremi!«

Poročnik ga objame in poljubi. Čutil je, kako ga starec krepko pritiska k sebi.

»Ne pozabi na Stanjo,« ga prosi Savi ganjen. »Veš, da je ona moje veselje. Ne mogel bi mirno umreti, ko bi bila ona nesrečna. Pojdi sedaj. Ko nas prideš iskat, pojdi v Ostrog in povprašaj po mojem bratu Andreju.«

»Kmalu pridem, Sava, oskrbuj mi Stanjo,« je prosil poročnik ter, odločivši obleko, zasedel konja. »Pozdravi mi Stanjo in Marico. Z Bogom!«

Podasta si roke ter se razideta. Sava je jezdil nazaj in Stanko, pustivši konju počasi iti, je šel dalje ob potoku. Čez pol ure je začul zvoneč klic: Stoj!«

Spoznal je avstrijsko stražo. Oglašil se je ter čakal, da je bila pozvana druga straža. Naposled je mogel jezditi dalje. Ko je straža zapazila njegovo uniformo, se je zelo čudila, da se po dolgem času vrača iz zajetja. Ker niso

verjeli, da bi to mogel biti poročnik, ga odpeljeta dva moža v taborišče.

Poročilo o vrnitvi poročnika Budke je spravilo v taboru vse pokoncu. Od vseh strani so se zbirali častniki, da mu stisnejo roko. Vsak je hotel vedeti, kako je sovražnik ravnal ž njim, kje ga ječeval in kako je zbežal iz ječe itd.

Stanko je odgovarjal s smehom, zatajuje, kar je smatral, da treba zatajiti. Naposled jih je poprosil, naj mu dovolijo, da se naspi. Bil je zelo utrujen od ježe ter hrepenel po počitku. Takoj je krepko zaspal, dasi se je po taboru neprestano razlegal hrup in ropot.

Med tem je jezdil Sava nazaj. Vedé, da je poročnik na varnem, se je tem bolj bal za Stanjo. Oni strel, ki ga je začul na začetku poti, ga je prestrašil. Slutil je, da je Peter Semenovič prežal na poročnika ter da bržkone ni bil sam. Ali je zbežala Stanja; so jo li premagali in odvlekli? Kakor hitro so zapazili, da je poročnik zbežal, so se prepričali, da sta mu on in Stanja pomagala k begu. Proglasè ga za izdajalca in vsi gorjanci pridrvé, maščevat se za to izdajalstvo.

Dasi je bil konj že utrujen, ga je priganjal vendar Sava neprestano k diru. Ni jezdil v Krstac, marveč po nasprotnem ovinku skušal dospeti k svoji koči. Prepričati se hoče, kaj de-

lata Marica in Stanja, ter napotiti se ž njima v Ostrog.

Bil je že dan, ko se konj ni dal več spraviti naprej. Skoči torej z njega in, prepustivši ga osodi, dirja po gorski stezici h hiši. Čez jedno uro opazi poznan grič. Zdirja po brdu ter obstane.

Zavihti z rokami in po zarjavelih licih mu priteko solze. Namesto koče je zapazil pogorišče. Golo, odrto in zakajeno zidovje, a okrog njega mrtvo, tiho. Tako so se torej maščevali nad njim! Zakolne med zobmi, pogrozi s pestjo proti Krstacu ter s pobešeno glavo in omahujočimi koraki odide po griču proti Ostrogu iskat Marico in Stanjo. Bal se je iti čez dolino, kajti spodaj je prebival Bogdan Popovič, ki je gotovo pomagal Semenoviču dovršiti zločin.

Drugekrati je v kratkem času došel v Ostrog, danes je potreboval tje kaj skoro ves dopoldan. Neprestano ga je obletovala grozna slutnja in pričakoval je, da požig koče ni bilo še jedino maščevanje zločincev. Najde-li obe ženski? Ali sta zdravi?

Pred vasjo je srečal brata Mihaela Juriča. Držal se je kislo ter ga niti ni pozdravil.

»Kaj si storil, Sava?« ga vpraša neuljudno. »Vsa Črna Gora kaže na-me, češ, da sem brat izdajalca in da sem ti

pomagat. Kar zasramujejo me in popnoče niti Marice po kristjanski pokopati.«

»Katere Marice?« vpraša Sava ter se vstavi in z izbuljenimi očmi pogleda brata.

»Vidiš, kakšen mož si,« kara ga strogo Mihael. »Niti tega ne veš, da imaš ženo ubito. Umrta je brez duhovnika kakor divja zver v skalovju. Poglej, pa jo vidiš. Ne spoznaš ji lica, tako je razbita. Stanja pa, kakor brez pameti, joka in kriči. Žena me že od jutra ošteva za to, da sem ju vzel pod streho.«

»Marica ubita. Povej mi, kdo je to storil. Ubijem ga, kakor steklega psa. Mihael, slab brat si, Bog ti to odpusti. Revež sem in za to me smeš zasmehovati. Obljubujem pri sveti Trojici, da se sam maščujem!«

»Pojdi le, pojdi, da naju ljudje ne zagledajo« ga je silil brat, bojè se, da bi ju ljudje ne videli skupaj.

Na to gresta v Mihaelovo kočo. Sava je takoj v veži začul Stanjin jok in srce se mu je bolešno stisnilo. Vstopi ter obstane. Na postelji je ležala Marica. Lice je imela razbito in poleg nje je Stanja ihtela in tarnala, da se ti je srcé krčilo. Počasi se približa Sava k postelji mrliča. Tresel se je na vsem telesu, ko je zapazil svojo ženo, svojo Marico, vso razbito z zasenelim licem in brezbarvnimi ustnicami. Sedaj je tudi

Stanja zapazila očeta ter ga s kričem objela okrog vratu.

»Oče, naša golobica je mrtva,« je zastokala ter poljubila Savi roko. »Ubij me, oče, meni na ljubo se je to zgodilo. Jaz sem sovražnikom zbežala, pa pozabila na mater. Pregarjali so jo, ona je bežala ter v temi padla v propast. Oh čemu nisem jaz padla tjekaj! Mrtva je, naša mati, mrtva.«

Zavila je roke ter poleg postelje padla na tla. Sava je gledal mrtvo ženo ter se neprestano tresel, toda solze mu niso mogle priti iz očíj. Nakrat pa se skloni k mrliču ter ga poljubi v lice./

»Čemu si me zapustila?« pravi, in solze se mu vlijejo iz očíj, »čemu nisi počakala na svojega Savo? Štirideset let, sva skupaj živela, čuješ, štirideset let in ti si odšla, ne da bi mi rekla z Bogom. Toda, moja Marica, Sava ima še dovolj moči, da te maščuje, predno umrje.«

Dvignil se je ter prijel Stanjo za roko.

»Vstani, Stanja, ter umij mater. Pojdem k popu, da pokoplje Marico. Toda povej mi, kako je umrla. Hočem to vedeti, da se morem pobotati ž njenim morilcem.«

Stanja je ihté pripovedovala, kaj se je v oni osodepolni noči zgodilo. Ko se je poslovila od Stanka, je dirjala domu. Hitela je po krajši poti. Čez

malo časa je zapazila, kako se je za skalo dvignil človek, hoté ji zaskočiti pot. Ni premišljevala, marveč vstrelila vanj. Padel je. Med tem je opazila, da ni bil sam. Prikazalo se je še več možkih, izmed katerih je jednega spoznala. Bil je njih sosed, Bogdan Popovič. Mislila je, da jo preganjajo, vsled tega je skočila med skale ter bežala ne proti domu, marveč k črnogorski meji. Napadniki je niso preganjali, ker so imeli opraviti z obstreljencem. Hotela je dospeti na pravo pot. Toda med tem je videla, kako drvé tolovaji h koči. V tem hipu je pozabila na mater. Ko je dospela na nasprotno stran, se je skrila v gozdu ter gledala. Slišala je krič in zapazila kočo v plamenu. Ob enem pa so kričali požigalci: »Beži, zgrabite jo, naj imam vsaj ženo tega izdajalca!« Slutila je, da je to mati. Hitela ji je naproti, toda mati je zabočila na stran proti skalam. Tolovaji so ji sledili za petami, pred njo se je razprostirala tema, in predno jo je mogla Stanja opozoriti na nevarnost, se je prevrnila s skale. Tolovaji so zginili v kočo Bogdana Popoviča. Ko je pritekla Stanja, je bila mati že mrtva. Vzela jo je na roke ter odnesla v gozd. Ker pa je sama ni mogla nesti dalje, je tekla v Ostrog po strica Mihaela ter ž njim prinesla sem mrliča.

Drugo jutro je Bogdan Popovič došel v Ostrog ter javno pripovedoval, da

je Stanja vstrelila Petra Semenoviča in da je Sava izpustil cesarskega častnika. Pripovedoval je tudi druge sramotilne stvari, katere pa je Stanja zamolčala. Vsi prebivalci v Ostrogu so se sešli ter kričali na Mihaela, naj to izdajsko rodbino ne pusti pod svojo streho. Mihael je branil brata, toda ko se je tudi njegova žena pridružila k nezadovoljnejšem ter oštevala moža, se je skril v kočo. Zasramujé Savovo rodbino, se je tolpa razšla ter odšel tudi Bogdan Popovič, kličeč, da sam kaznuje izdajalca Savo.

* * *

Z ledenim licem in pogledom, grozno se leskečim, je Sava poslušal Stanjo. Ni rekel besedice, marveč vstal je ter odšel. Šel je k popu, da pokoplje Marico. Dolgo se je mudil pri popu, in ko se je vrnil, si je izposodil od brata orodje ter kopal grob. Kopal je, da mu je znoj tekel s čela.

Na večer odneseta z bratom mrliča na pokopališče. Prišel je pop ter urno opravil molitve. Sava in Stanja sta poslednjič poljubila mrliča in Sava ga je zagrebel. Ko se vrneti k bratu, se je jel starec odpravljati na pot.

»Pripravi se, Stanja, pojdeva od tod!«

Ni se protivila. Bila sta pripravljena.

»Zahvalim te, Mihael, da si pustil Marici tu ležati,« se obrne Sava pri odhodu k bratu. »Za drugo te ne morem zahvaliti, ker si se slabo potegnil za svojo kri. Toda če zopet nekdo pride, reci mu, da Sava Jurič ima čiste roke.«

Priklonil se je svetim slikam ter urno odšel.

Mračilo se je, ko sta oče in hči urno zapuščala vas. Kmalu jima izgine Ostrog izpred očíj. Sava obstane.

»Pojdeva v Kotor,« reče. »Znaš pot, torej pojdi sama. Ko bi te ne došel, pojdi v prvo krčmo, ki jo najdeš v mestu, pa me tam počakaj. Pojdem se še pobotat z Bogdanom Popovičem. Ne boj se za-me, vrnem se zdrav, in Marica bo mirno počivala v grobu. Obljubil sem ji, da se maščujem ter moram tudi maščevati svojo čast.«

»Pojdem s teboj! oče!« je prosila Stanja.

»Nikakor, pojdem sam!«

Poslušna je korakala proti zapadu po črnogorskem ozemlju. Ko je izginila, vzame Sava puško z rame ter si ogleda petelina. Bila je nabita. Že dolgo ni streljal, toda bil si je svest, da ne zgreši. Drzno je korakal k znanim skalam.

Stemnilo se je že, ko je dospel h koči Popoviča. Žena njegova je sedela

pred kočo ter dojila otroka. Sava ji reče, naj pošlje moža ven.

Sirote jih ne napravim, toda zaznamujem te, ogavnež, za zmerom, je dejal, ganjen od pogleda na malo dete.

Bogdan Popovič pride iz koče. Bil je tudi oborožen. Vendar ga je osupnil pogled na Savo

»Kaj mi hočeš?« vpraša robato.

»Rad bi te nekaj vprašal, Bogdan,« reče Sava mirno ter se vzravna po koncu. »Ali se Bogdan Popovič boji starca ter ima strah, poskusiti se ž njim, kakor se spodobi možu?«

»Pojdi, ne bojim se te!« odgovori ošabno Popovič. »Kar sem rekel, ti rečem v oči.«

Šel je ž njim dalje v dolino. Čim bolj sta se oddaljevala, tem počasneje je korakal Bogdan.

»Stoj, kam me hočeš peljati?« je začel; in glas se mu je tresel.

»Pod skalo, kamor si pognal Marico. Danes sem jo pokopal. Bogdan Popovič, s tvojim očetom sem živel kakor brat. Ti si se zvrigel. Sklenil sem, da te ubijem, toda videl sem tvojo ženo dojití otroka, in bilo mi je žal, napraviti ga siroto. Toda tvoja kri mora teči. Veš, da Sava nima nič drugega nego svojo čast. Ti bodisi me ubij, toda jaz tebe ne ubijem, imam zanesljivo roko. Tako, stopi pod skalo in jaz obstanem

tukaj. Prekrižaj se in vstrelil! Na to vstrelim jaz.«

Bogdan Popovič ni odgovoril. Trepetaje se je postavil na mesto, kjer je Stanja našla svojo mater mrtvo ter, prekrižavši se, pomeril na Savo. Ta je stal raven in miren. Njegova visoka postava je bila v temi videti še višja. Bogdan je meril. Bal se je Savovega strela ter si želel, da bi prodrla krogla srce ali glavo Savovo. Toda prav vsled tega, ker je dolgo meril, se mu je tresla roka.

»Čemu ne vstreliš?« zakliče nanj Sava nestrpljivo. »Bojiš se? To je že navadno, da se podleži boje.«

Te besede so spodbodle Bogdana. Spustil je. Strel zagromi in Savi zleti fes z glave. Sklonil se je po njem ter si ga mirno posadil na glavo.

»Rekel sem ti, da se bojiš,« je dejal mirno. »Namen si imel dober, toda meriti bi imel nekoliko nižje. Sedaj bom streljal jaz, Bogdan. Zapomni si, da si danes poslednjokrat streljal s puško. Ne umorim te, ne boj se, toda tvoja desnica nikdar več ne sme prijeti za handžar. Desnica pripada možu, toda za to je ne boš mogel več gibati.«

»Odpusti mi, Sava!« zakliče nanj Popovič proseče.

Sava osupne.

»Evo junaka! Mar hočeš, da ti pljunem v lice kakor plašljivcu?«

Bogdan je molčal. Sava priloži puško k licu. Le trenutek je meril in že je zagromel strel. Nasprotnik je ležal na tleh. Sava se mu približa. Bogdan je ležal v nezavesti. Laketi njegove desnice je bil zdrobljen od kroglice.

»Rekel sem ti, da si danes poslednjič streljal,« reče Sava sam sebi. »Sedaj lahko grem.«

Zadel si je mirno puško na ramo ter šel počasi dalje proti Kotoru.

Stanja je čakala očeta pred Kotorom. V mesto se je obotavljala iti sama. Neprestano se je bala, da morda Sava niti ne dočaka. Če ga ubijejo, kaj naj revica sama počne na svetu? Stanko je daleč in kdo ve, če se kedaj vrne. Marica je mrtva in Sava se je šel bit s človekom, ki mu ne prizanese.

Ljudje, ki so hodili mimo, so rado vedno ogledovali lepo dekle, ki neprestano joče in bojazljivo gleda pred se.

Minilo je jutro in v Kotoru so že davno umolknili zvonovi, naznanjajoči poldan, toda Sava še ni prišel. Stanja se je že odločila iti očetu naproti, kar ga zagleda. Pozabila je na svojo žalost ter se veselila, da vidi vsaj njega. Bil je zdrav, samó na fesu je bila videti luknja.

»Ubil si ga?« ga je vprašala, ko sta se srečala.

»Nisem, ima otroke. Toda le ovce bo pasel do svoje smrti,« reče Sava. »Lačna si, kakor vidim. Pojdi, v Kotoru se najeva«.

Kupil je sadja in v krčmi steklenico vina. Sedeč tiho drug poleg drugega, sta pojedala sadje ter pila vino. Na to sta odšla.

»Kaj sedaj, Stanja?« reče starec. »Jesti morava, spati tudi, a prijatelj tukaj nimam. Pojdi, poiščeva si kako podstrešje in jaz bom zahajal v pristajo. Morda tam toliko zaslužim, da bova živela, dokler se ne vrne Stanko, ako se sploh vrne,« je dodal plašno.

»Vrne se, oče,« je krepko odgovorila Stanja, braneč nenavzočega ženina. »Tudi jaz hočem delati in med tem pride Stanko.«

Iskala sta, da sta našla sobico, katero sta najela. Po vsem trudu, ki sta ga doživela, sta se vlegla na preprogo na tla, ker nista imela ničesar nego obleko in zdrave roke.

Spanje ju je okrepčalo in Sava se je z veseljem odpravljal drugo jutro k pristaji iskat dela.

Stanja je imela prvega dne ostati doma. Ni se branila, ker je hotela pisati pismo. Stanko ji je rekel, naj piše sestrì, kadarkoli jo kaj doleti, ta pa bo vse to pisala njemu. Naučila se je, pisati jej. Saj je tako dobra, imenovala se je njeno sestro, in ona, Stanja, je ne

prosi ničesar za-se, marveč za starega, dobrega Savo.

Kako je bila vesela, da zna pisati. Ni sicer mogla pisati hitro, vendar pa je napisala dolgo pismo....

Sava se ni vrnil s pristaje; našel je bržkone delo, torej je lahko brez vznemirjenja popisala, kaj se je vse po Stankovem odhodu zgodilo.

Ko se je starec vrnil zvečer domu, je bilo pismo že odposlano in Stanja mu je mirno pripravljala večerjo.

D drugega dne je šla z očetom k pristaji. Ni se sramovala dela in ne mené se za radovedne poglede moških, ki so jo z zaljubljenjem opazovali, je delala do večera. Kako je bila vesela, da je mogla pripraviti očetu boljše hrane. Nadejala se je, da tudi za sobo kaj kupi, da bi ne bila tako prazna. Lizika jej gotovo pošlje toliko, da bo mogla kupiti vsaj mizo in posteljo za očeta. Štela je dni, kedaj pride odgovor. Čim bolj se je ta čas bližal, tem tesneje ji je postajalo pri srcu. Se-li je ne odrečeta sedaj Lizika in Stanko? Ne prezreta-li nje, ker mora delati v pristaji?

Enkrat je bila pri delu vznemirjena od nekega mladeniča, češ, naj gre domu. Poznala ga je. Bil je sin gospodarja, pri katerem sta z očetom stanovala. Prestrašila se je, kaj ji hočejo, ter zdirjala domu. Ko je prišla v vežo, je opa-

zila pred seboj dekle, oblečeno tako, kakor se oblačijo hčere bogatih trgovcev in uradnikov. Bil je mlada, toda lepa, in dobrota ji je žarila iz modrih, velikih očíj.

»Stanja si, kaj ne? Takoj sem te spoznala,« zakliče dekle ter se vrže devi v naročje.

Stanja je obleдела. Ni vedela, kdo je ta in samo sladka ali trpka slutnja ji je spreletela glavo.

»Čemu me ne objameš?« prigo-varja jej tujka. »Mar nimaš rada Stankove sestre?«

Stanja jo je vneto objela in poljubila.

»Čemu nisi prišla takoj,« ji je omenila Lizika, ko je prvo ganutje potihnilo ter sta oni z roko v roki sedeli v sobi.

Stanja je videla, kako se ozira po prazni sobi; vsa zardela je pobesila glavo.

»Nisva imela denarja,« je rekla tiho. »Vidiš sama, kako živiva. Zažgali so nama hišo, odgnali čredo, umorili mater in sedaj delava, da tudi sama ne umrjeva. Ni ti bilo treba hoditi sem. Sramujem se, ti si boš lahko mislila, da smo zlobni in malovredni ljudje. Odpusti mi to! Nočem ničesar in Stanku vrnem besedo. Naj si vzame sebi enako jaz nisem sposobna zanj.«

Govorila je nekako razdraženo, kar je provzročal trpki spomin na prebito trpljenje. Lizika jo je z začudenjem gledala. Ni vedela iz početka, čemu tako govori. Ko pa je zapazila solze, je razumela vse. Potegnila je njeno glavo na svoje prsi ter jo poljubila na čelo.

»Nikar ne žaluj, vsega bode konec,« jo je tolažila nežno. »Stanko ti vse nadomesti, kar si morala prestat zanj. Pošlji po Savo. Ladija odrine že čez nekoliko ur ter odidemo od tod. Saj sem za to prišla sem, da vaju odpeljem. Stanko še doslej ničesar ne ve. Pisal mi je, da se čez mesec dnij vrne iz vojne ter pride po tebe. Iznenadimo ga. Kako se bode čudil, ko te zagleda pri nas, na Češkem.«

Stanja jo je poslušala z žarečim licem. Podoba, ki jo ji je slikala Lizika, je bila toliko krasna in mična, da ni mogla zatajiti veselja. Hitro je vstala.

Ali me boš imela res rada?« jo vpraša Stanja vneto ter gleda Liziko s pogledom, iz čegar je bila opaziti neizmerna slast.

»Tako, kakor boš ti imela rada Stanka,« jej odvrne Lizika prisrčno.

Stanja jo na to zopet objame, potem pa zbeži, da pokliče očeta. Ta se je čudil, kako je Stankova sestra prišla sem. Stanja mu je vse povedala ter vodila očeta domu.

»Stankova sestra si,« reče Sava, ko pogleda Liziko. »Hvala Bogu, ni nas prevaril«....

Na večer je ladija, ki je jadrala na vso moč iz kotorske pristaje, plavaje v široki svet, odnašala s seboj Liziko, Stanjo in Savo. Sedeli so skupaj na krovu. Noč je bila tiha in topla, zvezde so žarele na nebu in morje se je lesketalo kakor ravan, posuta z dragimi kamni. Govorili so potihoma med seboj, kakor bi se bali dramiti ta sveti mir. Okrog njih je bilo tiho, njih srce pa je ukalo ter se polnilo z blago nado v prihodnje dni.

Stanko ni imel nikjer obstanka. Vojaščina, že brez tega le malo mu prijetna, mu je jela presedati do dobrega; hrepenel je po trenutku, ko mu bo mogoče zameniti vojaško suknjo s svojo navadno. Poleg tega je neprestano mislil na Stanjo. Kaj neki dela? Kaj počneta Sava in Marica? Niso-li jih preganjali, ker so njega izpustili?

Tovariši so se smejali poročniku, češ da vzdihuje po kaki zali Hercegovinki. Niso slutili, da v šali govoré resnico. Budka je bil preveč previden, da se s čim podobnim ni pohvalil, kar bi bilo povzročilo splošen posmeh. Poznal je častnike ter vedel, da je le malokateri od njih si ohranil srce, pristopno vročim idealom. Vse njih težnje so merile na vživanje, naj si je bilo to

že pijančevanje ali kaka druga »zabava«. Budki se je tako življenje gnusilo in očitno je kazal svojo nenaklonjenost do vojaškega življenja.

Po bitki pri Foči je bila Hercegovina zasedena brez ovire. Stanislav je hrepenel dospeti k oddelku, ki se je napotil k črnogorskim mejam, toda moral je ubogati ukaz ter ostati v Mostaru, kamor je odšel njegov polk. Tu je prosil dovoljenja, da sme oditi domu. Opravičeval se je, da je priklopljenje že izvršeno, da doma gine njegovo obširno gospodarstvo. Po tem se je hotel hitro vrniti domu, pripraviti vse za svatbo ter iti po nevesto.

Ker je bil vjet in se je tudi dejanski udeležil boja, mu je polkovnik obljubil, da hoče podpirati njegovo prošnjo. V resnici mu je dal čez mesec dni, odkar je bil prišel iz zajetja, polkovnik dovoljenje višjega poveljništva, da je bil odpuščen od polka. Urno se je pripravil na pot ter še tega dne odpotoval v Metkoviče, da od tam nastopi na ladiji pot v domovino.

Potovanje se mu je zdelo jako počasno. Želel si je, da bi bil že na poti nazaj, kajti očital si je, čemu ni šel poprej v Ostrog po Stanjo in njena roditelja ter se ž njimi napotil domu. V Trstu se je vsedel v vlak in hitel po najkrajši poti domu. Z Dunaja je brzojavil sestri, naj mu pošlje konje na ko-

lodvor. Z utripajočim srcem se je bližal mejam češke dežele.

Veselil se je na Liziko, na svoj rojstni kraj, na priprave, katerih se je hotel lotiti, da priredi Stanji prijetno zavetje.

Utrujen, neizspan in razburjen je stopil z vlaka. Videl je svoje konje in kočijaž je z radostjo pozdravljal svojega gospodarja.

«Ali se ni nič pripetilo v gradu?» je vprašal, stopivši v kočijo.

»Nič, milostljivi gospod,« odgovori kočijaž ter se potuhneno nasmehne.

»Nu, urno domu! Poženi konja!«

Zaropotala je kočija in čez pol ure že drdrala v senci drevoreda, raztega-jočega se do gradu. Bilo je to mično stanovanje, skrito v starem parku in obkoljeno s krasnimi poljanami. Budkov oče si je s svojim prihranilom, kot veletržec, kupil grad Stražo in tu se je rodil Stanko. Vzrastel je na deželi, navezal se na samoto, in njegova duša se je napolnila z vročo ljubeznijo do naroda in vsega, kar je bilo čisto in plemenito. Ni imel bogastva za to, da bi ga zapravljial in si kupoval razkošje, marveč da je ž njim širil in podpiral dobro.

Zato je bil tudi srečen in od vseh spoštovan, zato je Lizika, po značaju mu popolnoma podobna, dasi še na pol otrok, že vabila k sebi poglede

svobodnih mož na veliko jezo drugih gospodičen.

Gledaje svoje domovje, je bil Stanko prevzet veselja, da je zopet doma. Kako drugače je dihal tukaj nego v tujini! Vsa utrujenost je izginila in poln nedočakljivosti je skočil iz kočije. Od grajskih vrat prihiti Lizika ter se mu vrže v naročje.

»Stanko, dragi, zlati Stanko!« je klicala ter poljubovala brata, stiskaje se k njemu, kakor dete k očetu.

Poročnik jo vzame v naročje ter jo nese, smeja se od blaženstva, do stopnic.

»Pojdi urno, Stanko, pojdi!« je klicala sestra, dirjaje pred njim v gornje sobe.

Šel je za njo. Stopil je za njo v salon, prepevaje nekak napev, kar nakrat obstane, kakor zadet od strele.

Skozi nasprotna vrata mu pride naproti nekaka tuja gospa. Zalivala jo je rdečica, pobešala je oči ter gledala, kaj stori Stanko. Gleda jo začudeno, ni mu bilo mogoče, spoznati jo. Lice mu je bilo znano, zelo znano, toda ni mogel si domisliti, kdo bi bila.

Ves v zadregi je gledal okrog sebe, kam je izginila Lizika, da bi mu vendar povedala, kdo je ta. Med tem se ta oglasi za zaveso, kamor se je skrila. Zvoneč njeni smeh se je razle-

gal po sobani in, skočivši izza zaves, je hitela k tujki.

»Stanja, poglej Stanka, kako se te sramuje. No, to je znamenito.« In plosknivši z rokami se je smejala znovič.

»Sedaj šele je Stanko videl, kako se je motil. Skokoma je bil pri Stanji ter jo strastno pritisnil na prsi.

»Stanja, kje pa si se tu vzela? Kdo te je pripeljal sem?«

Stanja si je še le sedaj drznila, pogledati ga.

»Lizika je prišla po me. Prišli smo v revščino, pisala sem jej po denar, med tem pa je sama prihitela po nas. Oče je tudi tukaj, toda mati je pokopana v Ostrogu.«

Poslednje besede je izrekla že jokaje. Stanko ganjen pritisne njeno glavo na svoje prsi. Revna Marica! Torej ni doživela sreče, katero jej je pripravljaj. Pustil je Stanjo, da se izjoka. Pa tudi sam je gledal turobno pred se, niti ne opazivši, da se mu bliža Sava. Ta je bil še doslej oblečen v svoj narodni kraj, toda stara obleka je bila zamenjena z novo, v kateri je bil videti kakor vojvoda. Ko je došel blizu Stanka ter ga ta pogleda, je takoj spustil Stanjo iz naročja, da objame starca.

»Pozdravljen mi bodi, Sava!« zakliče, pristrčno ga objemaje. »Hotel sem jutri oditi po tebe, zato me veseli, da

me je Lizika prehitela. Sava, Stanko je ostal mož beseda, in na svatbi si zaukamo, kakor ukajo tvoji pobratimi na hercegovinskih gorah!«

Prijel je Stanjo ter se zavrtel ž njo, veselo se smeje. Naposled je objel tudi Liziko ter jo poljubljal.

»Ti si dobra duša, da si mi ta draga človeka pripeljala,« je klical radostno, in Lizika je polna blaženstva poslušala bratovo hvalo.

»Ko bi ne bilo Stanje, bi jo ljubil za Bogom najbolj,« omeni Sava. »Sedaj ljubim obe enako. Moral sem jej obljubiti, da bom njen oče. Glejte no, na stare dni imam še dve hčerki. Saj brez nju bi mi tu ne bilo prestat. Toži se mi po gorah in le čudo, da mi včasih srce ne počí žalosti.«

»Ne bo se ti več tožilo,« je obljuboval Stanko med tem, ko se je Lizika stiskala k njemu. »Čudim se le, kako se poda Stanji obleka. Si golobica, kakor velika gospa.«

Stanja je zardela ter hotela zbežati. Zadržal jo je ter ji pošepetal na uho:

»Toda še bolj si mi bila všeč takrat, ko sem te prvič poljubil. Ali se spominjaš?«

Zardela je ter mu z roko pokrila usta.

Lastnik gradu Straža hodi z ostalimi dan na dan na sprehod. Stanja in Lizika sedita v kočiji, a Sava in Stanko

jezdita poleg kočije na konjih. Ljudje jih poznajo; vsi so jim kakor domači. Nove gospe so se kmalu privadili; prišla je med nje na polje, v vas, najpoprej bojazljivo, spremljevana od Lizike, pozneje je prihajala sama. Kamor je le zašla, povsod je vladalo veselje.

Sava je dolgo vzbujal občudovanje s svojo krepko postavbo in čudno opravo. Otroci so se ga bali in ljudje so pripovedovali o njem, da je to bosenski knez, ki se je sprijaznil s Stankom ter mu dal svojo hčer. Naposled so se ga privadili. Ni pa se privadil on. Tuga po gorah mu je razdirala srce, zrak ga je težil. Ni mogel spati, toda skrival je svojo žalost in tugo kolikor je mogel. Propadal je in hujsal.

Stanja ga je razumela ter skušala razveseliti ga. Nasmihaval se je bolešno.

»Molči, Stanja, golobica, mora biti tako; Marica me kliče. Samo, ko bi umrl na gorah, na našem griču. Toda, Bogu bodi potoženo, da si le ti srečna! Bog blagoslovi Stanka!«

Umrl je tiho, brez vzdihljaja. Jokaje so stali poleg njegove postelje. Ko je zatisnil oči, spreleti mu preko ustnic beseda: »Marica!«

Spi daleč od svoje žene, toda njemu je bolje nego njej. Poleg njega bo enkrat počivala Stanja; ona, starka, pa leži tam sama, zapuščena.

Štiri povesti Petra Kočiča.

Prevel Stanko Rožman.

Grob Sladke Duše.

Žgoče solnce pripeka. Nebo je modro kakor indigo. Izvedrilo se je, nikjer ni opaziti niti oblačka. Tam daleč — daleč okrog Osmače in Lunjevca je ostalo modrikasto megličevje, pa trepeče in drhti pod vročimi solničnimi žarki.

Prijeten vonj planinskega sena s težkim smolastim zaduhom omrtvelih, razpaljenih jelk in smrek nekako težko pada človeku na dušo v tem tesnem planinskem zraku.

Dule in jaz sediva pred hišo. V hladu sva. Iznad naju se je razprostrlo nekoliko košatih smrek, ki nas pokrivajo s širokimi sencami. Samo tupatam posije skozi razmaknjene veje solnce, ki siplje razžarjeno svetlobo po oveli travi.

— Kaka sopara in vročina je danes, brate moj dragi! — vzdahne težko Dule in si odpne znojaste, porašene prsi. — A da veš, kak mraz ti je lahko tu na planini!

— Mraz, praviš?

— Da mraz, mraz. Koliko ljudi so samo zameti zagrebli na tej planini! Videl si gotovo grobove nad mejo senokošo na onem pobočju tam.

— Videl sem.

— To so sami spominski grobovi zametenih in poginilih. Vse je besno, nemirno, razjarjeno, trdoglavo na tej planini in pod planino. Mej nami je redek krotek in pokoren človek. Dosti jih je, ki se i za sodišče bore malo zmenijo... Vidiš oni le grob z belim, novim spomenikom? To je grob Sladke Duše.

— Sladke Duše! — se jaz začudim. — Kako to, Sladke Duše?

— Kako to Sladke Duše! — kakor da se je Dule malo razjezil. — Lahko to. Sladke Duše grob ti je ono...

Dule se privzdigne na kolena in pokaže z roko skozi dva vrha, kjer se je belila vas doli pod planino.

— Eto, tam-le na kraj vasi v oni dolini, vrh katere se gibljeta kakor v megli dva topola... Vidiš? Vidiš, kaj — da? E, tam je stala koliba Sladke Duše. Tako je vsakdo poznal starega Mija, pokoj njegovi duši! Nazivali so ga tako, kakor je on vsakomur rekel: sladka duša. Ali ga je poznal ali ga ni poznal, vsakomur je rekel: moja sladka duša!

— Pred nekoliko leti — začne Dule in čelo se mu zgubanči — vrgel ga je spahija iz lastne mu hiše in na-

selil v njo nekega Ličana. Hudo je bilo to, jako hudo pokojnemu Miju, ali kaj je hotel! Spahija in sodnija so mu veleli, da se preseli, ker ni imel ljudij, da mu obdelujejo njive, a to da je velika škoda, rekli so mu doli pri sodniji, i za spahijo i za cesarstvo.

Dosti je imel Mijo svojcev, pa vsi so mu poginili v zadnji vstaji. Ostal je sam z jednim oženjenim sinom, ki je nekega leta ponesrečil, ko se je gradila cesta od Banje Luke do Jajca. No, sinaha se mu je v drugo omožila gori v Lokvare pa je povedla s seboj malega Stojana, edinega vnučiča Mijovega... Tako je ostal, siromak, kakor odsekana veja, sam samcat!

Bil sem ravno tam, ko so ga vlekli od lastnega ognjišča.

— Hajdi, starina! — mu velijo orožniki. Mijo sede na hišni prag, zvije roke pa molči in gleda v tla.

— Ne grem! — se protivi silovito in povzdigne oči, v katerih so se zasvetile solze. — Zakaj je moralo priti do tega? Zakaj naj ostavim svojo zemljo, svoje kaleme in sadne vrtove, katere sem s svojo roko sadil in gojil... Komu jih moram ostaviti? Švabu... Ličanu! O, moj Stojane, moja sladka duša, ko odraste, da ga zaslužnji ta Švaba... Joj mene, to ne more biti!

— Hajdi, hajdi, starec! mu velijo orožniki malo mileje. — Moraš, zakon te goni, ne gonimo te mi...

— Čuješ, gospod, pustite me še eno, dve, tri leta, v tem odraste moj Stojan, pa ko sine spomlad, se vse obdela. Vse to poorjeva... jaz in moj Stojan. Tedaj bo vsega dosti tudi za premilostnega cesarja in za spahijo. Tako mi stori, moj dobri gospod, moja sladka duša! — in Mijo se oklene orožniku okolu vratu in zaplaka.

Težko ti je gledati, dragi moj, če joče star šlovek.

— Ne daj, gospod, da na-me pade prokletstvo: da sem vgasil svojo krstno svečo; da sem ostavil svojo krv brez hiše in domačije in v takem današnjem času! Ne pusti, moja sladka duša, da se zatре moje pleme... moja kri. Bog ti daj vso srečo! — prosi pokojni Mijo, in solze mu tečejo po obrazu kakor dež.

— Mi ne moremo nič za to, starec. Zakon te goni, ne gonimo te mi.

— Kak je ta zakon?! — zaplaka Mijo in se vrže na tla. — Pustite me, da se zadnjič izjočem na svoji zemlji. Zemlja moja, mati moja, koliko znoja, solz in krvi sem prelil na tebi! Koliko tuge in jada sem preživel na tebi! Stojane moj, moja sladka duša! Stojane moj, srce moje!... Zadnjič, pravim... Ni zadnjič, ni! Stojane moj, kri moja, poiščeva midva svojo pravico! Na Dunaj greva. Vem jaz, kje so cesarska vrata...

-- To si, stari, lahko takoj poiščeš, ko ti odraste vnuk, ali zdaj vstani!

— In res moram iti? — vpraša Mijo in pogleda ostro v orožnike.

— Moraš, zakon te goni, mi te ne gonimo.

— Tedaj vas pa prosim za Boga, recite doli sodnji, da proda domačijo mojo kateremu našemu človeku s te naše proklete zemlje.

Vzdignejo ga.

Preseliti se mora v ono dolinico. Iz starih brun in desek mu zbijejo vaščani kolibico, ker niso pustili, da be-rači po tujih hišah. Imel je samo edno edino kravico. To mu je bilo vse pre-moženje.

Na jesen mu je vsak imoviteji domačin donesel po merico žita in pest, dve pesti graha.

On se je vasi pokazal hvaležnega, kakor in kolikor je mogel. Pravil jim je, kdaj je kateri praznik; kdaj se sme, Boga moleč, delati in kdaj se ne sme. Ob krstnih imenih je čital kršnjakom ¹⁾ slavo in na ženitovanjih je izročal darove ²⁾. Bil je učen in razgovoren kakor menih. In bil je tudi poslušen. Če je kdo umrl, takoj po starega Mijo, da mrtveca umije in pri njem prečuje, dokler se ne pokoplje.

Vas ga je čislala in spoštovala. Samo pop in knjez ³⁾ ga nista mogla videti.

¹⁾ hišni patroni.

²⁾ izročal je novoporočencema darove gostov in svatov.

³⁾ vaški starešina.

— Kristjan moj, ne vmešavaj se v moje stvari, kajti mi bomo že na svojem mestu. To ni za tebe. Saj veš — sveto pismo pravi: »En hlev in en pastir« — se je jezil pop na pokojnega Mija.

— Ali, narod me povprašuje, moja sladka duša, in jaz tako-le svetujem, da veš... Kaj češ: drvo na drvo — človek na človeka.¹⁾ Tako je bilo vedno. In ti ne moreš, kakor velim, povsod biti, in jaz mislim: dolžnost je, da narodu povem, kdaj je praznik, da ne greši, ker je itak dosti greha in kletvine na naših zakonih... In meni moj mili in dobri narod pomaga, pa jaz njemu, kar morem in kakor morem. Pomogel bi mu, Bog ve in moja grešna duša, tudi drugače, ko bi vedel in znal.

— Jaz ti pravim, kristjan moj, ne vmešavaj se v moje stvari, kajti sicer greva pred vladiko, pa ga povprašava, komu se je dala sindželija²⁾: meni ali tebi!...

Knez se je zopet jezil na Sladko Dušo, ker je miril in odvrčal ljudi, da ne gredó na sodnijo za vsako malenkost.

— Nikdar ne letajte, ljudje božji, — je govoril pokojni Mijo — za vsako stvarico k sodniji!... Bolje je, pobotajte se tu, domá, pred svojimi ljudmi, kajti komur današnja sodnija sodi... Tu so

¹⁾ drug drugemu mora pomagati.

²⁾ oblast in dovoljenje župnikovanja.

one prošnje, tam oni protokuri¹⁾, tu stroški, tam pota... Ne gre tako, mili moji, pa je!... Pripoveduje se to — ono — turška sodnija!... Umreti se mora — ni bilo niti za turških časov pravice, ali... Nikari ne, prijatelji moji, rojaki moji! Pomirite se tu pred ljudmi, pa se poljubite kakor bratje,... kakor pravi Srbi. Ni pravice v tej deželi. Naša pravica je zakopana na Kosovem... Eto, Luka, moja sladka duša, malo ti popusti, a malo ti popustiš, Marko, moja sladka duša, pa z Bogom vsakemu prav... Tako, ljubi moji, nam Bog da vso srečo!...

Mijo, ne vtikaj se v moje dolžnosti! Ali si ti tukaj gospod prestolnik²⁾ ali sem jaz?! ga je karal razžaljeni knez.

— Ali, moja sladka duša, ni sodnija ne želi, da se za vsako stvarico tožari.

— Mijo, velim ti, ne vtikaj se v mojo službo, kajti eto ti moj cesarski pečatnik, jaz sem za to tu!

— I, kakor pravim...

— Nič: »I, kakor pravim!«... Ogi-baj se ti tega posla; kajti jaz imam cesarski pečatnik in cesarsko službo, in pojdeva pred gospoda predstojnika, pa izveš, kdo sem jaz in kdo si ti.

¹⁾ spačen izraz za »protokoli«.

²⁾ spačen izraz, mesto: predstojnik — za politiško in sodnijsko oblast.

Mijo je samo skomizgnil z rameni in se umaknil v dolinico. Ko se je preselil, je zahajal redko med ljudi. Vedno je bil žalosten, zamišljen. Večkrat so ga videli ljudje, ko je sedel ob ognjišču in plakal.

— Samo da on malo odraste da bo čvrsto hodil, ubereva midva dolgo — dolgo pot — tako je ponovno govoril Mijo — ne morem ga gledati, kako se oni Švab šopiri po mojem domu, kako obira in zatira moje sadnjake in moje gozdove, katere so gojile te-le moje stare roke.

Počila je vest, da je Stojanova mati umrla. Mijo oživi.

Predlanskim je bilo, ko sem zaoral. Dopoldne sem zrahljal vso njivo. Izpustili smo vole iz jarmov in seli obedovat, pa ti iznenada pristopica Mijo z malim Stojanom. Nekamo vesel je bil.

— Evo me, Dule, tudi jaz sem oživel. Stojanova mati je umrla, pa je došel dečko k dedu, da poišče in zahteva svoj dom.

— Kako ti je prišlo to na um, da vama Bog dá srečo? — vprašam.

— Došla sva po svojo pravico... po svoje staro ognjišče in svojo zemljo.

— E, moj Mijo, težka bo ta stvar...

— Bog me, zakaj težka?!

Prepisano je vse na onega, prijatelj mi dragi, Tebe in tvojega Stojana niti ni pri tej sodnji v nikakih zemlji-

ških zapiskih. Onemu Švabčetu je vse pripisano v zemljiški knjigi, vse pravice nekdanje tvoje kmetije.

— Jaz ne zahtevam niti njegovega zemljiškega pisma niti njegovih kmetijskih pravic, ali to-le dete je odrastlo. Njegova je kmetija, oni pa naj gre, odkoder je došel... Vsa sodnijska vrata obidem v tej deželi. Ne dosežem nič — tedaj grem na Dunaj k samemu cesarju!

In Mijo je obšel z malim Stojanom vse sodnije. Šel je peš celo v Sarajevo k deželni vladi. Povsod je našel zaprta vrata. Po zimi, tam pred Časnimi Verigami ¹⁾, se je vrnil z vnukom v vas.

Kje si bil — nikjer. Kaj si delal — nič! Kaj boš zdaj, Mijo? — ga povprašujejo ljudje.

— Na Dunaj, naravnost na Dunaj!... Šel bi tudi kam drugam, ali ne vem kod.

— In stroški? — vpraša nekdo.

— Jaz mislim, prav bi bilo, da se vas zjedini, pa mu zbere za stroške? Dolžnost naša je! — rečem jaz. Ali pop ni pustil in knez je zapretil, da javi sodniji vsakega, ki mu dá le en novčič.

— Prijatelji moji, rojaki moji, nikarite radi mene stradati — odgovori Mijo in solze se mu vderejo. Imam kravico, popeljem jo na semenjin prodam.

¹⁾ pravoslavni praznik.

Drugi dan naveže kravo in odrine z vnukom. Vsi smo ga vstavljali, naj ne gre, ker so pali veliki zameti, ali on je odšel, ne meneč se za prigovarjanje.

— Nekaj me žene, prijatelji. Ne morem čakati.

Ne posluša in plača z glavo on in vnuče. Metož ju je zasul, ko sta se vračala s semnja, na tej-le planini.

* * *

— Našli ste-li novce pri njem ? —
vprašam Dula ?

— Našli smo petindvajset goldinarjev. Deset jih je vzel sebi pop za pogreb, petnajst jih je odnesel knez sodniji in sesipal v cesarsko blagajno.

— In kdo mu je postavil spomenik ?

— Vas je postavila spomenik svoji Sladki Duši.

Mrguda.

Mrguda dene perilo' na glavo in gre spirat. Nekaj ji stiska srce, ko stopi z bremenom iz hiše.

Več tednov že se govori v vasi samo o njeni materi in o njej.

Sredi vasi začuti Mrguda, kako jo oblije rdečica in se je loteva razburjenost. Boji se, da jo kdo vidi in reče kako za njo razžaljivo besedo. Vrnila bi mu krepko, ali spet ji je težko.

Njena mati je nemirne krvi. Pohajkuje vam istotako od hiše do hiše. Nekoč se v mraku zakasni v vasi, pa svet, kakoršen je: vsako reč izprede. Mož se jezi in potoži popu:

— Oče, prosim te, ona moja, dovoli, bežéva od mene... Evo, tri dni mi je doma, ali hipoma ji nekaj šine v glavo, namaže si lase, počese se, obleče se kakor da gre k maši pa hajdi v svet. Malo časa, pa se spet vrne. Primem jo. Ali kaj hočem: moja je, Bog je ne ubij! Za nekoliko časa! zopet rep na rame, pa v mrak... Jaz jo redim, oblačim,

obuvam in vse ji storim, a, da oprostiš... E, pa, oče moj, veš, kako je: človek se mora brzdati!

— Ne tajim, ne zakrivam temveč povem ti odkrito pred to svetlo brado: Nočem te! Kaj mi bo star, suh, onemogel dedec?!

— Molči, potepenka potepena! Osman-paša je bil le jeden, pa je i on na Plevni podlegel.

Taka je Mrgudina mati. —

Vrh Vlajičevih ovčjih staj pride Mrguda do perišča. Začuje razgovor.

— Tu o meni govorijo — pomisli v sebi in stopi za košat grm.

— Da, draga moja, kri! Vroča kri je temu kriva.

Mrguda spozna glas in zadrhti.

— Tudi jaz bi to rekla — se zaslisi drugi malo obliji ženski glas. Da, da, ali si jo videla, nima še sedemnajst let, pa prsi so ji polne in trde kakor mladi ženi! Kedar jo vidim, mi je žal, da sem ženska, taka je, da, oči mi!

— Bog dal, da ti izpadejo! — zašepeta ljuta Mrguda.

— Res, res, prav imaš: ali poglej samo njeno mater! Stareja je od mene najmanj deset let. Pa jaz brezzoba babura a ona še sedaj kakor mlado dekle.

— Bodi ti brezzoba babura, pa si zato poštena žena, a ona je postransko dete. V njenem plemenu se poraja

nezakonska deca. Zaklela bi se, da je tudi mlada Mrguda postranski otrok.

— Dà, sem ! — škripne Mrguda z zobmi, vrže perilo na tla, sede in se sezuje. Sleče jopico, zavihne nazaj predpasnik, privzdigne do iznad kolen srajco, stopi v vodo in začne izpirati. Poglejte si jo, kako je čvrstega in krasnega stasa !

Lice lepo-rjavo, krepko izraženo, a druga telesna moč zalita, jedra polna kakor nadojenega jagnjeta. Velike, globoke, črne oči so ji vedno nekam vlažne ; nos pravilen, mesnat, z okroglimi nosnicami. Ustnice nabreknile in vedno rdeče. Samo, kedar se razjari, zadrhtijo in pobledijo.

Poleg tega je Mrguda, kakor pravi ljudstvo, sladke krvi — sladke, pre-sladke ! Kedar zapoje : »Moj se dragi k vojakom odpravlja« začne gotovo jokati vsaka žena, ki ima sina pri vojaki. Tako je znalo postransko dete zapeti to pesem.

— Samo da me ima moj Mijo rad, pa naj svet govori, kar hoče, — zašepeta Mrguda, se pripogne, vzame perачo z brega in začne izpirati perilo.

Okolu in okolu nje voda, svetlost in nepregledno, lepo dišeče spomladansko zelenje in cvetje. Zrak se je sčistil po deževju, pa trepeče in se svetlika kakor steklo. Ob belih okroglih nogah žubori voda in polahko odteka, trepe-

tajoča svetloba se odbija od vode in se igra po vlažnem obrazu in dolgem, nakičenem gerdanu.¹⁾

Mrguda privzdigne glavo, vrže peračo na breg, se zravna, in pesem se ji sama izvije iz grla:

»Moj se dragi k vojakom odpravljaja.«

Oči ji zasolzijo in drhtavost jo objame. Glas se ji krepko ali milo razlega: preлива se zdaj z grenkostjo zatirane duše, zdaj z razvnetim žarom kljubovalnosti.

Izza nje zdrkne kamen v vodo in jo pošegeta po beli nogi. Mrguda zadrhti, pobledi, in pesem se ji znova izvije iz razburjenih prs. Obrne se in zagleda tam mej vlažnim šibjem Mijevo glavo.

— Mijo, dragi moj, beži odtodi; videl te bo svet, in kaj naj počnem od sramote, moj Bog! — ga roti Mrguda in nespretno, razburjeno spušča srajco po golih, polnih nogah.

— Ali ko se snideš s Krstanovim Lujom, takrat molčiš... Ne praviš: videl te bo svet!

— Lahko, govoriš, Mijo, kar hočeš! — zdahne ona in stopi na suho. Kaj mi bo Lujo? Ta slabič! Od rje se ne naješ kruha, — kedar gre, cinca kakor starec. Da je vsaj tak fant kot ti, tako krepek, plečat, visok, bi si človek

¹⁾ prsno odelo s krasnim nakitom.

še kaj pomislil, a tako... Mijo, dragi moj, ti grešiš pri meni.

Mijo preskoči vodo in se približa Mrgudi.

— Ves svet gre na mene in zdaj še ti. Ali ti ni nič žal?... Mijo, Mijo, grešiš na duši!

Poznam jaz tvoje izgovarjanje, Mrguda, poznam!

— Kaj hočeš od mene, Mijo?! Krvi bi ti svoje dala. Jaz te ljubim, umiram za teboj, a ti... Duše bi ti dala. Hočeš duše?! In v čem je duša? Je-li v krvi? — vpraša Mrguda, vsa zažarela v obraz.

— Pravijo, da je, odgovori hladno, preko srca Mijo.

Ona v tem trenutku potegne nož Miju iza pasu in mahne po goli mišici svoji. Kri šikne, pokaže se rana. Drhteča vzame robec, natoči ga z vrelo krvijo in vrže pred Mija,

— Evo, ti duše! Mijo, ali mi verjameš zdaj?! — vikne bolestno, in solze jo oblijejo.

Mijo kakor okamenel pobledi in molči. Komaj da s osvesti, pristopi k njej, jej zavije ranico, pa jo privije k sebi, objame jo okolo pasu ter poljubi.

— Nikari, dragi moj, to se ne sme pred poroko — se brani Mrguda na rahlo, briše z roko ono mesto, kjer je začutila tople Mijeve ustnice. Boji se, sirota, da bi svet spoznal.

On ji nevedé in nehoté položi roko v razburjena nedra, ki so v ognju gorela kakor ono modro, razbeljeno planinsko nebo nad njima. Mrguda se mu izmika iz rok, zavrisne, a gerdan ji zdrkne po prsih.

— Joj, joj! Nikari ne, srce moje, jaz sem šegetljiva.

— Njegova roka doseže nekaj vlažnega, oblega, trdega kakor kamen in vročega kakor živa žrjavica.

— Nikari, ljubi moj! — zašepeta ona nežno, z globokim vzdihljajem in onemogla silnega razburjenja, se na lahko nasloni na-nj ter spusti glavo na njegovo ramo. Z Mrgudinega razžarjenega obraza izgine rdečica in se prelije v mrtvo, ledeño bledilo.

Od tega dneva se ni več na samem sešla z Mijom. Bežala je od njega, ker se je bala sveta; bežala je od njega, a umirala je za njim. In pride jesen. Mija so vzeli k vojakom, »Moj se dragi k vojakom odpravlja.«

Bila je poslednja noč pred odhodom Mijevem, burna, viharina jesenska noč.

Mrguda ugasi luč, se sleče in leže na postelj.

Izpod trdega, slamnatega vzglavja dehti suho bosilje, devesmilje in rdeči, uyeli džuliči, a pod njo se širi duh segretega, planinskega sena.

Pomisli na Mija. V glavi začuti ogenj, in v obraz ji šine živ plamen. Oblije jo vroč, prevroč znoj in vsa jakost ji zadrhti. Gori, vse gori, kakor da je v ognju.

Vrže odejo z razgretega, drhtečega telesa, seže z roko pod dehtečo rjuho in potegne slamico, pa jo začne grizti, nemirno se zvijajoča. Ona grize, izpod vzglavja pa dehti bosilje, deve-smilje in rdeči, uveli džuliči :

— Bog moj, ali pride?

Pred oči stopi ji čil, vedrega, smehljajočega se obraza. Grešna misel jo obide — Mrguda se strese.

— Ne, ne sme biti, kar sem mislila ! To je grešno in ljubemu Bogu sovražno. Bog moj, zakaj si me tako vstvaril ? Kaj mi bo ta moč, ta ogenj ? Prokleta kri, zakaj me tako mučiš ? !

Obrne se na drugo stran. Skozi razmaknjena smrekova stebila se je videla mesečina, kako se je razlila po rmenem, skorjatem blatu okolu staje. Mrguda gleda in drhti, a srce ji bije v silnem, nestrpljivem, nepremagljivem koprnjenju :

— Bog moj, ali pride?

— Veter lomi in krši veje na redkih črešnjah nad zgrajo, silno zavije in tanjko, ostro zacvili in strese zgrajo. Veter trga in siplje suho, zvenelo listje, a Mrguda plamti, gleda in šepeta :

— Tako se tudi meni mladost usuši, uvene, čakajoči ga, da se vrne od vojakov. Ali čakati ga hočem. Da mi cesar ponudi svojega sina — ne hotela bi ga!

Gorela je, drhtela je, potem pa je tiho, v solzah kakor malo dojno dete zaspala...

Na zgraji zaškripnejo vrata, za plnine zaide mesec, veter se umiri, vse utihne.

Iz daljine šumi reka. Po mlinških žlebeh se vali voda in pada v odkazano jej strugo. Skozi mamljivo šumenje in zlivanje vode čuješ, kakor da nekdo šepeče. Obrneš se — ne vidiš ničesar. Samo slišiš, kako reka jednako-merno šumi in se spomniš, kako težko diše ledena, jesenska noč.

* * *

— Lani nas je ubila slana, letos nas je pobila toča, a drugo leto naj nam cesarstvo pošlje dobrega desetarja — pa nikdar boljše sreče!

— Ljudje moji, mislim, da nas zdaj tretjič bije čas od te »kpacije«?

— Kako nas ne bi čas bil, ko se nezakonska deca rodi, a svet se brez božje volje obeša!

Kdo se je obesil?

— No, obesila se je Mrguda Maletova. Bog dal, da bi ji zemlja kosti izmetala! Radi nje je toča pobila...

— Ne kolni, prijatelj ! — zakliče stari Čočorika. Toča je božja volja. Mrguda je grešila, kri jo je zapeljala, pa se je svojega greha pokesala. Ljubi moji, ne preklinjajte je, temveč recite: Bog oprosti njeni duši !

Jablan.

Davno že se je zmračilo.

Na strnišču pod vasjo se je Lujo ves zavil in zakopal v suknjo. Samo lice z velikimi, grahastimi očmi in šopilas, razsutih po čelu, mu molijo iz odeje. Nekoliko korakov pred njim se pase Jablan.

Vsak večer, odkar je zavladata vročina, povede Lujo svojega Jablana na pašo. Na-nj pazi kakor na svoje oko. Dvakrat na teden mu daje soli. I južino deli ž njim. Lujo ima rad Jablana — ker je Jablan najmočnejši bik v celi okolici. Ostalo govedo in druge bike ponosno prezira. Na grobovju lahko prenoči, če je Jablan ž njim.

— Samo jutri! — se vzdrami Lujo kakor iz sna, zmeče raz sebe odejo, in oči mu izbuljeno izpregledajo.

Vstane, pristopi k biku in ga boža, gladi in miluje:

— Dobro se mi napasi, Jablane. Pasi se, biče moj, kolikor ti da duša.

Samo jutri! Dragi moj, ljubi moj Jablane — samo jutri!

V Lujevem zamolklem glasku je drhtelo mehko nežno zaklinjanje. Bik mahne, kakor ima navado, z repom in udari Luja na rahlo po obrazu.

— Zakaj mene, Jablane? ga vpraša očitaje. Jokal bom zdaj.

In stopi nekoliko na stran pa zaplaka, Jablan vzdigne glavo.

— Ne, ne, Jablane! Šalim sem le. Nisi me ti vdaril... E, kaj bi se za vsako stvarico čmeril! Kaj ne, da se objameva!

Lujo ga objame, se zagrne v haljo in leže na vlažno zemljo, da sanja o jutrišnjem dnevu.

Jutri se bo njegov Jablan bil s cesarskim bikom. Že dolgo časa tli, plamti v njem želja: da se Jablan pobode tudi z Rudonom. Moledoval je kneza, da mu izpolni željo. Tudi stareji ljudje so ga prosili.

— Mhm, ljudje dragi, to ni tako lahko, cesarski je ta vol! Jaz sprožim prošnjo. Odredi-li cesarstvo, da se bodeda, prav, tudi jaz ne branim; ne odredi-li — tedaj ni bilo nič! Ali ni tako, prijatelji?

— Tako je, kneže. Samo v redu naj gre stvar, pa se ne boj! — Prošnja se je oddala in došel je knèzu odgovor: dovoljuje se. Jutri je Spremenenje in

ob enem cesarski dan. Jutri se ob kneževi hiši spoprime Jablan in Rudon.

Lujo bdé sanja. Včasih vidi, kako Jablan pade, kako zaboden vzdise; včasih zopet, kako nabode Rudona in kako ponosno stoji na bojišču. Čuje, kako Jablan gromovito tuli, da od gora odmeva. Lujo prilaga :

Volo - lige, dolo - lige!
Jače moje milo bače ¹⁾
od te vaše jadne krave!
Ča, kravuljo, nagrdujlo!
Nagrdim ti govedara
i u kući kućanicu
i na struzi strugaricu

— — — — —
— — — — —
— — — — —

— Jablane, ali te zebe? vpraša Lujo izpod odeje.

— Jablan se pase, molči, nič ne odgovarja. Lujo vstane, miluje ga in mu prinese s stoga dva snopa žita, vrže pred bika in leže poleg njega. Po dolgem nemirnem trepetanju ga premaga spanec. Ko Jablan poje žito, leže tudi on poleg svojega dobrega tovariša. Globoka, plaha tišina. Vlažna svežost se razširja v noč. Lahn vetrič veje okrog hiš, ki leže v neprekinjenem polkrogu pod planino. Strehe, porašene z mahovjem, komaj se v mesečini ločijo od zelenih sadnih vrtov. Samo tupatam

¹⁾ bak - bik.

se beli nova streha. Vas sniva mirno, sladko, kakor zdravo, krepko planinsko dete, ko ga mati nadoji in uspava.

*
* *

Solnce se počasi vzdiguje izza planinskih vrhov, ki so ravnokar še zaspalo počivali v prozornem jutranjem somraku. Trenotek — in vse oblije veličastna svetloba! Vse trepeče, se giblje, preliva. Samo tam daleč na prisoju izpod planin plava megličasta modrina. Vse vstaja, se budi, se preliva kot vroča kri, vdihuje moč, svežost.

— O, zdanilo se je! — se pretegne Lujo, odpre krmižljave oči in pogleda okolu sebe. — Jablan, biče moj, zakaj me nisi zbudil?

Jablan je vstal zgodaj, zelo zgodaj in dobro se je napasel. Drago je Luju, ko vidi, kako je narasel Jablanu trebuh.

— E, ker si se, dragec moj, tako pridno najedel, eto ti, pa se malo nasladi — veli veselo Lujo in vrže pred bika nekoliko žita.

Jablan poje. Kreneta proti kneževi hiši.

Vrane so priletele iz bližnjih gozdičev in se razpustile po koruzi, ki se je že stročila. Čuvaji kričijo. Strašila frfotajo v vetriču. Čreda se goni na pašo. Klicanje, mukanje — na vseh koncih in krajih.

Lujo gre zamišljen za Jablanom. Zaglobi se v misli — on ne čuje vrvenja in življenja, ki se širi okrog njega, on misli o Jablanu in o boju.

Zgane se, kakor da se je nečesa domislil. Raztegne pedenj in meri palico:

— Jablan zmaga — ne zmaga; da-ne, da-ne, da! zavrisne Lujo, in oči se mu zasvetijo prevelikega veselja.

Vzradoščen poljubi in objame Jablana.

Je-li, Jablane, da ti njega nabodeš? Naj si bo on tudi cesarski! Vsejedno je mojemu dragemu, milemu, ljubemu Jablanu. Je-li, da je tako? Da, reci svojemu Luju! — se mu laska nedolžno.

V razgovoru z Jablanom dospe Lujo h kneževi hiši, kjer se je bilo nabralo dokaj svetá. Praznik je, ne dela se, pa so prišli ljudje, da se pomenkujejo, in kot planinci radi gledajo, kako se biki bodejo.

Luju se stisne srce, ko vidi Rudona. Zdi se mi strašen, grozen, tudi veliko večji nego Jablan.

— Jablan, biče moj, ako danes plačaš z glavo, ne huduj se náme vzdahne milo Lujo, nasloni se na vola in skrivaj meri zopet palico. Izide, da Jablan zmaga! Lice se mu razvedri.

— Ali si se oplašil, mali?

— Ti se, sinko, nič ne boj. Tvoj bik je star borilec — bodri ga neki človeček.

— Ne bojim se pač prav nič — pravi odgovarjaje Lujo samozavestno.

— Bogme, dečko, še zajavkal boš, ko Budon razpara Jablanu črevesa — ga straši poljar.¹⁾

— E, to bomo, poljare, še le videli! — se mu smeje porogljivo in kljubuje Lujo.

— Pustite, ljudje, prazne razgovore! Na stran deca in ženske — veli knez ostro. — Povedite mi oba bika na ravnico pod plotom.

— Pripeljejo ju. Okrog je ljudstva na vseh straneh. Bika se povohata, kakor da se poznata.

— Primi, Jablan!

— Primi, Rudon!

Bika zarenčita, začneta kopati zemljo s prednjimi nogami, postavljata se, bočita se, dokler silno ne treščijo rogovi ob rogove. Zemlja se zmaje, zgiblje pod njima.

Lujo zdrhti, strepeče. Vsak živec se mu razigra. Napne velike, grahaste oči in se ne gane. Potem zopet vsak gibljaj spremlja; vsak udarec odmeva v razburjenem mu srcu. Stiska se, zvija se, pripogiba se — pomagal bi Jablanu, da more. Zabliskajo se mu oči — samo začuti, kako se nekaj pred njim vrti, suče, zvija.

Jablan napade z vso močjo.

¹⁾ poljar - poljski čuvaj.

— Daj ga, primi ga, Jablane! —
vsklikne Lujo kakor ves iz sebe.

Jablan, star, pretkan borilec počene na desno koleno prednje noge, pa krepko zabode Rudona pod vrat.

— Ne dajte, ljudje, da se onečasti cesarski vol — zakliče preplašeno knez.

Izpod vrata Rudonovega švigne velik žarek krvi. Lujo zavrisne. Jablan stoji ponosno na bojišču in rjove, da planinski vrhovi silno, silno odmevajo.

Pri Markanovem Studencu.

Nad Čergičem me je dotekla zora.

Jutro je bilo tiho, kakor da je vse izumrlo. Nad vasjo molči planina. Noben list se ne gane, ne zašušti. V dolini pod planino se komaj opažajo ovčje staje v jutranjem somraku. Daleč doli po poljih se rmeni cesta kot dolg, ozek, nepobeljen kos platna, zavije strmo pod Kadino Vodo, pod sladko Kadino Vodo.

Vse objemlje vlaga, pomešana z lahkim osveženim vonjem. Vse molči, tiho, pobožno, nič se ne gane: i črne, žalostne jelke; i osamljena vrsta črešenj nad Čergičem molči; i one gozdne hruške pri Markanovem Studencu stojijo mirno; i oni spomeniki — znamenja poginilih — pod njimi. Vse gleda nekam svečano proti jasnečemu se nebu, zvezda za zvezdo izgineva. Zdelo se mi je, da vasi moje in planine moje nečesa s težkim hrepenjem čakajo in da je vse obrnilo lice proti bisernemu vzhodu.

Dà, dà, planine moje, vasi moje, ve po nečem hrepenite, koprnite.

Šel sem vedno višje in višje. Pod menoj na desni strani, mej dvema obronkoma, žubori potok. Hipoma se začuje slab, zamolkel vsklik — in se izgubi. Umre v nemi tišini, spojivši se z žalobnim potočkovim šumom, ki je, morda, tugoval za izumrlim življenjem ali pa je v svojih, mnogemu srcu neumljivih zvokih pel pesem večnega hrepenenja.

Na nebu ni niti ene zvezde. Na zahodnem obzorju so se vzdignili belkasti oblaki, nakopičeni kakor ogromni kupi snega vrh planinskih goličav. Sicer pa je ves nebesni obok veder, miren in nekam nenavadno tužen.

Cez pot, par korakov od mene, skoči zajec. Snamem raz ramo dvocevko. Sprožim puško in silen strel se razlije po megličasti planinski dolini. Od staj semkaj zalajajo psi in po vasi zapojejo petelini... Zora zasvita. Umira noč.

Pretrese me nemir, trepet. Pokesal sem se, da sem sprožil puško. Iztrgal sem iz sna toliko življenj, iz onega sladkega, medenega sna, ko se nemirna, ognjevita planinska srca v nezavestnem snivanju odpočivajo, objemajo in poljubljajo!

Dospem do Markanovega Studenca.

Iz izvotljene sklale vrè srebrn, dokaj močan studenec, pohiti po izdolbenem lesenem žlebu in, padaje na zem-

ljo, se razbija v okroglaste, svetle kaplje. Leden zrak puhne v mene in z vso močjo se me poloti lahka, drhtava nejevolja. Umijem se in sedem na klop poleg spominskega znamenja.

Vas se budi.

— Hajdi, oko moje, izženi čredico na pašo!

— Ljudje, kaj pravite, kje je našega Bjelana noč prestregla?

— Jaz mislim, da je še za dneva dospel do gospodarice Mileve doli pod Kadino Vodo.

Čuj, Buran! — zove nekdo. — Povej Luju, da gre takoj v Čergiče, ker je rekel desetar¹⁾, da bo danes cenil Zlorekovo žito na Razkršću... Povej ljudem, da je ta novi desetar zloben. Reci: »Pazite se, ljudje! Pod tem cesarjem je za vsako reč šola, samo za desetarja je ni. Niti ni v očesu kantara²⁾ povej jim, niti ni pod tem cesarjem šole za desetarja...«

— bro jutro! — začujem za sabo droben, zamolkel glas.

Obrnem se. Ob studencu stoji mlad človek — petnajstih, šestnajstih let. Plave oči so mu tužne, obraz od skrbi po malem naguban. Šopi las, ki so moleli izpod feziča, so mu rmeni kakor vosek. Ko se umije, sede na klop poleg mene.

¹⁾ pobirač desetnine.

²⁾ mernik, mera.

— Kakšni so ti grobovi, prijatelj mladi?

— Spomeniki poginilih.

— In kedaj so ti ljudje poginili, če veš?

— Še za turške sodnije, pravijo; ko so Turki sodili.

On povesi glavo in po kratkem molku se odzove:

— Bog sveti vedi! — nekam težko vzdigne glavo, vzdahne in mahne z roko.

— Pa zakaj si mi, dečko, tako tužen in zamišljen?

— Jaz da sem tužen? Zakaj bi bil tužen?... Ne rečem, da nisem zamišljen, v hudih skrbah, to dà; kajti, da ti veš, kaj se mi vse razbija v glavi!

— No, kaj se bo tebi razbijalo v glavi! Ti si otrok, bolan!

— E, prijatelj moj, ti ne poznaš tega... Na moje rame je pala vsa hiša. Ako ne semeljem, nesemeljeno je; ako ne kupim, ni kupljeno; ako ne naredim težkih poslov, ni narejeno. Vse jaz, pa jaz!

— Kako to?

— E, lahko, duša draga! Odšel mi je brat k vojakom, oče je umrl nekaj tednov po tem, ostali smo jaz, dve sestrlici in hroma, bolna nam mati... Na meni sloni hiša in gospodarstvo. Dajem mere, desetino, tretjino... Karkoli je, dajem, in karkoli pride od sodnije, na

mene se piše... Ali je, prijatelj dragi, Gradec tam proti zapadu?

— Da.

Obrnil se je proti zapadu in dolgo dolgo časa gledal preko planin, potem globoko vzdahne in pripoveduje:

— V Gradcu mi je brat. Nedavno sem prodal prešička, pa sem mu poslal nekaj novčičev. Piše, da je obolel — reče dečko bolj za-se, pa nadaljuje: — Po zimi mi je poslal vest, da pride to poletje, pa zdaj pravijo, da bo služil še eno leto. Podaljšala se je, pravijo, vojaška služba na tri leta. Ej, Boga ti...

Strese se prestrašen. Beseda mu zastane v grlu:

— Ne zameri, prijatelj: kaj ne, da si tudi ti naš človek! Mislim, da nisi Švab?

— Nisem.

— Videl sem takoj, da si Srb. Lepo govoriš... Pa čemu ti je to švabsko odelo?...

— Tak običaj je zdaj. I jaz je sovražim, iz globine svoje duše sovražim, pa, kaj češ!

— Prav, prav, veš, jaz samo tako-le vprašam, no, odelo kakršno je — vseedno! Da je le človek dobrega srca in poštenega imena, a odelo — vseedno! — Vprašal si me malo preje: »Zakaj si, dečko, tako tužen?« Prav-

zaprav moram biti tužen. Kaj smo vse mi nekoč imeli in na kaj smo dospeli.

Solze se zasvetijo dečku v očeh.

— Pa kaj smo imeli?

Imeli smo svoje cesarstvo, svoje cesarje in junake, — svojo moč in svoje gospodstvo, danes pa nič! Danes smo prosjaki, tuji hlapci in...

...O, kadar je moj oče zaigral, zapele so mu gosli ono pesem: »Silna vojska na Kosovo pada, silna vojska Srbskog car Lazara«, meni lasje vstajajo, solze mi same pritečejo v oči, a srce mi začne močnejše biti! Prejel sem veliko pesmi od očeta, ali danes mi ni do pesmi... Eto, imam kočo, domačijo in nekaj živine, pa vse se mi zdi, da nimam nič. Nekako negotovo mi je vse. Jutri naj spahiji pade kaj na um... E, prijatelj, težko nam! Mi smo ti sami, kakor se pravi, nezasužnjeni sužnji: v hiši, a brez hiše; na zemljišču, a brez zemljišča; v domovini, a brez domovine!

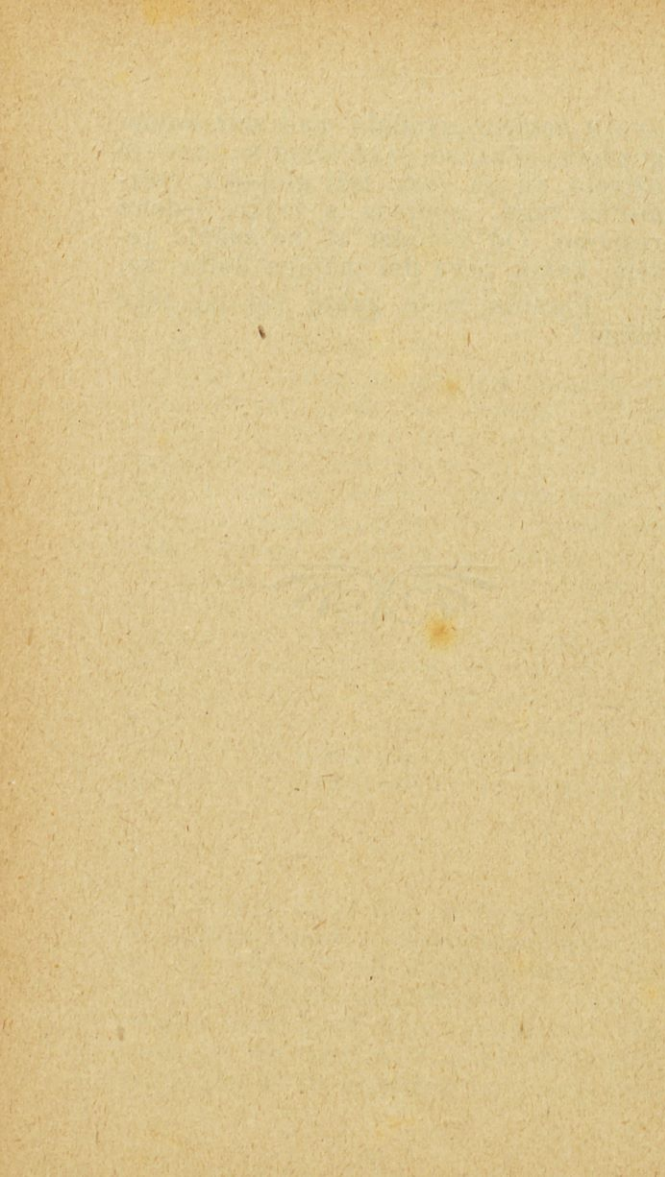
* * *

Solnce se je bilo vzdignilo za dva, tri sežnje iznad razžarjenega obzorja, ko sem krenil od Markanovega Studenca. Iz hišnih dimnikov se je vijugal redek, modrikast dim, zvijsal se vrh streh in se spajal z modrosivkastim vzduhom, ki se navadno po jutrih pre-

liva v solnčni svetlobi nad smrekovim gozdom. Vse se je prebudilo, vse je oživel, ali na vsem leži globoka, neizmerna tuga, spojena s težko, ledeno resnobo. Od nikoder se ne začuje pesem, kakor prve dni mojega detinstva.

Planine moje, zakaj ste mi tako tužne!

Foltinův boben.

Češki spisal Svatopluk Čech.

Preložil Vekoslav Benkovič.

Stari Foltin si je obesil na pleča velikanski boben, spoštovanja vredno relikvijo starih patrimonijalnih časov, ter šel pred grad. Zdelo se je, da je prizanesljivi čas zaradi bobna prizanesel tudi bobnarju: visoka, koščena postava Foltinova, po vojaški vzravnana, je tičala v nekakem ulanskem plašču, z obličjem, nabranim v brezštevilne gube, v katerem pa so sledi sveže rudeče barve in jasne, modre oči ohranile nekov mladosten značaj, s sršečimi sivimi brki in sivim strniščem na dvojnati bradi, s široko brazgotino na čelu, z dostojno odmerjenostjo v slehernem pregibu — pravi živi ostanek nekdanje slave vrhstenske. Stari Foltin je bil grajski vratar; to službo so v Foltinovi rodbini dedovali drug od drugega. Kakor so se v srednjem veku vazalske rodbine izključno posvečevale službi svojega vladarja, tako je omejevala tudi rodbina Foltinov nekaj kolen nazaj svojo častihlepnost na službe vrtarjev, pristavnikov, gumnarjev in gozdarjev pri plemenitih grajskih lastnikih. Dà, jeden član rodbine je bil celo lakaj

pri nekem izmed prejšnjih graščakov ter s tem ostal v globokem in lepem spominu mnogobrojnim sorodnikom.

No, stari Foltin je šel torej s svojim bobnom pred grad, na videz, kakor bi hotel zbobnati sodnike in svetovalce h kakemu važnemu uradnemu poslu, v resnici pa, žalibog, da bi splašil celo vojsko bab na grajsko delo.

Neznatno je upognil glavo ter zaigral z betci nad starinskim bobnom. A kaj je to? Nekolikokrat udari mnogo obljubujoče, a najedenkrat konča svojo produkcijo z jednim samim votlim udarcem. Uverjen sem, da je marsikaka baba, ki je slišala ta posamezni votli glas, izpustila strahoma žlico ter napela ušesa; ko pa je ostal ta zagonetni glas zadnji, si je vrgla gotovo ruto čez sive kite in v begu proti bližnji koči srečala nje prebivalcko, ter jej čitala z ustnic vprašanje, h kateremu se je ravno pripravljala: Kaj se je pač prigodilo staremu Foltinu, da je na tak nečuven način končal svoj opoludanski umetniški proizvod?

Stvar pa je bila taka. Da ste omenjeni trenotek stali na Foltinovem mestu ter imeli njegove sokolove oči, bi bili opazili pod gozdom na ovinku kolovozne poti neki temen predmet, ki se je bližal z neverjetno naglostjo vasi. Pozneje bi bili opazili par konj in voz v teh krajih nepoznanega lica.

Ko jo prišel vratar v svojem opazovanju do tega posledka, se je vzdramil naglo iz okamenelosti, v katero ga je bil začaral pojav tistega predmeta, ter bežal nazaj v grad, kar so ga nesle noge.

Adjunkt Beruška se je bil pravkar z boleznim pogledom ločil od prekrasnega kosa pečenke, nad katero so se preteče dvigale vilice principalove, ko je planil v sobo Foltin z bobnom, ne da bi bil potrkal. Bilo ga je čudno pogledati. Bled je bil kakor kreda, silno debelo je gledal, na čelu so mu stale potne kaplje, nemo je migal z ustnicami ter mahal z betcem po zraku. Z grozo se obrnejo vsi od mize k njemu in že naprej so se zgrozili nad vestjo, katere grozni udarec se je vidno kazal v obličju starega moža.

»Gos — gospoda!« je zajeceljal čez nekaj časa.

»Kaj — kaj?« zine oskrbnik ter izpusti vilice na plošček.

»Gospoda — pod gozdom!« odgovori Foltin z grozno verjetnostjo.

Oskrbnik skoči od mize, zgrabi praznično suknjo ter jo prične v zmotnjavi vleči na pisano nočno suknjo; oskrbnica prične iz nepoznanega vzroka srebrno namizje spravljati z mize; gospodična Melanija bežeč zašumi preko prizorišča; jedini Beruška je stal tu nepremično ter s tihim zadoščenjem gledal

principala, katerega je pri navadnem izbiranju najlepših kosov pečenke tako nedavno prehitela Nemesis.

Da te pojave nekoliko osvetlim, moram povedati, da je bil naš grad bržkone zaradi svoje odročnosti in neupravljenosti — malo priljubljen pri svojih lastnikih. Od časov rajnkega starega gospoda, ki je kratko pred svojo smrtjo tu prebil nekaj časa, ni videl nobenega člena gospodske obitelji mej svojimi preperelimi zidovi. Sobe v prvem nadstropju, ohranjene za gospodo, so bile napolnjene z res nepotrebnimi okraski: pajki, njih jedini prebivalci, so se na tenkih nitkah spuščali s sijajno barvanih stropov na mehke naslonjače ter z nežno mrežo prepregali krasno izrezljana naslonila z žametom prevlečenih stolov. Uradniki in služabniki v gradu so poznali svojo gospodo samo po pripovedovanju. Slikali so si jo vsled tega, kakor so mogli, vsekako z idealnimi barvami. Iz dopisov, iz raznih pripovedk, iz povestij, selečih se od gospode do gospode, iz domišljije so si sestavili slike vseh teh oseb, katere so segale od daleč kot bogovi z nevidnimi rokami v njih usodo. V jasnih obrisih so se dvigali pred njimi baroni, baronice, mladi barončki in baronese, hišne, pestunje, gubasti zastopnik z lasuljo, angleška vzgojevalka s šiljastim nosom, debeli lakaj,

in značaj slehernega jim je bil znan do najmanjših podrobnostij. A zagledati te stalne predmete svojih sanj in pogovorov, te svoje idele, nanagloma iz očíj v oči, je bila zanje slepeča, mameča prikazen.

V gradu je vladalo mrzlično vrvenje. Iz zgornjih sob je odmevalo škripanje vrat, ropot sem ter tja prerivnega pohišja, praskanje metel in omel. Oskrbnica je begala na dvorišču od kurnikov do hlevov brez pravega namena, oskrbnik je spravljal različne ključe in dnevnike ter krivdo vseh neredov metal na glavo Beruški, kateri si je ravno v pisarni brez slutnje svoje ruse kodre mazal z dišečim oljem. Stari Foltin pa je letal po veži z bobnom na plečih, migaje z vsemi mišicami in gubami na obrazu, ter iztegoval roko z betcem proti bližajočemu se vozu, kakor bi ga po Jozvinem vzgledu zaklinjal, naj obstane nad vasjo, dokler ne bo vse v redu. Neprestano so mu rojili po stari glavi slavolok, družice, šolarji, vsprejemni nagovor, cvetje po poti... A voz se ni ustavil, marveč se liki vihra hitro bližal gradu. Že je bilo videti na cesti od vasi sem dva ponosna rujavca z vihrajočo svetlo grivo, obrobljen kočijaž se je svetil na kozlu, siv oblak prahu se je dvigal nad vozom ter zagrinjal tolpe zijajočih otrok ob cesti. Jedva je stopil Foltin v stran ter snel

kosmato kapo, jedva je izginila na oknu pri tleh nežna, bela silhueta Melanijina, že je pridrdral imenitni pohod na dvorišče.

V kočiji sta sedela gospod in gospa. Gospod je bil srednjih let, imel je elegantno črno obleko in gladko podolgasto, belo obličje s temno senco okrog očí. Videti je bil medel, zaspan; tampatam je zazeval. Gospa je bila mlada, sveža bruneta z žarkimi, bistrimi očmi, oblečena v svetle barve; z nekakim veselim, koketnim smehljanjem se je ozirala z voza.

Ko so zapeljali na dvorišče, kjer so jih vsprejeli s spoštljivimi prikloni, je uprl črni gospod svoje medle, zaspane oči v starega Foltina, ki je stal spredaj z malodušno povešenimi brki z neskončno udanostjo v spoštljivih modrih očeh in z izrazom skesane potrnosti na gubastem obrazu, ob strani s patrimonijalnim bobnom.

Baron nekaj časa pazljivo gleda ta zanimljivi predmet iz ostaline svojih prednikov, mišice medlega obličja se ganejo in milostivi gospod da duška svoji dobri volji v glasnem prisrčnem smehu. Okolu stoječi nekaj časa osupli pogledujejo z barona na vratarja in narobe; na to pa spoznajo za dobro, pokazati svojo lojalnost v slepem posne-manju svitlega vzgleda in vsak se je smejal, kolikor se je mogel: oskrbnik

z oskrbnico nekako prisiljeno, lahko-miselni Beruška in kočijaž z lakajem pa na vse grlo. Celo gospa baronica se je lahko nasmejala z očarljivimi ustnicami.

Stari Foltin je predstavljal ta hip sliko, katere ni mogoče popisati. Ozrl se je nekolikokrat, sedaj pobledel, sedaj zardel, skrbno si pogladil plašč in sive brke, nazadnje pa je obstal njegov pogled na usodepolnem bobnu. Zdelo se mu je, da je vse razumel. Bil je uničen.

Izpregovorivši z ostalimi nekaj blagonaklonjenih besed, je odšla gospoda v svoje sobe ter za ta čas prebivalcem pritličja ostavila utis najlepšega in najsrečnejšega para na svetu.

Čez nekaj časa vidimo oba v društvenem salonu. Gospod se malomarno guglje v naslonjaču in na platnice neke knjige riše podobo starega Foltina. Gospa baronica, držé v roki nago starinsko sohico, se zvedavo ozira po salonu.

»Svetuj mi, Henrik, kam naj jo postavim?«

»Pustila bi jo bila tam, kjer je stala.«

»O, nikdar ne! Nerazločljivi sva! Tožilo bi se mi po tem okroglem, nežnem mramornem obličju.«

»Ako jo bodeš tako s sabo vozila po svetu, ne ostane dolgo cela.«

»Saj vendar pazim nanjo kakor na zenico očesno. Videl si, da sem imela škatljo ž njo vso pot na kolenih...«

»Omisli si rajši mopsa, draga moja!«

Gospa baronica ježno pogleda soproga. Ustnice se jej odpro za žive zakonske levite, a premisli si. Varno vzame sohico ter zašumi zaničljivo mimo gospoda barona k okrogli dolbini. Baš hoče vanjo postaviti ljubeznivo svoje breme, kar naglo odskoči, kakor bi jo bila kača pičila ter prst pomoli proti soprogu. Mnogoletni prah dolblin je na njej ostavil sivo sled.

»Poglej!« vsklikne.

»Poglej!« ponovi on ter pokaže proti stropu. Od šopka fantastičkih cvetk je visela dolga mahajoča pajčevina, na kateri se je gugal grd pajek. »Mojih svaril nisi poslušala. Evo, tu imaš uvod v to božansko selsko idilo, o kateri si sanjarila.«

Baronica nabere ustnice od studa nad pajkom in nevšečnosti nad soprogo opazko. Rezko pozvoni z namiznim zvoncem. Debeli lakaj v vijoličasti livreji pride.

»Povejte doli, naj pošljejo sem kako deklè, da pomete prah in pajčevine,« mu veli krasna gospa z nagubanim čelom. Vsede se nasproti soprogu, ki se je naenkrat škodoželjno smehljal, ter s čemernim obrazom gleda ljubljeno sohico. Mine precej časa — dekleta ni.

Baronica dela še čemernejši obraz in baron se smehlja še škodoželjnejše.

Lakajevo poročilo je spodaj povzročilo velik strah zaradi prahu in pajčevin in nič manjšo zadrego zaradi zahtevanega dekleta. Po dolgem prevdarjanju in govorjenju se poprimejo kakor utopljenec stebila Foltinove Marjanice. Po dolgem prigovarjanju starega Foltina, ki je upal s svojo hčerko popraviti nesrečni boben, potegnejo branečo se devojko iz vratarjeve stanice, gospa oskrbnikova jej svojeročno posili na prsi svoj žolti svileni robec z dolgimi trepci in v roko veliko omelo in tako opravljeno tresoč se žrtev odvede lakaj v gosposke sobe.

Baš je bila baronica ježno udarila z nogo ter stopila proti vratom, ko se na lahno odpro in se mej njimi pokaže Marijanica, bleda kot stena in s povešenimi očmi. Baronici neprijazni odgovor zastane na ustnicah. Iznenadila jo je mičnost priprostega dekleta; bila je vitka in prožna kakor trst, njene poteze so bile fine, okrogle kakor otročje, obilni kostanjasti lasje so se lepo prilegali svežemu, belemu obličju, vsa njena postava je dihala čar prve pomladi.

»Tukaj, drago dete!« jej je rekla prijazno, ter pokazala mahajočo pajčevino.

Deklica se okorno prikloni, pri čemer se za hipec pod njenimi plavimi trepalnicami temnomodro zablisketa, ter plaho stopi naprej. Omelo ni dosegalo pajčevine. Morala je stopiti na prste. Pri tem je celo njeno obličje zagorelo v prekrasni rdečici, temnomodro oko se je dvigalo k stropu, beli nežni vrat se je napel in pod njim se je pokazala za trepci žoltega robca vrsta nepristnih koral na snegobelih valovih srajčinih. Dodajte temu nogico princesinje in priznajte: zapeljiva prikazen.

Ko so bile vse napake odstranjene, gospa baronica Marijanico laskavo potrka po rami ter jo vpraša: »Kako ti je ime?«

»Marija Foltinova,« pošepeče deklica.

»Foltin? Foltin —? Kaj je tvoj oče?«

»Vratar, milostiva gospa!«

»Brez dvojbe tisti z bobnom,« opomni baron in lahen nasmeh mu izpreleti obličje.

»Idi v sosedno sobo in počakaj me,« veli baronica dekletu. Ko odide, se obrne k soprogu rekoč: »Dražestno dekle! Kaj praviš ti?«

»No kakoršen je ukus.«

»A jaz pravim, da je dražestna. Krasna rast, prijetno obličje in poleg tega taka skromnost!«

»Johici preti tekmica.«

»Brez šale, kaj praviš, ko bi si iz nje vzgojila hišno? Ko bi jo takoj vzela v službo? Kaj praviš na to?«

»Da so tvoje muhe v istini mnogovrstne«, odgovori on zevaje.

Baronka je stregla svojim trmam z veliko odločnostjo. Takoj je vprašala dekleta, bi li hotelo ž njo v mesto, in ne da bi čakala njenega odgovora, takoj jo je vsprejela v službo, prekrstila jo v Marijeto, s sijajnimi barvami jej naslikala službo hišine ter jej naposled podarila par malo ponošenih čevljev in koketno domačo čepico.

Stari Foltin je kar okamenel radostnega iznenadenja, ko se je Marijanica s temi novostimi vrnila k njemu. Niti v sanjah bi si ne bil mislil, da je njegovo hčer usoda izvolila, da postane sijajen pendant onemu lakaju, s kojega sorodstvom se je bahala cela rodbina Foltinova. Kot bi mignil, je pozabil dogodek z bobnom, njegova hoja je postala še bolj pokončna in oči so se mu lesketale kakor mladiču.

Minilo je nekaj dnij. Baronica je sanjarila o dražestih selskega življenja ter se z veliko gorečnostjo žrtvovala vzgojevanju Marijete za hišino; ta je često stala pred zrcalom v koketni čepici, v roki z velikim šopom raznobojnega perja, katerega jej je bila gospa kupila za pometanje prahu, večkrat sedla tudi na nizke stolce, sanjarski

upiraje temnomodre oči nekam v daljavo, kjer je gledal njen duh visoke hiše, lepo oblečene ljudi, krasne ekvipaže, in često je glavo povescila v dlan ter se globoko, globoko zamislila; baron je leno posedal na divanu, pušil in zeval; oskrbnik in oskrbnica sta se osvobodila vsega strahu pred visokima gostoma; Beruška se je sprijaznil z vijoličastim lakajem ter igral ž njim šestindvajset v pisarni pri zaklenjenih durih in zapaljenih smodkah.

Neki dan proti večeru je šla baronica s krasno vezanim Burusom v cvetočo senčnico v parku, odkoder je bil daljen, mnogovrsten razgled in kjer je hotela pričakati slavnega koncerta, ki se je nekaj večerov glasil okrog gradu. Baron je pokaral lakaja zaradi njegove debelosti ter mu naročil zaradi nje, naj se gre izprehajati po polju. Oskrbnik in oskrbnica sta pri zaklenjenih vratih pripravljala ukuhano sadje. Melanijo so boleli zobje.

V tem idiliškem, tistem času je staremu Foltinu prišlo na misel, da se Marijanica predolgo mudi v gosposkih sobah. Odgnal je to misel, a se je zopet vrnila. In ta misel je postajala čedalje bolj usiljiva. »Kaj dela tam tako dolgo?« je zamrmral v brke. »Gospe vendar ni doma.« /

Nevoljno gre na hodnik ter se nekaj časa izprehaja po njem, skrbno

poslušaje kvišku. Gnan od nepremagljive moči se odloči iti po stopnicah gori; po prstih pride na hodnik v prvem nadstropju. Prikrade se do vrat lakajeve sobe ter pritisne na kljuko; bilo je zaklenjeno. Splazi se k salon-skim vratom. Kar obstoji; notri se je slišal glas — baronov glas. Razločno je čul te-le besede: »Ne bodi otročja! Nespametne muhe! Svet je drugačen, kakor so ti ga slikali duhovni in pri-prosti roditelji. Napravim te srečno. Kar bodeš želela, dobiš — lepa oblačila, dragotinje, novce — vse. Tvojega očeta postavim za pristavnika, ali pa še za kaj več. Sama bodeš v mestu. Nu, go-lobičica, ne sramuj se, dvigni krasna očesca, Bog ve, da nisem še videl krasnejših!«

Kakor da je strela udarila v Foltina. Vsa kri mu je ušla iz obličja, groza, prepadenost se je slikala v njem. Pripogne se h ključevi luknjici. Notri uzre barona čisto izpremenjenega: v bledem lepem obličji njegovem ni bilo ni trohice zaspanosti in temne oči so se kar iskriale od strasti izpod tenkih, ponosnih obrvij. Za brado privzdiguje krasno obličje Marijaničino, kot kuhan rak rdeče od sramežljivosti, jej je gledal poželjivo na kipeče prsi. Njene oči so bile povešene, v jedni roki je držala sohico, v drugi pa razmršeni šop raznobarvnega perja.

Foltin se zgrabi za sivo glavo; groza mu je zamašila grlo, po glavi mu je rojila tolpa strašnih mislij. Že je segal po kljuki; a zopet je odtrgal roko. Nikdar! Da bi baron spoznal, da je oče poslušal njegove besede, da bi bil osramočen, zajet pri sramotnem dejanju nasproti svojemu poslu — nikdar, to ni smelo biti, temu se je upirala prirojena lojalnost Foltinova. A kaj naj počne?

V pisarni bo lakaj, s kakim izgovorom ga pošlje gori. Pomisli in že hiti doli. A pisarna je zaprta; grobna tihota je v njej. Beruške in lakaja, ki sta vedno v njej igrala karte, ni bilo doma; jeden se je mudil na dvorišču, drugi pa se je šetal zaradi zdravja.

Obupno leta Foltin po hodniku. Kar se ustavi pred ječo. Trenotje postoji, odprè vrata, zgrabi orjaški boben, ki je tam visel, obesi ga na rame ter beži v vežo. Divje zaigra z betci, skloni glavo in nepreslišen ropot se razleže na okolu. Bobnal je, da so mu potne srage stopile na čelo.

Oskrbnik, ki je slišal ta ropot, postene bled kot smrt. »Bog pomagaj, Foltin je znorel,« zastoka. Leti v vežo. Tam ugleda Beruško, držečega nepoklicanega bobnarja za ovratnik.

»Ali ste pijani?« je vpil pisar. Foltin pa trdovratno bobna dalje. Od

vseh stranih so leteli v mraku skupaj ljudje.

Oskrbnik priteče Beruški na pomoč: »Nehajte, norec!« zagrmí nad Foltinom. »Še gospoda barona vzbudite. Pri tej priči vas spodim iz službe!«

»Le pustite ga v službi,« se oglasi baron za njimi »Izbornó zna bobnati.« In šel je skozi klanjajočo se tolpo, žvižgaje in bijoč se z bičem po ježnih čevljih. Šel je na izprehod.

Ko se je gospa baronica, privabljená od zagonetnih bobnovih glasov, vrnila od slovečega koncerta ter stopila v salon, je uzrla na sredi svojo krasno ljubljeno sohico razbito na mnogo kosov. Iz objokanih očij Marijete, katero je dala pred-se poklicati, je spoznala takoj zločinko. Z veliko jezo jo je pri tej priči spodila iz službe. Kratke so bile sanje o visokih hišah, lepih ljudeh in krasnih ekvipažah!

Drugi dan opoldne je stal Foltin pred gradom in bobnal na delo. Pri tem je gledal proti gozdu na cesto, po kateri se je gosposki voz z neverjetno hitrostjo oddaljeval od vasi. Ko je kočija izginila v gozdu, se je oddahnil Foltin, povetil betce ter zakrožil z glavo. In prišlo mu je na misel, da kakor ta stari boben ni več za današnji svet. O vzroku včerašnjega izgreda pa je do smrti molčal kakor zid.

23/5. 1908.

Prijatelj Louvo.

Hrvatski spisal Avgust Šenoa.

Poslovenil Sokolovič.

Pred več leti me je povabil prijatelj, grajščak, k sebi na trgatev. Rad sem sprejel njegovo prijazno vabilo, da se vsaj navžijem nekoliko prostosti. Toda človek obrača, Bog pa obrne. Komaj pridem iz zaduhlega mestnega obzidja na prosto, opazim, da se nebo silno mrači in naenkrat začne deževati in nebo se noče zjasniti celi dan. Glej nesreče! moral sem ostati na vasi v gorskem škripcu, mesto veseliti se v gradu! Kaj naj storim? Nejevoljen grem v krčmo, kjer so sedeli pri mizi gospodje, pušili, pili vino in igrali tarok, gospe pa so pletle, pile kavo in žlobudrale. Obupati mi je bilo!

K sreči ni stal grad mojega prijatelja na samem, ampak je bilo v bližini mnogo sosedov, in da so oni vedeli, kak veseljak je bil moj prijatelj, kakšno lepo kuharico je imel in kako bogato rodé zlato kapljico njegovi vinogradi, prišli bi večkrat v njegov grad, da si razve-sele dušo in srce. Nekega meglenega popoldne se je zbrala lepa družba v gradu: župnik, velik politik; sodnik, marljiv vrtnar; sodnikova žena, dobra duša, čeprav počasne pameti, in — lepa, črnooka, mlada gospa v črno krilo oblečena, vdova sosednjega graščaka, kakor mi je pravila pozneje.

Častiti gospod župnik je razpravljajal na dolgo in široko o Napoleonovih mislih; poglobitna oseba te družbe,

gospod sodnik, je pravil z mogočnim glasom, kako je rodila hruška, katero je cepil pred dvema letoma; dobra sodnikova soproga je delala svoje opazke z očarajočim nasmehom, kako je likala cel dan perilo; prijatelj je bobnal s prsti po mizi, njegova soproga pa nas je silila venomer z jedjo in pijačo. Ali ni bila to krasna zabava? No, mene je bolela od vsega tega glava. Zmenil se nisem dosti ne za Napoleona, ne za hruške in ne za drugo govorjenje, kakor v slučaju, ako naleté oči na kako lepo žensko glavico. Ali tudi meni se je zgodilo takrat tako. Vsa moja pozornost je bila obrnjena na črnooblečeno vdovico. Sedela je sama pri oknu ter čitala star nemški časopis, kakoršnih se dobi dosti po naših kmetjskih hišah. Pristopim k vdovičici, ki, mene zagledavši, pripre časopis in privzdigne počasi nežno glavico.

»Vi čitate, milostiva gospa?« vprašam, povsivši oči, bedasto.

»Čitam,« odgovori prostodušno, — »ker me ne zanima popolnoma nič niti župnikov Napoleon, niti sodnikove hruške.«

»K sreči ne more očarati tudi mene ni prvo ni drugo.«

»K sreči?«

»Na vsak način. Ker je namreč med nama skupna antipatija do Napo-

leona in hruške, mora biti med nama neka vrsta simpatije.«

»Vi jo hitro pogodite, gospod! ne oporekam Vaši logiki, ker me more bavati. Pisatelj ste, toda ne pišete, kolikor je meni znano, slovnice; znati hočete torej govoriti tudi z ženskim spolom.«

»Ker me spominjate mojega posla, gospa, dovolite, da Vas vprašam, kaj čitate?«

»Humoresko iz lani izhajajočega časopisa.«

»A kaj čitate doma?«

»Čitam romane, potopise, novele, gospodarske knjige in druge take reči.«

»Samo nemške knjige?«

»Kajpada, po malem tudi francoske.«

»Kaj pa hrvatski?«

»Skoro nič.«

»Pa vendar ste Hrvatica!«

»Nič vredna Hrvatica, — ste hoteli reči, ni res? Menite, da ste zopet uganili, toda sedaj se varate, gospod! Vedno sem se ponašala s svojim ženskim srcem, katero je, kakor nas vi, učeni gospodje, prepričujete, pristopneje kot naš razum. Dobro vemo, da ljubi zver svoj brlog, ptič svoje gnezdo in divjak svojo hosto, pa tudi jaz nisem pozabila, da me je rodila hrvatska mati.«

»Vaše misli, gospa, so zelo plemenite, ali jaz jih ne razumem —«

»Da čitam malo hrvatskih knjig, ni res? Povedati Vam hočem zakaj. Ne prištevajte mi moje odkritosrčnosti v greh; vem sicer, da ste gospodje zelo občutljivi, vendar se nadejam, da Vas moja odkritosrčnost polagoma pomiri. Jaz čitam sedaj malo hrvatski, ker sem nekdaj preveč čitala. Vam se zdi morda to čudno, ali to je resnica. Naš častiti župnik, ker je velik rodoljub, kupuje vse hrvatske knjige in časopise ter jih posojuje meni redno že več let. Čitam naj pripovedke, katere sem čitala že zdavnaj v raznih jezikih, naposled še v hrvatskem? Čitaje vse te mogoče naše pripovedke, sem se jih naveličala popolnoma. Morda vprašate zakaj? Hočem Vam razložiti. Ženska je strastno bitje, živa kakor riba in hitra kakor misel. Ali kakšno hrano dajejo naši novelisti tej razposajeni misli, ki hiti od mesta do mesta, ki, željna po večni izpremambi, ne miruje nikdar in nikoli! Vedno eno in isto. Dvoje mladih se zaljubi, pa se jima postavi na pot zelo navadna ovira ali zapreka, katero odstranita po zelo navadnem načinu, pa sta, hvala Bogu, sama svoja. K temu nekoliko solnca, lune, smeha, solza — in povest je dokončana. Le včasih uide pisatelju v glavo misel, da se je moral junak ali junakinja njegove povesti zastrupiti, pre-

bosti, potem pa umreti od grozne bo-
lesti. Večna idila, večna monotonija! S
tem se naša strastna narava ne more
zadovoljiti; le v borbi dobi mir naš
duh, toda naša fantazija se popenja do
zvezd, ki plamene in migljajo na jasnem
nebesu. Ne razumevajte me napačno;
jaz ne kritikujem naših pisateljev: opi-
sati Vam hočem le to, kar se nahaja v
naši domovini, male in neznatne zadeve,
kakor smo mali in neznatni tudi mi.
Ali so morda pisatelji krivi, da ne pi-
šejo tako, da bi zanimalo človeka? Ali
so sposobni oni naslikati v malem ok-
virju velike in veličastne slike, ali more
pri okolnostih, kakoršne imamo mi, oživ-
ljati roman zanimiv junak? To so sama
vprašanja, na katera moram, dasi z ža-
lostnim srcem, odgovoriti »ne«, in zaradi
tega ne čitam hrvatskih knjig.«

»Vaša ognjena zgovornost, milostiva
gospa, navduši človeka nehote in skoro
bi ga preslepila. Malenkostni smo, žali-
bog, naša slava se ne razlega po širnem
svetu, dà, pa še ono, kar smo pošteno
zaslužili, se jemlje našemu imenu. Ža-
lostno je to, žalost navdaja človeka,
prav pravite. Vendar pa nisem jaz istih
misli, katerih ste Vi. Prav naša malen-
kost, ki rodi toliko borb in toliko pre-
pirov, da se topi človeku srce od same
žalosti nad tem, in človeška zgodovina
v našem malenkostnem narodu je tako
različna in tako živahna, da ne potre-

buje pisatelj nič drugega nego prepisati to zgodovino, pa je napisan najlepši roman. Ali jaz Vam pravim, da pišejo mnogi naši pisatelji o naravi, ne opazujoč jo, pišejo o človeškem srcu, ne da bi ga bili spoznali.«

»To je vse teorija,« se nasmehne lepa gospa, »ali jaz se hočem pokoriti Vašim besedam šele tedaj, kadar mi poveste živ primer, kadar mi poveste roman s pravim junakom.«

»Hočem, gospa!« jej odgovorim. Razgovor je bil med nama zelo glasen in živahen, ko pa izgovorim svoje slednje besede, pozabi takoj župnik na Napoleona in sodnik na hruške. Vsi me obstopijo, kajti vsi hočejo slišati o junaku romana.

»Poslušajmo! kliče župnik, sedè za mojim sedežem, na kar pričnem slovesno:

»Ne mislite, gospoda moja, da vam hočem pripovedovati basen, zloženo po pravilih umetnosti; ne upajte, da bom klical na pomoč šaljivost ali bujno domišljijo. Nikakor ne. Kar vam bodem pripovedoval, je živa in prosta resnica. Pohajal sem vseučilišče praško ter hodil poslušat predavanja pravosodja. Nekoliko let že nisem videl svoje rojstne hišice na Hrvatskem; naposled se napotim l. 186. obhajati božične praznike v Zagreb. Tu se je spremenilo moje dosedanje življenje, svobodneje sem dihal

in srečnejše živel. Prazniki so hiteli in odhiteli, ne da bi bil to opazil. O, koliko je bilo videti novega, slišati in govoriti. Zato se ni čuditi, da sem praznoval ta božič brez reda. Naposled se je bilo treba odpraviti od doma ter se vrniti k učenju. H koncu meseca prosinca, sredi najhujše zime, se vrnem v zlato Prago. Ko uredim in pospravim nekoliko svoje reči na tujem, se odpravim k svojim bratom. Dà, bili smo bratje, gospoda, kakor da nas je rodila ena in ista mati. Bila nas je lepa pest Hrvatov v češkem stolnem mestu; med nami je bil odvetnik, zdravnik, zemljemerec, jezikoslovec, bili so sinovi od vseh strani Hrvatske. O, da bi nas videli vi tedaj, ali slišali naše govore. Bila je lepa zadruga krasnih, odkritosrčnih, čvrstih in ponosnih mladeničev. Bili smo si prijatelji kakor prsti na roki, vsi za vsakega, vsak za vse. Delili smo med seboj veselje in radost, delili smo žalost, in veselje je bilo še večje, žalost pa se je lažje pozabila. Bratu ne pomagati, brata pustiti v sili, se nam je zdela največja pregreha: bili smo komunisti med seboj. Ali ta živahna zadruga odkritosrčnih, mladih ljudij je pazila in poslušala in čutila vsak udarec srca matere Hrvatske, naše domovine. Pa kako se je tedaj razveseljevala naša domišljija glede domovine; v zvezde smo jo kovali in prisegali smrt njenim

sovražnikom, pa bogvedi kaj še! Doživel sem v onih letih mnogo žalostnih uric, večkrat mi je klical želodček, da je prazen, ali nikoli prej in poslej nisem imel tako poetičnih dnij, kakor tedaj. Pa tudi ni lepše poezije nego je življenje proste dijaške občine na vseučilišču. Kar nas je bilo bratov Hrvatov, smo se zbrali vsaki dan v kavarni, da smo ondi prečitali domače časopise, kajti ni bilo hrvatske knjige, ne hrvatskega časopisa, da bi ga ne bili dobili v svoje roke. Imeli pa smo tudi redne sestanke vsako soboto. Še sedaj vidim pred seboj zbrano živahno družbo. V posebni sobi praške kavarne smo sedevali veseli in čvrsti hrvatski mladeniči. Nad mizo je trepetala in omahovala plinova luč ter razsvetljevala zdaj bolj zdaj zopet manj jasne obraze čilih mladeničev. Okrog mize so sedeli sami junaki. Tu je bilo veselo in preveselo. Tu niso popivali nemški dijaki, tudi se niso razlegale iz hrvatskih grl blatne planšarske pesmi. Tu so se deklamovale pesmi novincev, čitali so se spisi, napivalo se je Hrvatski in nazdravljalo Hrvatom, vse v bratski ljubezni in slogi.

Kanarček gotovo ni lep ptič, ni pevec po svojem rodu na atlantskih otokih, toda kadar pride v širni svet, porumeni mu perje kakor zlato, grlo pa mu postane sposobno ubirati mile pesmice. Tako je tudi z našo mladino.

V svoji domovini je mladenič plah, ovira ga dom, ovirajo ga znanci in druge razmere. Ali kadar se ogleda nekoliko po svetu, postane živahen mladenič in razvija se kot cvet, in moreš ga učiti vsega in ga tudi izučiti. Toda koliko različnih značajev, koliko nasprotnih slik je v teh mladeničih — vse pa le eno, domovini zvesto srce. V tujini se mora človek učiti spoznavati naš narod, kjer se zbero sinovi od vseh strani v eno kolo. Tu vidiš šaljivega in prebrisane Zagorca, v vražarijah izurjenega Dalmatinca, anakreotično brezbržnega Slavonca in epigramatično srčnost dijaka izmed priprostega kmetiškega ljudstva. Zaradi tega so me ti naši sestanki zelo zanimali. Često sem se vsedel za kot ter opazoval to veselo družbo. Ali minilo je vse to, sedaj ni tako in tudi nikdar ne bode tako. Vsi smo se razšli med svet, kakor se razidejo in razkade na nebu črni oblaki.

No, sedaj sem prestopil ojnice, ker me je zapeljal spomin na pretekle čase, toda jaz sem vam obljubil povedati le o junaku romana. Oprostite, hočem.

Pohitim — kakor sem že rekel — med hrvatske brate v prvo nadstropje praške kavarne. Nisem se zmotil: Našel sem jih v istem položaju, v kakršnem sem jih zapustil. V zadnji sobi kavarne je bilo hrvatsko taborišče. Zvečer so prišli z juga časopisi, katere

je bilo treba prečitati ter rešiti najnovejša vprašanja, ki so se reševala in prereševala zelo glasno. Ljudje, ki so sedeli v bližnji sobi, so se čudili našemu glasnemu govorjenju, upokojeni častniki in razni upokojeni uradniki, čitaje po dvakrat ene in iste novice, so se celo jezili nad našim krikom in vikom. Ko dospem v namenjeno sobo, planejo vsi k meni, kakor čebela na med.

»Pusti časopise,« kliče Slavonec čitajočemu sosedu, »evo iz Zagreba najnovejših novic!«

»Sluga, dragi brate!« pozdravi me Zagorec.

»Kedaj si odšel iz Zagreba? — Kaj si delal tamkaj? Kaj si videl ondi novega? Ali je res? Povej nam, kako je bilo? Ali si videl Pinico? Ali se je omožila Minka?« tako in enako so me izpraševali brez konca in kraja.

»Mir, otroci!« zakličem jim domače, »zdrav in čil sem, toda moral bi imeti deset glav in deset jezikov kakor indijski bog, da bi umiril vašo radovednost, ali vendar ne vidite, da sem prehodil sredi najhujše zime več nego sto milj in da sem premrl in prezebel kot ledena sveča. Pustite me vsaj toliko pri miru, da si privežem dušo, potem sem pa ves vaš sluga!«

Da se rešim bratskega navala, sedem v kot k znancu, bradatemu Bo-

dulu, ki je živel na vseučilišču helensko življenje.

»Glej, zopet smo se sešli srečni!« pravi moj zvesti tovariš pri čaši — »paziti enkrat mi nisi pisal iz Zagreba.«

»Nisem imel časa, brate.«

»No,« prične zopet Bodul, ne mene se za moj izgovor, »tu je naš novi prijatelj,« ter mi pokaže človeka z naočniki, ki je sedel pri tej mizi meni nasproti.

Novi prijatelj vstane, se mi svečano prikloni in mi poda svojo vizitnico, rekoč: »Lovro N., profesor jezikoslovja.«

Njegov svečani poklon mi je sprva obudil pozornost, vendar sem mu ga vrnil, po svoji navadi neokretno. Spočetka smo govorili le malo, nekoliko vsakdanjih rečij. Počutil sem se jako dobro. Opazoval sem svojega novega znanca. Po naglasu sodé sem sklepal, da je pohrvaščen Slovenec. Dovolite, gospoda, da ga opišem na kratko: Glava je bila precej velika, podobna krogli; čela je bil visokega in širokega, lic suhih, bledih; nosu je bil finega, ustnice je imel tanke, stisnjene, brke male in redke, lase črne in gladke, dolge in pravilno na dvoje razdeljene; njegove oči so bile pa male, črne, s katerimi je venomer pomežikoval ter jih nekako boječe vpiral v človeka. Opazoval sem na njem neko neskladnost, neko

nasprotje. Posavski klobuk je bil nov, sivi plašč s srebrnimi gumbi je bil fin, ovratnica svilen, srajca pa tanka; videlo se je, da skrbi ta človek za ukusno obleko, ali bila je v nekakem nasprotju z njegovo osebnostjo. Zdelo se mi je, da vidim pred seboj domačega učitelja ali gospoda kapelana. Vse njegovo obnašanje je bilo neokretno. Sedel je pri mizi, ponosno držé glavo kvišku, ustnice je imel zaprte, opazoval je človeka izpod čela, nasmehnil se včasih porogljivo ter prikimaval in odkimaval z glavo. V eni roki je držal rokavice, z drugo si je pa neprestano popravljajal ovratnico. V vsem je hotel biti fin, eleganten, dostojanstven, in v vsem njegovem kretanju si opazil, da je občeval on doslej mnogo z olikanci, ali da je ostal poleg vsega tega neolikan in neoglajen. Spočetka je govoril polagoma, svečano, kratko, prepletuje govor s francoskimi besedami. Bil je po sili miren in nenavadni sijaj njegovega očesa je izdajal, da je strasten človek. Kadar je nastal prepir v kaki malenkosti — kar se je pripetilo večkrat — je molčal Lovro kot stena ter je hotel koncema obrniti vso stvar na smešno stran. Ako se je pa govorilo o važni stvari, zardelo je njegovo blede lice, oči so mu zažarele, govoré v kratkih stavkih je molil kazalec v zrak ter rad pobijal tuje pravo mnenje z vsakim pri-

pomočkom in branil svoje krivo mnenje, če je bilo treba, tudi s sofizmom.

Po prvem razgovoru z njim sem spoznal, da je izvanredno obdarjen človek, da zna mnogo, zelo mnogo. Poleg vseh teh vrlin pa se mi ni prikupil Lovro na prvi pogled. Nekaj me je odvracalo od njega. Ko nam je razgrela vinska kapljica najbolj jezike, vstane Lovro nenadoma ter reče zelo važno: »Kasno je, gospoda!« Nato stopi k zrcalu, si pogladi lase, nato poda meni k slovesu tri prste ter reče: »Meni je bila velika čast! Klanjam se!« Vrnem mu poklon na isti način, zopet precej neokretno. Razšli smo se, in jaz sem še dolgo razmišljal v postelji: Kak je ta človek, ta Lovro!

Pa skoro sem spoznal, kak je. Shajali smo se večkrat pri prijatelju Bodulu. Tudi Lovro je bil večkrat pri njem. Kakor Lovro sem se pečal tudi jaz s književnostjo. Sproprijaznila sva se popolnoma, in enkrat pravi Lovro: »Našel sem lepo stanovanje za tri osebe. Enega sostanovalca sem že dobil, pridi še ti stanovat k meni; rad bi stanoval s teboj skupaj.«

»Velja«,« mu pravim, »naj bo tvoj pagat ultimo.«

Kmalu gremo v novo stanovanje, ki je bilo last kapelnika oper, ter uredimo svoje pohištvo, kakor smo vedeli in znali. Tretji sostanovalec je bil

tehnik Ž., priden in vreden sin hrvatske matere. No, naš tretji svat je bil navadno izven doma: Vezala ga je in vlekla od doma ljubezen do lepe praške deklice.

»Hvala Bogu,« reče Lovro, uredivši pohoštvo, — »gotovi smo; sedaj imamo salon, sedaj stanujemo v gospodski hiši in zamoremo vsaj obiske sprejemati.«

Poznavaje svojeglavnost prijatelja Lovra, se nisem mešal med njegove uredbe, temveč sem se le nasmehnil njegovim aristokratskim mislim. Tako je bil postavljen Lovro za poglavarja naši mali zadrugi. Sedaj šele sva se pobratila iz vsega srca, sedaj sva bila zvesta prijatelja in nisva se ločila, dokler ni zapustil Lovro vseučilišča.

V dolgih zimskih večerih sva sedla z Lovrom za peč ter se učila. Ogenj je prasketal v peči, iz najinih pip pa se je kadil dim ter plaval v oblaku pod stropom. Lovro se je zabaval z »Ostomirovim evangelijem,« jaz pa sem prebiral »enciklopedijo prava.« Tako je minevala ura za uro, dokler se ni vzdignil Lovro izza zapečka, nataknil polhovo čepico na glavo, očitno znamenje načelnika, kar je naznanjalo, da je konec učenju in da je prišla ura za akademiški čaj in razgovor. Čaj je kuhal Lovro sam: v ta njegov posel se ni smela vtikati živa duša; kuhal

ga je takorekoč pa matematiškem redu. Ko je sesul čaj v posodo, je vzel iz žepa uro ter štel minute, kolikor jih je bilo treba, da se je čaj skuhal. Nato smo odložili pipe — pri čaju je bil zmiraj tudi tehnik Ž. — ter, pijoč čaj, se razgovarjali iz srca o vsem na dolgo in široko. O takih prilikah mi je pripovedoval Lovro o domu in o svoji mladosti.

Lovro je bil sin malo imovitih kmetiških starišev, nedaleč od Postojne. Ondi cvete poljedelstvo slabo, ker je zemlja suha in s kamenjem posuta. V Lovrovi rojstni hiši je bilo več otrok moškega in ženskega spola: vse to je bilo treba spraviti na trdne noge. Pobožni stariši so želeli, da se povzdigne vsaj eno dete do sreče in blagostanja. Ali pa morejo biti bolj srečni, kakor če vidiijo sina v mašniškem plašču? Kadar doraste sin, si je domišljala mati: župnik, sosedje mu bodo poljubljali roke, sodnik se mu bode klanjal, vsaki dan bode jedel meso na belem krožniku. Mogel bode s čim živeti do groba, pa kar je še več vredno, molil bo za mojo dušo, in kar je še najbolje, njegova molitev doseže več ko vseh drugih. Ali more biti kdo bolj srečen? Stariši so sklenili, da mora biti en sin duhovnik. Vadjali so in kocka je določila Lovra. Vsa vas je vedela, da je Lovro bistra glava. Znal pa je tudi na izust vse cerkvene

pesmi. To je tem bolje zanj — je rekel oče — se mu bode pa potem treba manj učiti in naučiti. — Naj bo, reče oče, Lovro naj bode duhovnik. Ali kaj poreče revščina? Za duhovna je treba šolanja, ali v vasi je znal učitelj le orgljati; za šolanje v mestu je pa treba denarja — a odkod ga dobiti?

»Toda glej, sreča?« mati se domisli naposled nečesa: »V Ljubljani je bil boter cerkovnik. Kako bi bilo dobro, ko bi dobil Lovro stanovanje pri botru, saj bi se tako še hitreje naučil svetih opravil. Vidiš, ako se ima pamet na pravem mestu in ne v petah! Pa botrinja je tudi nekaj vredna.«

»Prav praviš,« reče oče materi, »naj gre sin k cerkovniku. Tvoja pamet je tudi nekaj vredna.«

Sodnijski pisar je napisal Lovrovemu očetu pismo na botra. In pisar je napravil dobro. Cerkvnik je bil dober boter ter odgovori, da lahko pride Lovro k njemu v Ljubljano, kajti on je že zelo oslabil, pa mu bode Lovre v pomoč. In tako je tudi bilo. Nekega jutra blagoslovi mati Lovra, stisne mu v roko dva groška, v torbo dva dobra sira, za botra pa kolača. — »Pojdi sin«, reče mati, »pa bodi pobožen in pošten. V svetu je mnogo slabih vzgledov, ti pa ostani dober. Spremlja naj te Bog in njegovi angelji. Ako ti bo sreča mila in milost božja, boš pel enkrat

novo mašo pred našim velikim oltarjem. Pojdi pa moli za svojo mater.«

Lovro je razumel tedaj o vsem tem le malo. Vedel je le, da gre v mesto k botru. Pa tega je bil tudi vesel. Ali ko je videl, kako se topi materino oko v solzah, mu je postalo tesno okrog srca, in začel je tudi on jokati. Oče odtrga sina od materinih prsij ter ga odpelje k botru, cerkovniku v Ljubljano.

Tu je bilo vse drugače ko doma. Ko ugleda Lovro velike hiše, množice ljudij, visoke ograje, in kadar zasliši prvič glas velikih orgelj v stolni cerkvi, tedaj mu začne prihajati vedno ugodneje okrog srca. Ni bil plašen, kakor so drugi kmetski otroci. Njegov bistri razum se je kmalu poprijel in privadil vsega. Kmalu dobi knjige v roke. To je bilo šele veselje. Po ves dan je sedel deček v šoli, samo zvečer je zvonil mesto botra »Zdravo-Marijo.« Ni bila to sicer njegova dolžnost, ampak opravljal je to svojevóljno ter bil tudi na to opravilo ponosen.

Pri glasovih zvonov, ki so se razlegali v širni svet, se je vzdramljal in oživiljal tudi Lovrov duh bolj in bolj. V oni dobi so uživali šolsko slavo in razna darila le gosposki otroci; kajti učitelji so bili tega mnenja, da sinovi kmetskih starišev niso pametni, kakor so sinovi mestnih starišev. Kmetsko

revše ni bilo, po njihovem mnenju, zmožno niti zapeti nemške pesmi in moralo se je stisniti v kot, četudi je bilo še tako prebrisano. Tudi Lovro je bil tako kmetsko revše, toda on se ni pustil devati v vrečo. To malo revše je imelo oster razum in je bilo prebrisane glave, da so se mu čudili učitelji, sinovi gosposkih starišev pa so se mu klanjali, a neki učitelj je rekel o njem: »Nad glavo tega dečka visi ognjeni jezik svetega duha.« Vsaki zavod ima dijaka, na katerega se še dolgo spominja kot na posebno prikazen. Taka posebna prikazen je bil naš Lovro. Toda bodi dovolj o njegovem dijaškem življenju. Dovršivši srednje šole je znal Lovro več nego večina njegovih učiteljev, in ako je mati pričakovala, da bode užival njen sin kedaj župnikovo čast, se ni motila. Pride čas, da si mora odbrati Lovro stan. Srce mu ni tolklo veselo; urnemu mladeničevemu srcu je bil svet preozek, srce ga je dramilo preleteti ves svet, ali sedaj naj se odtrga svetu in naj se zapre v samoto. So ljudje mirnega značaja, v katerih je moč, da polože vse svoje telo na oltar božji, da se darujejo popolnoma cerkvi in da ne hlepe po nobeni drugi stvari. Ali Lovro ni bil tak junak. V njem je vse kipelo, vrelo in plamtelo. Bil je preslab, da bi si sam pristrigel krila ter ukrotil svoje telo. Vendar se

je posvetil duhovskemu stanu. Oblečejo ga v črno haljo, na glavi pa mu napravijo tonzuro. Nepopisna žalost mu napolni srce. Črna halja se mu je zdela velikanov oklop na pritlikavčevih prsih. Vendar je prenašal junaško svojo žalost ter jo pokopal na dno svojega srca. On ni bil podoben hrabremu vojaku, ki gre z junaškim srcem v boj; on je bil podoben vojaku, kateri, prisiljen nositi puško, koraka proti sovražniku ter ne ve, ali bi ga prebodel s sabljo, ali ne. Ali kedo ga je silil, posvetiti se temu nepoklicanemu stanu, oprijeti se tako svetega, zanj pretežkega jarma? Kdo me sili? se je vprašal večkrat Lovro. Pač nihče, nihče. Ali zakaj se ne oprostim svetih spon? Silil ga je. Silila ga je materina radost, materine solze veselja. Pred tem nasmehom mu je zginila skrb z lic, pred tem biserom solza je splavalo vse junaštvo po vodi. Lovro je ljubil svojo mater nad vse, in ta ljubezen bi mu zastavila vsak ugovor v grlu, vsako uporno misel v glavi.

Proti večeru nekega jesenskega dne — na dan praznika — se povrne Lovro na svoj dom — prvič v duhovniški halji. Nad pečinami kraških tal je trepetala večerna zarja. Na sredi te kamenite puste se je razprostirala zelena livada, sredi nje pa je stala iz kamenja zidana hiša. Pri župni cerkvi je

odzvonilo »zdravo-Marijo«. Pred livadino ograjo je stala mlada, lepa ženska. Na dvorišču je molil stojé stari oče, pred hišo je pa sedela stara mati ter odgovarjala s sklenjenima rokama na moževo molitev.

»Jezus!« tleskne mlada ženska z rokama, opazivši bližajočega se tujca, oblečenega v črno haljo. »Mama, mamica! Glejte goste! Lovro gre! Lovro, mamka!« in hiti Lovru naproti. Oče gre za njo, mati pa stopi pokoncu, pokrije obraz z rokami in začne jokati. V tem pride mladi bogoslovec do matere, poklekne k nji in zagrne obraz v njenem krilu. Ali ona? Odpre roke in tiho jokaje in smeje se gleda z otrplimi očmi mlado glavo. Naposled nagne roke in glavo na sina svojega. V tem trenutku ni bilo večje žalosti in večjega veselja na svetu, kakor je bila na tem mestu.

Proti večeru je postal Lovro živahnejši. Prostost, čisti zrak, mili obrazi in ljubi domači kraji, kjer je ugle dal svet, — vse to ga je navdušilo, da je pozabil na svojo črno haljo. Pogovarjal se je z očetom in svakom o vsem, govoril je modro, ostro, umno, vendar pa priprosto, kakor so govorili priprosto njegovi domači.

Oče se je pogovarjal ž njim, kakor s svojim vrstnikom, ter ga silil neprestano s primorskim vinom. Svak, velik

človek, je začel tudi večkrat pogovor z Lovrom, pa tudi sestra je zinila kako šaljivo, držeč dete na prsih. A mati? Bila je tiha kot stena. Tiha, srečna je sedela na koncu mize, šepetala molitve ter ogledovala črno haljo svojega sina.

»E, Lovro!« prične črnooka sestra, »ve moške glave ste pile na zdravje vsakega, toda Lovro je pozabil, da ni le sin in brat, temveč tudi stric. Pojdi vendar bližje, brat, in poglej mojega sinčka; seveda ni treba zato, da bi ga zavročil,« doda mlada žena ter vzame odevalo z glave svojega jedinca.

»Poglej ga no! Lovro! se nasmeje svak, »povej po pravici, ali se ni vrgel ta mali debelušček po materi? Poln je kot jabolko, pa ga niso znesle miši, ni res Katra?« To rekši poljubi mož mlado ženko in rijavkasto dete, ki se je ljubeznivo in prijazno smehljalo.

»Drži vendar jezik za zobmi!« se jezi žena ter udari svojega moža lahno po roki. »Misliš, da je prišel brat iz mesta, da posluša tvoje bajke in prazne besede? Olike ti je treba, alike.«

Vsi so se smejali iz srca, le Lovra mine kmalu smeh. Čelo se mu zmračí. Zamisli se ter občuduje te srečne ljudi! V tej družini je življenje, pravo, zdravo življenje. Toda pri njem? Pogleda črno haljo, in srce mu strepeta! Pogleda mater, in srce se mu umiri za kratek čas.

Pretekli so prazniki, in Lovro se je moral vrniti v mesto. »Pusti meni,« reče mati hčerki, spravljajoči Lovrovo obleko v kovčeg, »že jaz uredim vse!« Spravljala in ravnala je obleko ter brisala pri tem rosne oči. Pri odhodu reče Lovru s solzami v očeh: »Moli za me, sinko, moli. Lepo znaš govoriti, kakor bi bilo tiskano, gotovo znaš tudi dobro moliti. O jaz sem srečna in presrečna. Oprosti, ti si že gospod — ali jaz sem le tvoja mati, mati!«

Po teh srečnih dnevih je nastala v Lovrovi duši noč, temna noč, vihar na noč. Dolgi semeniški hodniki so se mu zdeli odprta žrela. Lovro se je ogibal tovarišev. Od dne do dne je bolj bleдел. Molil je in molil ter moleč pritiskal vroče čelo na molitvenik. Toda dim njegove molitve se ni dvigal proti nebu, ampak se je izgubljal po tleh. Začel je prebirati svetega Avgušтина, Hrizostoma in druge svete očete, zaglobil se je v psalme. Zaman, brez vspeha! Misli so mu uhajale na Berangera, Goetheja, Bireva in Mickieviča. Tu je dobil sebe. Njegov duh se mu je zdel, kakor Bironov Mazeppa, privezan na besnega konja — na čas. Čas in mladost mine, duša pa ostane ranjena, krvava. Lovro je začel čitati, učiti se do pozne nočne ure. Toda on se ni učil svetega pisma. Učil se je zgodovine, jezikoslovja in matematike. Lovro ni bil pesnik, ker

ga narava ni obdarila s pesniško žilo. Njegov duh je bil ognjen zmaj. Opazoval je dela pesniških velikanov, njih različne misli, in občutil je vse to globoko v srcu, da mu je hotelo planiti iz telesa, kakor plane lava iz ognjenika. Postajal je od dne do dne slabejši in bledejši, ali oči so se mu vedno bolj žarile. Našel si pri njem Kanta, našel si pri njem Rousseau-jeve »Confesions«. Predstojnik ga je opazoval skrbno. Ne-koč pokliče k sebi Lovra ter mu reče med drugim: »Vas je obsedel hudi duh, vi ste posvetnjak v duhovniški halji.« Od tega dne ni imel Lovro več miru. Predstojnik mu je bil zagrizen sovražnik. »Vi ste husit, heretik!« ga je karal; ali se čita večna modrost v teh krivovernih spisih, katere prebirate vi?«

»Ne,« odgovori Lovro, »jaz sem sveti Lavrencij, vi me žgete na ražnju!«

»Svoje nesreče si kriv sam!« zagrmí predstojnik, ki se ni mogel prištevati po svoji krotkosti k pobožni čredi Kristusovi.

Lovro zataji svojo nejevoljo, hiti na vrt in prebira ondi Tomaža Kempčana, nato pa Prešernove sonete. In skoro je bil suženj Petrarkine pesniške žile. O praznikih odvede neki bogoslovec Lovra s seboj na dom. Vas je stala v krasni Gorenjski. Nedaleč od vasi se je šopirila graščina. Gospodar gra-

ščine, zelo izobražen in prijazen človek, je povabil večkrat bogoslovca k sebi v grad. V senčnatem parku, na prijaznem griču, je bilo vedno dovolj zabave. V gradu je bivala lepa edinka, črnooka, rumenolaska, lepa in vesela, toda pametna, nad vse pametna. Umela je več jezikov, znala je izvrstno prebirati tipke na glasoviru in razne druge enake reči. Posebno rada je govorila francoski in je poznala jako dobro francosko knjižeznost. Pa tudi Lovro je bil vešč francoščine. Ni se torej čuditi, da sta mladi bogoslovec in črnooka devotka kramljala mnogo med seboj o cvetju, o solncu, o petju, o Berangeru in še o marsičem. Mladenka je bila živahna, vrlo živahna. Šaljivost in ostroumnost ste prijali Malvini — tako je bilo devotki ime — nad vse. Rada se je pogovarjala in šalila z Lovrom. Iz očíj so ji švigale tedaj iskre; kadar pa je naletel govor na revno življenje, se je zdramila Malvina, njeno oko je postalo resno. Nekega popoldne se napoti Lovro sam v grad. Daleč so odmevali glasovi glasovirja. Lovro, pridšedši na grajsko dvorišče, stopi k oknu, skozi katero je bilo slišati glasove. Malvina je sedela za glasovirjem. Zavesa pri oknih so bile napol zagrnjene, vendar je prodrlo le nekoliko solnčnih žarkov v sobo, in ti zračni trakovi so plavali v zraku nad Malvinino glavico. Lovru

se je zdelo, da vidi v sobi pravo Rembrandtovo sliko. Mladenka je igrala Schubertovo skladbo. Lovro je obstal kakor okamenel in šele čez nekaj časa stopi v graščino, v salon, v katerem je igrala Malvina. Malvina se mu prikloni smehljaje dva-trikrat, potem pa prebira nadalje z drobnimi prstki tipke. Lovro sede na stran in obsedi nem ter občuduje Malvinino izurjenost. Tako je sedel dolgo, dolgo ter premišljal bog-sivedi kaj. Čelo mu je bilo sedaj gladko, sedaj nagubano, oči sedaj zopet ognjene. Zdelo se mu je, da tolčejo Malvinini prsti po njegovem srcu. Naenkrat obledi in skoči v svoji razburjenosti pokoncu. Malvina se prestraši in glasovir umolkne.

»Za boga, kaj Vam je?« vpraša mladenka.

»Nič, nič,« odgovori žalostno Lovro.

»Govorite, prosim vas.«

»Pravite, da naj govorim? Ali je to resnica? Da naj govorim?« vprašuje z zamolklim glasom bogoslovec.

»Dà, govorite!«

»Jaz — vas ljubim,« odgovori napol glasno mladenič.

Nekoliko časa molčita oba, Lovro je stal kot okamenel; mladenka se prva zave, stopi lahno k Lovru, vstopi se pred mladeniča ter mu reče iz srca:

»Lovro, vi ste pameten, ljubeznjiv človek. Verujte, da znam ceniti vaše blago srce, vaš genijalen duh, ali na

vaše besede vam ne morem odgovoriti, ker vam ne smem. Vaša črna halja mi niti ne pusti kedaj o tem misliti. Ali z Bogom — sicer se utegnem premisliti — z Bogom, prijatelj moj!« In deklice ni bilo več.

»Z Bogom!« vzdihne Lovro. »Gospod, zgodi se Tvoja sveta volja!«

Z opotekajočim se korakom odide mladenič iz grada. Kraj gozda sede na trhel štor. Šolnce je zahajalo, črede ovac in krav so se vračale s paše domov, zvezde so se prižigale na nebu, ali Lovro je sedel s povešeno glavo na tnalu. Hladen vetrič je pihljal od hriba. Lovro je naposled trepetal in vstal. »Z Bogom!« zašepeta še enkrat in izgine za gozdičem. Drugega dne se vrne Lovro v Ljubljano, Malvina pa odide v Trst.

Odslej ni bila nikdar prazna Lovrova glava raznih misli. Le en del njegovega telesa je bil še živ, blazen: — samo srce je bilo še živo, ostalo telo pa je bilo mrtvo. Toda srce mu je kravavelo: bilo mu je, kakor bi mu hotelo uiti iz telesa. Po cele dneve je hodil Lovro po svoji sobici semintja nem, bled, brez zavesti. Glas donečih orgelj se mu je zdela nevihta in vihar, ki giblje s svojo močjo morje, svete pesmi so mu bile zdihovalje umirajočih, njegova molitev pa je bilo zrno, ki pade na kamenit, neploden svet. Ali kolikokrat je zavidal mramornatim kipom

svetnikov njihovo mesto: »Zakaj nisem jaz na vašem mestu? Tudi vi imate mozeg in srce, ali vse to je iz hladnega mramorja.« Malokedaj je spal Lovro. Ali kadar je zaspal za trenutek, so ga mučile nadležne sanje. Sanjalo se mu je, da je on ptica, kateri so pristigili peruti ter jo zaprli v ptičnico. Zunaj na zeleni trati pa je sedel na plotu slavček ter prepeval mile pesmice. In hotel je izleteti iz ptičnice ter poleteti k svojemu slavčku na zeleni trati. Trikrat je razprostrl krila, trikrat je udaril z glavo po ptičnici, toda vspeh je bil ta, da mu je pritekla iz glave kri. Grozne sanje!

Lovro je medlel od dne do dne. »Malvina bi bila moja, ako bi me ne pokrivala črna halja.« Ta misel si je osvojila popolnoma njegovo dušo. Predstojnik ni hotel izpirati rane mlademu gojencu, ker ni bil dober pastir. Zunanji, navidezni obredi so veljali pri njem več nego potrto srce, ali poštena in čista duša. Zaradi tega je dobil Lovro od njega vsaki dan ukor. Pri vsakem jedilu je znal vščipniti nesrečnika. Lovru je bilo obupati.

»Ne zabadajte svojih ostrih nohtov v moje srce,« zakliče enkrat Lovro, »tako me ne morete rešiti pogube, meni je zblazneti.«

Mladenič zboli. Lovro je slovel med duhovniki za veleumnega mlade-

niča ter je bil vsled tega tudi čislan in ljubljen. Zlasti ga je ljubil star kanonik, poštena in pobožna duša. Ko sliši o Lovrovi bolezni, gre v semenišče. Boleden se je sicer obrnila na bolje, vendar je bil Lovro še vedno slaboten. Kanonik sede poleg njegove postelje.

»Sinko!« pravi dobri starček, »povedali so mi, da si bolan. Tako sem te prišel obiskat. Povej mi, kaj te boli. Rekli so mi, da si že dlje časa bled in žalosten. Razodeni se mi odkritosrčno, kakor da govoriš s svojim očetom ali s spovednikom.«

»Hvala vam, prečastiti oče,« odgovori bolnik s slabim glasom, »hvala za vašo očetovsko skrb in ljubezen. Pravite, da naj se vam razodenem? Bodem! Ali se vam pa morem?«

»Razodeni se mi, sinko!«

»Dobro, hočem. Toda prosim vas, da se ne jezite na me. Nesrečen sem, moje srce je bolno.

»Veliko in sveto delo je služiti vse življenje Bogu — in le samemu Bogu. Ali zato je treba, oče, srčnosti in junaštva. Tega ne more storiti vsakdo. Veliko je namreč poklicanih ali malo izvoljenih. Tudi mene je napeljala usoda na to sveto pot. Le, žalibože, da sem zašel na krivo pot. Nisem izvoljen za to sveto opravilo. Srce mi kipi, moj duh pa dramijo le posvetne stvari, ali jaz nisem tak junak, da bi obvladal

svoje počutke. Sveta halja na meni gori in me hoče sežgati. Kaj naj storim? Ako bi postal služabnik božji, bi služil Bogu s celim srcem. Ne bi hotel biti na pol človek. Ali jaz ne morem biti služabnik božji, kar mi dela veliko žalost. Sodite me, in sodi naj me tudi Bog, jaz nisem zakrivil tega.«

»Nesrečen si, sinko moj, razumem te: ti nisi izvoljen, že vidim. Žal mi je po tebi. Nadejal sem se, da bodeš dober pastir našega ljudstva. Ne bom te karal, kar bi storili morda drugi. Bolje je, da si pošten posvetnjak kakor nevreden duhovnik. Vem tudi, da je treba za duhovniški stan junaštva in srčnosti. Rekel si, da je bolno tvoje srce. Ali ljubiš morda žensko bitje?«

»Ljubim, oče!«

»Ako je samo to, preidejo mladostne želje same ob sebi.«

»Ni samo to. Preidejo te želje, ker morajo preiti, toda to ne ozdravi moje duše. Duša hrepeni po širnem svetu, in zaraditega ne bode v mojem srcu nikdar svetega miru.«

»Ako je tako, te nečem nadalje siliti. Pojdi v miru, kamor te žene srce, jaz te blagoslavljam. Čudna so pota previdnosti božje, razna so pota človeška. Pojdi, kamor te žene srce, in po tej poti zamoreš priti do rešitve. Prigovori, da te izpuste iz semenišča; ako pa bodeš potreboval kedaj moje po-

moči, pridi pod mojo streho, kjer dobiš očeta.«

Srečen nagne mladenič bolno glavo na starčevo roko ter jo omoči s toplimi solzami.

Zjutraj neke nedelje se odpro semeniška vrata. Iz hiše stopi bled mladenič v posvetni obleki — Lovro. Stopivši na prosto vzdihne glasno. »Prost sem,« si misli in pozabi pri tem na vse. Solnce je prijazno sijalo, vse je bilo živo in zeleno. Lovro zapusti mestno zidovje. Sprehaja se in sprehaja po zelenih travnikih. Na robu griča sede mladenič v travo. Pogled mu uhaja po gorah in dolinah. Ne uživa in ne misli ničesar. Naposled ga zaziblje spanec v sladke sanje. V sanjah vidi sedeti Malvino za glasovirom. Okrog Malvinine glave plavajo solnčni žarki. »Malvina!« zakliče mladenič, »poglej, izgini a je črna halja! Pridi, pridi!« Obenem spne roke po njej in — se vzbudi. Večerni zvon ga predrami šele iz sanj. Sedaj začne šele premišljati. Kje sem? Pogleda okrog sebe, da vidi, na kateri strani leži njegov dom. »Kaj porečejo domači? Ali smem k njim? Morem li? — Moram!« Srčno vstane in se vrne v mesto k znancu. Zgodaj že je korakal Lovro drugo jutro po cesti, ki drži v Postojno. Tako hodeč dobro uro dospe na vrh klanca. Nasproti vidi drdrati voz, ki je puščal slino prahu za seboj. Lovro stopi v

travo, da se ogne prahu. Voz zdrdra mimo njega. V srce zazebe mladeniča v tem trenutku. V vozu je sedel fin, mlad gospod, poleg njega pa mlada gospa. Opazivši popotnika obledi mlada ženska. Bila je Malvina. Dolgo je gledal Lovro za modrim vózovim ogrinjalom, ki je vihralo v jutranjem solncu. Nato se vsede na parobek ob poti. »Z Bogom!« zašepeta, »vsekakor tepec, vsekakor! Grajščakova hči in ubog kmet! Naravno!

»Pa čemu bi mislil dalje na to? Srce ne umeje tega. Neumno srce, kdo te vpraša kaj? Molči in trpi! Zbogom!« S hitrim korakom ubere pot pod noge. Naposled opazi rojstno vasico. Bilo mu je težko pri srcu, kakor bi bil prisiljen iti na vrh ledenega hriba. Vedno bolj se bliža svojemu cilju. Oh, da bi bila oddaljena kočā še sto milj! Zaman —« moč zakona to onemogočuje. Kmalu je začel srečevati kmete iz rojstne vasi. Ljudje so postajali za njim in s čudom gledali. Odkod ima mladi duhovnik posvetno obleko? Jeli morda kaj zakrivil ali zagrešil, da so ga spodili? Bog ve. Pride do rojstne hiše. Na dvorišču ni bilo nikogar. Bržkone so šli ljudje na polje po svojih opravilih. Stopi v vežo. Vrata v sobo so na pol priprta. V sobi vidi sedeti Lovro starko, ki prede in ziblje dete. Lovro obstoji prvi hip, nato pa vstopi. Starka povzdigne glavo.

»Za Kriščeve rane!« krikne mati in spusti nit iz rok, »sin, sin! Kaj si storil?« Nato položi roko na srce in omahne. Dete v zibelki začne jokati. Lovro stoji nekoliko časa zmeden in zamišljen sredi sobe. Naposled se zave in spozna žalostno stanje, skoči klicat domače, prinese vode ter drgne materino čelo. Mati odpre oči in pogleda sina z žalostnim pogledom, ki je izražal karanje, da se mu je hotelo razpočiti srce.

»Mati!« začne na pol glasno Lovro stojé kot mramornat kip poleg matere, »odпустite in ne sodite me krivo. Nisem mogel drugače, Bog mi je priča.«

»Kaj si zakrivil, sin?« ga vpraša mati v glasnem joku, »pomagaj nam, mati božja! Vse si nas ubil. Naša hiša ne bode imela več blagoslova. Kako lepe misli sem imela o bodočnosti, ali sedaj ni od vsega nič.«

»Ali rotim vas, poslušajte me. Povedati vam hočem ...«

V tem se prikažeta na pragu oče in svak. Oče osupne.

»Ti Lovro?«

»Jaz sem, oče!«

»Zakaj? v tej obleki? Kje imaš črno haljo?«

»Pustil sem jo v semenišču.«

»Zakaj so te spodili?«

»Odšel sem iz lastne volje.«

»Iz neumne volje! Zakaj pa?«

»Bil sem nesrečen. Nisem rojen za sveti duhovniški stan.«

»Nesrečen si bil? Kakšna sreča te pa čaka sedaj? Zakaj si — ?«

»Svet mi da srečo. Učil sem se marsikaj.«

»Bržkone hočeš preko morja — v Ameriko?«

»Nečem.«

»Kam pa.«

»Ostati hočem med svojci.«

»Med nami? Ne boš. Brez truda ni kruha. Pri nas pa ne dobiš kruha z drugim kot s plugom in z motiko.«

»Ne bom se živil z vašim znojem. Vrnem se v mesto. Najdem pomoč. Ali vsaj za kratek čas mi dajte podpore.«

»Ne dam. Pojdi, kamor ti je drago.«

»Tast!« priskoči Lovru svak na pomoč, »ne prenažite se. Poslušajte ga vsaj, bogve kaj je!«

»Molči, zet moj! Ti pa Lovro! Sveta si željen. Pojdi v svet. Srečno pot. Prenočiti zamoreš pri nas, ali jutri mi imaš zapustiti hišo.«

»Oče.«

»Nič. Kakor sem rekel, tako mora biti.«

»Prav, oče! oditi hočem.«

Starec odide iz hiše — v vas jezen in zamišljen. Sin se pa obrne v stransko sobo ter se vrže na posteljo. Tu leži in molči. Prsa se mu napenjajo, ustnice

pa trepetajo. Naenkrat zaškripljejo vrata in v sobo stopi mati.

»Lovro, me-li čuješ? Lovro!« zdi-huje mati.

»Kaj je, mati? vpraša Lovro in se vzdigne v postelji.

»Povej mi, kako je bilo.«

Starka sede na posteljo tik Lovra, ta pa odkrije roditeljici svojo ranjeno dušo.

»Lepo govoriš, krasno govoriš,« prikima starka v solzah, »ah, kako bi bil ti lepo pridigoval. Pa ker je že tako, naj se zgodi božja volja, ali — ali ta rana se mi ne zaceli.« Pri teh besedah si briše mati s predpasnikom oči.

Zarana drugega jutra se vrne Lovro v mesto, vzemši bridko slovo od sestre in svaka. Matere ne najde. Pride do mesta, kjer se stiče steza z veliko cesto in opazi sedeti mater pod rdečim križem.

»Pričakovala sem te, da te spremim, Lovro, kos pota. Tu imaš pogače. Sama sem jo spekla. Tu še to vzemi,« reče in stisne sinu v pest pet tolarjev; »vem, da jih bodeš potreboval.«

Molče sta stopala nekaj časa po cesti. Naposled sta se poslovila mati in sin. Vam je-li treba praviti, kako?

Prišedši v mesto gre Lovro naravnost h gospodu kanoniku.

»Prečastni dobrotnik!« reče, »pravi oče me je izgnal iz hiše, prišel sem k drugemu očetu.«

»V pravem času, sinko. Deželni predsednik te je izbral na mojo prošnjo za odgojitelja svojemu sinu. Jutri se moraš seliti k njemu.«

Na te besede, izgovorjene iz ust dobrotnikovih, se je vzradostilo Lovrovo srce. Saj je pa tudi upal, da bode prost, da bode srečen, in komaj se je domislil, da se mora zahvaliti dobrotniku. Tako nekako mu je bilo kakor ribi, katero vrže voda na suho, toda plima jo ponese zopet v rojstni stekleni dom, v vodo, kjer se je zamore zopet docela naužiti. Lovro se spodobno prikloni deželnemu predsedniku. Bil je grof; zató aristokrat in birokrat obenem, pa niti eno, niti drugo, kakor se navadno piše in umeva. Bil je fino izobražen in dobro izučen v raznih strokah, pa se je tudi pečal z znanostmi in umetnostmi. Vešč svojih uradniških poslov je kazal mnogo zdravega razuma ter bil oddaljen od uradniškega dlakocepljenja, katero se rado kaže kot nepogrešljiva velika modrost. Bil je prijatelj ljudstvu in ljudstvo njemu. Od srca je mrzil uradnike, ki so se višjim klanjali do tal, na občinstvo pa gledali prezirljivo kot polubogovi. Vrh tega je ljubil deželni predsednik svojo obitelj iz srca; tak človek pa ne more biti trd niti v svojih uradnih poslih. Hotel je, da naj mu bo sin v vsem cel človek, ki ne smatra predsodbe zakonom narave.

Zato se je jako razveselil, da je dobil Lovra za učitelja. Mnogi so mu to seveda zamerili na skrivnem, kajti prosim vas, bivši duhovnik pa učitelj otrokom! To bi bilo skoro greh. Med tem pa se predsednik ni oziral na govoričenje sveta, marveč je pozdravil Lovra takole:

»Da ste mi zdrav, gospod! Veseli me, da sem našel, kar sem iskal dolgo časa. Da vam odkritosrčno povem svoje mnenje, vi ne boste mojemu sinu šolnik, ne boste samo gouverneur, marveč mentor, kakor ga hoče biskup Fenélon. Vem, da ste odkritosrčen človek, da imate značaj. Vidite, to želim jaz svojemu sinu. Mehek je ta deček, izkujte mi iz njega trdnega človeka. Brez narave ni računa v življenju, ali merilo v naravi mora biti značaj; ako ne poznate narave, ste prišli pod zlo. Vi boste meni, mojemu sinu, moji obitelji prijatelj, in kakor prijatelj boste živeli v moji hiši.«

Tako nekako je govoril grof. Lovretu je bilo milo pri srcu, novi poklic mu bo radi tega stokrat milejši. Mladi bivši duhovnik se preseli iz mesta v predsednikovo hišo. Tu se mu je odprl pred očmi nov svet, gospodski svet. V hiši so ga imeli kakor za svojega; udobnosti in veselja se mu je ponujalo na vse strani, o skrbi niti sledu. Učenec mu ni bil razvajan gospodič, marveč zdrav, umen, vodljiv deček, ki se je

ponašal z znanjem svojega mentorja. Učiteljevanje torej ni stalo Lovra mnogih muk ter je mogel pri najrednejšem pouku porabiti dosti časa za svoje lastne študije. Učil se je mnogo, čital je obilo in marsikaj. Duh, hiter, gibljiv, ognjevit ne gre le za jednim jedinim odmerjenim smotrom, ne peča se sistematično le z jedno znanostjo; ker nahaja zvezo med raznimi panogami vede ter stremi njen vspeh spojiti z živim, praktičnim življenjem, sega tak duh v vse ljudsko znanje ter ga skuša prilastiti si ga, kolikor mu dopuščajo sile. Tak duh ne pozna medmej. To je pečat ženijalnosti. Tak je bil Lovro. Jako rad se je učil matematike, prirodne znanosti in filozofije; dobro je poznal zgodovino, posebno mu je bilo mило jezikoslovje in učenje stare in nove svetovne književnosti. Znanje jezikov — in on je poznal temeljito vse glavne evropejske jezike — je smatral Lovro samo sredstvom, kakor tudi velja, in ko se jih je učil, si ni razbijal glave s premodrimi podrobnostimi brez svrhe, marveč se je učil postanka, filozofije, narave jezika. Zaveroval se je kolikortoliko tudi v politične znanosti. Škoda, da se ni globoko pečal z njimi; ostri njegov um bi bil našel mnogo hrane v tej stroki. Lovrovo učenje ni bilo le pusto učenje na pamet, vsako stvar je premotril kritično; sodil je ostro, iz-

virno, razlagal jasno, kratko. Tako je pohajal čas Lovru lahko, udobno, prosto nenaravnih strani in dolžnostij, protivnih njegovi volji in želji. Mlademu grofu se je priljubil, kakor da bi bil njegov starejši brat, se rad učil ter lepo uspeval. Ali tudi Lovro ni smatral učenca drugače nego za brata. Z njim je bil po zimi v mestu, skupaj sta potovala, poleti pa bivala v selskem dvorcu.

Lovro je dihal svobodno, srečno. Pa še več, Lovro se je popolnoma spremenil. Pa tudi ni čuda. Kako je gledal ta svet ubogi zvonarski deček, krotek dijaček, vsklil iz vaške koč, prisiljen mlad bogoslovec? Zvonarski deček je videl s svojega stolpa, da se nahajajo visoke, gosposke hiše, ali Bog zna, kaj se skriva pod temi krovi; kot ubog dijak je gledal s čudom svetla visoka okna gosposkih palač in hitre bogate kočije, prisiljenemu bogoslovcu pa je odmeval jek sredi pustega zidovja: Ti se moraš odreči svetu! In sedaj? Sedaj je korakal Lovro po gladkem parketu palače, sedel na mehki gosposki stolici, gledal in delil vse gosposko življenje in vrvenje, vse njegove spletke, skratka sedaj je veroval v dušo sveta, ki vlada svetu. Sprva se mu je zdelo marsikaj čudno, slednjič pa je klical ta svet pred sodbo svojega uma. Gospoda se mu je klanjala iz dveh vzrokov: kot prijatelju

predsednika in kot vrlo umnemu človeku. Kadar glavarji spoštujejo vrline duha, padajo pred njim mali velikani na kolena, ker se jim gospodsko to spoštovanje zdi še le pravi pečat božjega daru.

Neki večer je bil v predsednikovih dvorinah »thé dansant«. Zbrala se je lepa družba, po večini birokratična. Lovro se je deležil te zabave ter gledal na medsebojno klanjanje. Ko je prišel sieu predsednik ter se malce pošalil, se je nasmejala družba po dolžnosti ter postala za trenotek živahnejša. Ko je pa predsednik Lovru stisnil prijateljsko roko, je nastalo šepetanje, in gospoda je začela obletavati Lovra. Kar se prikaže pred njim mlad, jako nakičen gospodič. Pokloni se lahko ter se predstavi, govoreč skozi nos : Ferdinand N., okrajni glavlar.

»Velika mi je čast,« odvrne ravnodušno.

»Oprostite mi mojo prostost, vele-spoštovani gospod,« nadaljuje glavlar, igraje s svojimi očali, »vsekakor sem hotel porabiti priliko, da se seznanim z vami prej nego vas pozdravim v svoji hiši.«

»V svoji hiši?«

»Ah, ne veste? Tim bolje. Superbe! Njegova prevzvišenost, gospod vladni predstojnik, je izvolil sprejeti moj poziv,

da pride mladi grof nastopne praznike na moje posestvo v L. Divna pokrajina!«

»Poznam jo. Krasna je,« reče Lovro, in senca spreleti njegovo čelo.

»Jeli-te? Krasna. Veseli me, da mi to potrjujete tudi vi, velespoštovani gospod, kot dober poznavalec krasote. Upam za gotovo, da preživimo tam vesele dneve.«

»Lepa vam hvala že naprej!«

Ali ker se je najino spoznanje tako srečno izvršilo, dovolite, da še eno. dopolnim, da vas predstavim svoji gospej. Tudi ona ljubi posebno umetnost.«

»V veliko čast mi bo. Prosim vas za to, gospod glavar.«

Uradnik prime Lovra za roko ter ga vodi v drugi salon. Na pragu se Lovro ustavi. Glavar je čutil, da mladi učenjak drgeta.

»Kaj vam je,« vpraša glavar.

»Nič,« odvrne Lovro, »izvolite me predstaviti.«

V kotu salona na mehkem naslonjaču, odeta z višnjevkastim svilenim plaščem, je sedela bujna plavolasa črnooka gospa. Koketno je spustila svojo lepo glavo na naslonek stolice ter hladila bele prsi s pahljačo. Okoli nje se je gibalo nekoliko mladih uradnikov v črnem fraku in mladih častnikov v beli uniformi.

»Gospod Lovro N., učenjak in gouverneur mladega gospoda grofa. — Moja gospa, Malvina, rojena plemenita L.,« predstavi glavar Lovra svoji gospej. »Nu, gospod filozof,« nadaljuje skozi nos, »prepuščam svojo gospo Vaši zabavi. Zabavajte jo živo, delajte ji »cour« po volji. To naj jej bo kazen za nesrečno migreno. Moram iti plesat četvorko s svetnico M., in eto, godba je že začela. Adieu mi amie! Adieu monsieur le gouverneur.« In mladi glavar je odšel po gladkem podu.

Ko se je Lovro prikazal, se je stresla Malvina kakor list v večernem vetru. Na to se pokloni dostojanstveno. Lovro je prebledel smrtno ter stal trenotek molče.

»Milostljiva gospa,« se vplete mlad poročnik v pogovor, »rešite nesrečnika, storite me najsrečnejšega človeka, plešite z menoj četvorko!«

»Hvala! glava me boli!« odgovori na kratko glavarica.

»Torej sans pardon?« priskoči golobrad vežbenik okr. sodnije.

»Sans pardon!« skonča Malvina. Lahkokrilo uradništvo in častništvo se razprši hitro izpred očij lepe okrutnice ter si gre iskat drugam plesalk.

»Oprostite, milostljiva gospa!« reče Lovro, ko se zave ter se pokloni nekam nespretno. »Hudobna sreča me je vrgla

pred Vas, ter mesto zanimivega kroga mladih gospodov evo mene tu. No, jaz nisem temu kriv. Jaz sem samo nesrečen quid pro quo, katerega je Vaš gospod soprog izvolil postaviti sem, da straži Vašo migreno. Oprostite mojo neuglajenost, ni še dolgo tega, ko sem šel iz semenišča, tak pa ne pozna gosposkih običajev.

»Prisedite, gospod Lovro!« reče Malvina, »sedite k meni! Ne pomaga nikak izgovor, gospod stražnik moje migrene. Moj mož me je je zaupal Vam. Vršite svojo dolžnost. Kakor vidim, Vas ples malo zanima. A propos! Rekli ste mi, da ste zapustili duhovski stan, ali Vi ste, verujte mi, velik jezuit!«

»Jaz?«

»Da, Vi gospod! Svojega ognjenega duha, svojo živo domišljijo skrivate za neuglajenost, samo da se me rešite.«

»Varate se, milostljiva gospa! Vi me smatrate za slabega človeka. Tak sem. Evo, sedel sem k Vam. Zapovedujte!«

»Prav.« Povejte mi, kaj delate sedaj?«

»Vzgojitelj sem grofovega sina« odvrne Lovro hladno.

»Vem. Ne prašam Vas za potni list, kjer je oseba natanko opisana. Vprašam Vas kakor pametnega, izobraženega človeka, kateremu duh nikdar ne miruje: Kaj delate sedaj?«

»Učim se botanike.«

»Poznate bilke in cvetje?«

»Da.«

»Kako to?«

»Velik prijatelj sem prirode. Že dolgo časa se bavim s prirodoslovjem; kupujem trave in cvetke ter jih stiskam v knjigo. Zbirka je sicer majhna, ali poučna.

Nedavno temu sem našel stisnjeno v tako staro knjigo ljubico. Za Boga, kaka prememba! Ko sem jo videl prvič, je cvetela divno, sveža pod zeleno travo; sedaj je stisnjena, suha, brez življenja.

»Čemu ta navadna opazka?«

»Da ljubica nima duše.«

Malvina je prebledela ter skrila svoje lice, za malo časa pa se strezne, kakor da je dobila novih močij.

»Gospod!« reče Malvina, »Vi mi govorite tu o bilkah, o cvetju, in jaz čutim strup teh bilk, samo trnje tega cvetja. Razumem Vas predobro. Koj ko sem Vas zagledala, sem se takoj domislila, da pride med nama do razgovora o minulih dneh. Vi ste nekako nestrpen. Ali me hočete poslušati?«

»Hočem, milostljiva gospa!«

»Nekdaj sva se videla, jaz nedolžna deklica, ki pozna samo prirodo, Vi pa mlad bogoslovec, idealist. Vi ste me ljubili, in tudi jaz sem Vas ljubila, ali to čustvo do duhovnika se mi je zdelo

tolik greh, aa sem se po svoji otroški domišljiji morala pokoriti zanj z življenjem. Odločila sem se iti za neljubljenim, odločila slediti na trpeči in molčeči pot naših društvenih predsodkov, kateri mečejo čustvo pod noge, in tako sem postala soproga gospoda glavarja. Ljudje me imajo za srečno, ali v resnici ni moja sreča drugo nego komedija pod svilen obleko, za finimi čipkami.«

»Nimam pravice, nimam razloga, milostljiva gospa, prašati vse to, kar ste mi sedaj rekli. Obžalujem, ako sem dal povod, da ste ob svojo srečo prišli, ali ne morem, da bi se Vam ne zahvalil....

»Na čem?«

»Na čutu, kateri ste zbudili v meni, na čutu, ki me razvname do kraja, da vržem verige s sebe, ki so me tiščale. Ker sem Vas strastno ljubil, sem slekel črno haljo ter prišel sloboden med svet. No, pustimo to razpravljanje. Čemu iskati. zdravila rani, katera se je že zacelila«

Malvina se je vgriznila v ustnice.

»Da, da,« nadaljuje zlobno. »Morala se je zaceliti. Osoda je tako hotela. Ali pa sem morda jaz kriva, da sem se rodila kot hčerka bogatina, Vi pa...«

»Jaz pa kot ubogi kmetič?« se nasmehe Lovro, in kri razžaljenega ponosa mu šine na lice. »Niste kriva, lepa

gospa. To je čista, prosta resnica, in Vaša žrtev ni nič drugega nego običajna posledica naših društvenih okoliščin. Meni ni žal za to. Ta romantična epizoda — po uspehu je ne morem drugače imenovati — me je spomnila živo, da po svojem rodu nisem nič na tem svetu, vsaj ljudje dandanašnji tako mislijo. Ta romantična epizoda me sili, da zberem svoje lastne sile ter stopim na svoje noge. Kar je človek več po sebi zaslužil, toliko več velja. Vaša morala, lepa gospa, pa me zopet vodi do tega da se Vam zahvaljujem. Gledal bom, da bom človek, cel človek.«

»Vi ste zlobni, preko mere zlobni, gospod Lovro!«

»Jaz prevajam idilo v prozo.«

»Vi se samo rogate pojavu svoje prve ljubezni.«

»Prvi čin te ljubavne igrice postaja smešen, ako se obrne človek na prozaični konec. Ta smešnost nastaja prav iz kontrasta.

»Glej, glej!« reče predstojnik, »gospod gouverneur zdravi dobro migreno moje gospe. Zdi se mi, da se dobro zabavaš, Malvina!«

»Gospod mi pripoveduje vrlo zanimive reči iz botanike« se nasmehne Malvina po sili.

»O ljubicah brez duše, gospod glavar!« doda Lovro.

»Ali imajo cvetlice dušo ?« popraša začuden glavar.

»Imajo kolikor toliko,« odvrne Lovro.

»To morate Vi kot učenjak bolje razumeti,« dostavi glavar.

»Ali v bodljivki ni duše« doda Malvina, »ker človeka rani lahko do krvi.«

»Bodljivka je prosta bilka, prezirana od vsakega ; morda se maščuje s svojo ostrino nad svetom, ki jo je povsem zavrgel,« odgovori Lovro hitro.

»Jaz od vsega tega, na mojo dušo, ne razumem niti mrvice. Pa prav nič !« se nasmeje glavar skozi nos. »Vaša cvetkarska razprava mi je prosta zagonetka. Razpravite stvar, kakor Vam je drago, jaz si perem roke, pa grem popit čašico čaja.« Gospoda glavarja ni bilo več.

»Zbadljivi moj gospod !« reče Malvina, »da vidite, da se Vas prav nič ne bojim, evo mojo roko, peljite me h glasovirju v drugi salon. Ali se bojite ?«

»Bog varuj ! Jaz poznam samo lepo gospo glavarico in nič drugega. In ker je ta dama jako zabavna, slast mi je, prikrajšati si čas kraj nje. Ona boleha k sreči na aristokratski bolezní migreni, jaz pa sem kmetski sin pa ne znam plešati. Les extremes se touchent. Izvolite, evo mojo roko !

Lovro spremi mlado gospo do glasovirja. Malvina sede.

»Kaj naj zaigram, kaj naj zapojem?«

»Vse po Vaši volji, milostljiva gospa.«

»Morda Schubertovo pesem? Ne, ne, vem, da Nemcev ne ljubite. Ali hočete morda Prešernovo: »Luna sije?«

»V tem hipu ne bi mogel poslušati teh pesniških vzdihov.«

»Torej?« lopne glavarica nekoliko silneje po glasovirju.

»Ritornel iz »Rigoletta.«

»Ha, ha, ha!« se nasmeje Malvina, oprosti Vam Bog ta greh. Naj bo po Vašem! Brzo prebira tipke ter zapoje z lepim, zanesenim glasom:

»La donna è mobile
qual piuma al vento.
Muta d'accento
e di pensier!«

Lovro se nasmeje ter začne deklamovati potiho:

»Sempre amabile,
leggiadro il viso
in pianto ed in riso.«

»E — menzogner! Živili! To Vam gre od srca!«

»Ferdinand!« zakliče Malvina ter skoči pokoncu.

»Kaj zapoveduješ, duša?« reče glavar.

»Pojdimo domov. Lahko noč, gospod Lovro!« in poklonivši se odide s svojim možem.

»Klanjam se, gospa glavarica!« se zahvali Lovro.

V tisti noči je dozorela v Lovru nova misel. »Jaz da nimam moči, da nadkrilim z duhom te velikane? Kuka-vica bi bil, da se peham za glavarjevo srečo. Višje, višje, leti mi, duša!« Lovro začne razmišljati o svoji bodočnosti ter se odloči, posvetiti se višjim državnim znanostim, ko dovrši nalogo v predsednikovi hiši.

V tistem času se je poravnal Lovro s svojo rodbino. Predsednik je moral uradno potovati po postojnski okolici. Ko je izvedel od starega kanonika, kako in zakaj se je Lovro sprl z očetom, se je odločil, spraviti ga s sinom. Ko je prišel v oni kraj, je poklical pred se Lovrovega očeta ter mu rekel: »Dragi moj! Vi veste, da je Vaš Lovro v moji hiši, da uči mojega sina. Bog Vas je res blagoslovil, ker Vam je dal takega sina, ki je pošten, razumen in učen človek. Ponos je za Vas in čast za celo hišo. Vem, da Vas žalosti, ker je šel iz semenišča. No, ne jezite se radi tega. Bog je dal človeku voljo, in vsak človek ima svojo. Verujte mi, da bo Lovro danes ali jutri tudi brez črne halje velik gospod. Upam, da ućakate Ź njim

še srečo. Torej pomirite se, pošljem ga Vam za praznike. Zbogom!«

Starec se je jako razveselil. Kako se ne bi razveselil? Če reče predsednik dežele, da Lovro kaj velja ter je učen ter da bo gospod, in ko je Lovro že toliko učen, da more podučevati sina gospoda predsednika, potem mora biti že res tako. »Glej, glej,« si reče starec, »Lovro je torej junak, ne ničvrednež.« Ko je pripovedoval svojim sosedom, zakaj ga je klical predsednik pred se, in kako mu je hvalil sina, so bili vsi veseli, kakor tudi doma; mati je jokala radosti, sestra in svak sta težko pričakovala Lovrovega prihoda.

»Vidiš, žena,« reče starec, »ako bi mi bil rekel to kak sorodnik ali sosed, bi mu bil odgovoril, da čenča; ali ker mi je hvalil Lovra sam deželni predsednik, se mi je omehčalo srce, in mislil sem, če ne bode duhovnik, more biti pa tudi tako sčasoma dična glava.«

»Daj Bog, pa hvala Bogu!« odgovori žena.

»Amen,« se nasmeje starec.

Za praznike je objel Lovro od srca svoje drage. Vsi so se mu čudili nemalo. Imel je črno obleko, lepše je bil oblečen nego okrajni sodnik. Občudovali so zlato verižico, bleščeč prstan, svetle čevlje in visok klobuk. Vsakemu je prinesel Lovro kak dar. Očetu srebrno uro z verižico, materi svileni ruto, se-

stri fino obleko, pa tudi črnookega malega ni pozabil. Doma je imel Lovro malo miru. Zahajali so tje ljudje ves božji dan ter so izpraševali Lovra o vojni, o miru, o davkih, o žetvi, o vojski, ker kako bi ne vedel vsega tega človek, ki je s predsednikom pri isti mizi. Navijali so Lovra kakor uro, ki svira, naj pokaže svojo modrost. On se ni za to nič jezil. Bil je vedno vesel. Radi Malvine ga ni več srce bolelo. Neprirojena jej koketerija mu je bila naravnost odurna. Uverjen, da doseže visok cilj, se je podal popolnoma prostodušnosti svojih ljudij ter dopuščal, da se ga navžijejo do dobrega. Včasih pa je šel na samotni vrh nad vasjo. Tam je ležal po več ur sam ter si v svoji duši gradil bodočnost. Ko se je vrnil v mesto, je čul, da je umrl dobričina-kanonik. Ta vest je živo zadela njegovo dušo. Več dnij je bil žalosten, jako žalosten. Pa tudi ta tuga se je utešila počasi. Ta dogodek pa ga je navajal tudi do tega, da se je spomnil Malvine ter mislil na svojo bodočnost.

Da spregovori o tem grofu? Mučno mu je bilo za to prositi besede, ali končno se je osokolil. Nekega dne se naznani predsedniku, ki ga je pričakal prijazno v svoji pisarni.

»S čim Vam morem služiti, dragi prijatelj?« ga pozdravi grof. »Imate li morda kako tožbo proti mojemu sinu?«

»Niti najmanj, gospod grof!« odvrne Lovro, »Vaš sin je dober deček. Prošnja se tiče mene.«

»Izvolite mi povedati, kaj je?«

»Gospod grof,« nadaljuje Lovro, »ne vem, se li imam zahvaliti več večni previdnosti ali Vaši plemeniti duši, da me je privedla sreča v Vašo hišo. Zame je to vsekakor sreča. Zapuščenega mladeniča ste me sprejeli pod svojo streho. Ne mislim samo na vsakdanji kruh, na materijalno udobnost, katere sem deležen po Vaši dobroti; mislim na ono svobodo, katero ste mi dali, da sem se, čeprav v službi, mogel čutiti svobodnega človeka, da se mi je mogla razvijati duša. Ne štejte mi v greh, kar Vam sedaj povem, ali svoboden človek govori vedno, kakor misli, po svoji vesti. V kratkem času izvršim svojo nalogo pri Vašem sinu. Grešil bi proti Vašemu zaupanju, če bi podaljšal podučevanje čez čas. Ura odbije in jaz se poslovim od Vaše hiše. Ako bi bil učiteljeval, kakor običajni najeti učitelji, bi se jednostavno poklonil, šel bi poslušat pravo, da postanem uradnik, ali medicino, da postanem zdravnik, vzdržujoč se s poučevanjem drugih dijakov. Ali Vaša hiša mi je bila — oprostite mi to smelo besedo — domača hiša. To me ohrabljuje. Duša gori po delu, hočem delati, da uravnam svojo bodočnost po svoji želji in volji, da ne gazim po običajnem

potu v življenju, kjer zadremlje tvorna sila. Porečete, da je to nekako drzovito, ali jaz Vam rečem, gospod grof, da čutim v sebi moč, in ta samozavest opravičuje mojo smelost. Zato se zatekam k Vam. Vi ste razumen človek, kavalir v pravem smislu; dajte mi navodila, pomagajte mi, recite mi, česa naj se lotim?«

»Vaša iskrenost me veseli, dragi prijatelj, popolnoma odgovarja Vašemu duhu, in kar Vi imenujete drzovitost, ni nič drugega nego Vaša pravica. Radi mojega sina hvala Vam od srca. Vem, da je takemu duhu, kakoršen je Vaš, neprilичno baviti se s šolstvom. Vi ste med tem svojo nalogo lepo rešili. In zopet Vam hvala, jaz sem Vaš dolžnik za vso prihodnjost. Vi nečete biti uradnik, vsaj navaden ne. Razumem. Tvorna sila trpi pod prahom v uradnijah. Vaša duša bi rada razprostrla peruti v širni svet. Domislil sem se nečesa. Osobito ste vešč jezikov. Slovan ste. Gotovo bo Vas zanimal vstočni svet. Ali je tako?

»Popolnoma, gospod grof!«

»Prav. Posvetite se diplomatični karijeri. Imam prijatelja pri ministru Buol-Schauensteinu. Poskušati hočemo, da pridete v orijentalno akademijo. Ali je Vam to po volji?«

»Da, gospod grof! Tisočkrat Vam hvala za to!«

»Torej poskrbimo, da pridete v domovino Harum al Rašida ali lepe Šeserade. Tam bo dosti hrane za Vašega duha.«

Lovro je bil presrečen vsled grofovega obečanja. Vstok! Divni, bujni vstok! Pred njegovimi očmi mu je lebdel beli Carigrad sredi višnjevega morja, Ninive, Memfis, Jeruzalem, Ganges; pred njegovo dušo je sijalo novo solnce. Težko je pričakoval, da dovrši učiteljstvo v predsednikovi hiši. Svet ne sodi običajno mladeniča po duševnih vrlinah marveč po šolskih spričevalih ter kasneje po večjem ali manjšem poklicu. Često se priklanjajo ljudje plitvi glavi, ker je uvrstena med javne poklice, pogosto se rogajo razumniku, ker ni »nič«, ker ne spada v nikako družabno kasto. Tako očito žaljenje umnih vrlin boli tudi duhovitega človeka. Na vstok! je klicala Lovrova duša, ven iz kroga neprirode, zavijanja in hlimbe. Na vstok, proti izvoru večne svetlobe! Mladi grof je dovršil prve nauke. Poslali so ga na Dunaj, učit se prava, da stopi za par let v vrsto visokih uradnikov, čeprav so mu visoko rojene tetke trdile, da bi mu bolje pristojala bela obleka dragonskega poročnika. »Rešen sem!« je vskliknil Lovro, poslovivši se po izpitu od mladega učenca. Grof med tem ni rekel ničesar. Pisal je na vse strani pisma radi Lo-

vra, če bi se dobilo zanj mesto v orientalski akademiji. Poslal je tudi Lovra na svoje troške na Dunaj, da se predstavi gospodi. Vznemirjen je stopil v hišo, kjer se kuje sreča države — v ministerstvo zunanjih poslov. Povsod pogrinjala, z zelenim suknom obšita vrata, da ne moti škripanje globokih mislij diplomatičnih glav, povsodi v vratih okenca, da morejo videti poprej tebe nego ti njih. Grofovi prijatelji so pozdravljali Lovra sladko in gladko, mu izjavljali, da jim je pisal predsednik o njegovem znanju ter da se nadajo, da se dobi zanj iskano mesto. Lovra je to nekako veselilo, ali vse mu je bilo presladko, pregladko. Lovro napravi potem skušnjo za vsprejem v akademijo, napravi ga sijajno. Rekli so mu, naj gre domov, pa dobi odlok, kakor se da soditi po izpitu, prav povoljen. V lepi nadi se vrne v predsednikovo hišo, kjer je imel počakati odloka. Nič ni mislil, da bi ga ne sprejeli v zavod, kjer se izvežbajo mladeniči za diplomatično službo na vstoku.

Nekega dne ga pokliče predsednik k sebi. Ni bil vesel. Na mizi je ležal ovitek papirja.

»Zapovedujete, gospod grof« izpregovori Lovro prvi.

»Sedite, dragi gospod. Prijatelj mi piše z Dunaja, da ste napravili z izpitom dober vtis, da ste bili predlagani

na prvem mestu, da bodete sprejeti v akademijo —«

Neki nemir se polasti Lovra.

»Medtem«, nadaljuje grof, »človek obrača a Bog obrne; grof Boul mi je prijatelj, a on ima druge prijatelje, vplivnejše prijatelje. Na priporočilo cesarskega poslanika v Carigradu, barona H., je sprejet drugi pitomec v akademijo, in vi sami veste, da je bilo samo eno mesto prazno.

»Torej nič?« izpregovori Lovro bled kakor smrt.

»Žalibog nič, moj prijatelj! Toda ne izgublajte upanja. Učite se prava, bodite uradnik! Skrbeti hočem za vas.«

»Hvala, gospod grof, ne morem.«

»Zakaj?«

»Oprostite, da govorim zopet odkrito.«

»Govorite svobodno.«

»Šel sem iz semenišča, da pridem do svobode. Nisem bil toliko močan, da bi v nemem zatišju prebil par let. A da bi bil vezan za vse svoje življenje! Gledal sem to životarenje že več let. Vi ste blag in previden, a jaz bi imel drugačne predstojnike. Ne morem, gospod grof, ne morem! Tudi najboljša služba bi bila mojemu duhu to, kar je bilo Herakleju oblačilo centauro Nessa. Ali sedaj tem bolj, ker me je prevarila lepa nada.«

»Kaj storite sedaj, prijatelj?«

»Kaj? Vem li jaz? Vest, katero sem ravnokar slišal, me je prešinila kakor grom z jasnega neba. Nimam moči, da bi na to mislil, samo to vem, da nočem biti uradnik.«

»Ohrabrite se, prijatelj. Vi znate mnogo jezikov, poznate razne književnosti. Bodite učitelj! Kaj rečete k temu?«

»Prav govorite, gospod grof! Moči se mi vračajo. Da, hočem biti učitelj za vse, kar sem bil prej le za Vašega sina. Obračati hočem svojo delujočo silo v ta namen, in ker mi ni dano, da bi postal sam cel človek, izobrazevati hočem vsaj druge ljudi v cele.«

»Prav! Spišite koj prošnjo na ministerstvo! Sam jo hočem priporočiti, da se Vam podeli državni štipendij.«

Kar je grof rekel, je Lovro storil. Toda trebalo je čakati. Lovro se je bavil s pisanjem književnih slovanskih razprav. Minuli so trije meseci, a odgovora še ni bilo. Grof se je temu čudil. Zdravje mu je bilo neugodno. Preobrat se je pripravljaj po celi državi. Grof se je odločil, da zapusti službo in potuje za leto dni po Italiji in Švici. Lovro je moral iti domov, ker se mu ni dalo brez posla uživati tujo hrano. Ko so stariši slišali, da hoče biti Lovro profesor, so bili zadovoljni, a vendar je materi tupatam polila kaka solza lice. »Vse bo prav« tako se je tolažil Lovrov oče. »Saj je sam predsednik rekel, da

je Lovro pošten in učen človek, in tak mora postati velik gospod. Lovro sam je povedal, da mora bivati tri leta na Dunaju.« Stariši so se divili. »Naš Lovro se hoče učiti v samem cesarskem mestu.« Čakanje mu ni bilo všeč. Učenje se mu je pristujevalo. Kaj naj počne s filozofijo, z vsemi evropejskimi jeziki v mali kolibi sredi pustega kamnja. Žalosten se je obračal cele dneve po goli klopi in čital zdaj Byrona, zdaj Berangra, zdaj Goetheja. Ali kake koristi je zanj to čitanje? Postajal je nemiren in jezen. Nekega dne mu prileti, ko se je vračal domov, sestra nasproti.

»Lovro, Lovro« mu reče, »evo ti ta zavitek. Prinesel ga je uradniški sluga. Poglej, kaj je.«

»Počakaj!« vzdihne Lovro in začne trgati hitro uradni pečat. Pogleda pismo, prebledi, pusti zavitek pasti, pokrije si z rokama lice in se vrne hitro v goro.

»Jezus Kristus!« zavpije sestra »kaj je Lovru? Morda mu je slabo. Postal je žalosten, ko je pogledal pismo.«

Oče je vzel pismo in šel naravnost v krčmo, da poprosi starega sodnijskega pisarja, naj mu pretolmači, ker je znal nemški, v domačem jeziku to zlokobno umetnost.

Pisar je nataknil očala in začel čitati nadpis na Lovrovi prošnji: »To prošnjo se vrača prosilecu, ker je pode-

lilo ministerstvo naprošeno podporo že drugemu.«

»To vsekakor ni dobro, dragi boter,« prične tolmačiti pisar Lovrovemu očetu, »to se pravi: Lovro ne dobi ničesar, in ne more vsled tega na Dunaj na visoke šole.«

Tako je tudi v resnici bilo. Stara državna sestava se je bližala svojemu koncu, ali stari uradniki so imeli še vso oblast v rokah. Lovro je bil uničen, tu ni mogel pomagati niti predsednik. Kako bi pa tudi? Grof je potoval, ni se vedelo kje, po južni Italiji. Kakor da bi pičil gad starca. Govoril ni ničesar. Nemo je spravil pismo v žep, nagrbančil čelo, stisnil ustnice in stopal počasi proti svojemu domu.

»Kje je Lovro?« vpraša, ko je stopil v hišo, v kateri je sedela rodbina prestrašena.

»Ne vemo, oče!« odgovori sestra »cel dan ga ni bilo domov. Da si ni kaj storil! Poslala sem moža in nekoliko pastirjev, da ga iščejo po gori.«

»In ne pelji nas v skušnjava!« je molila mati v kotu s solzami v očeh.

»Prav,« reče oče »ko se vrne sin domov, povejte mi.«

Nato je šel v svojo sobo in zaklenil za seboj vrata. Delal je račune, štel, zlagal jih in kimal z glavo. Medtem so pretekle tri cele ure.

»Bog vedi, kaj snuje oče v sobi,« vpraša sestra, ko je šla že desetič pogledat pred hišo, se li vrača brat. »Čujete, mati? Naj-li pogledam, kaj dela oče?«

»Naj te čuva nebeška gospa« reče mati, jokaje se, »ne poznaš očeta? Ne sili vanj. Hud je. Lahko bi mu ne bilo po volji!«

Proti večeru pripelje svak Lovra. Našel ga je sedečega kraj brezna na strmem kamenu v največji vročini. Kraj njega je ležala knjiga. Ako bi znali dobri ljudje brati, razumeli bi, da je ta knjiga Byronov »Don Juan.« Lovro ni nič govoril. Bil je bled in se tresel kakor šiba. Spravili so ga v posteljo. Ni se branil. Na jok matere stopi oče iz svoje sobe.

»Lovro! Kako je?« vpraša oče in se nagne nadenj.

»Hudo, oče!« odvrne sin in zapre oči.

»Potrpi, sin!« mu pošepne oče »bo že bolje.«

Lovra je popadla huda vročica. Čelo mu je gorelo.

»Pojdite po zdravnika,« zapove oče. Prišel je zdravnik, to je vaški ranočelnik. Kaj pa zna ta človek? Skozi svoja debela očala ni videl ničesar. Hvala Bogu, da je bil slep, ker drugače ne bi ostal Lovro pri življenju.

»Gospod doktor!« mu reče oče ostro, »pazite, da mi sin ne umre.« Sel-

ski Eskulap izbrblja, čisteč si očala s plavim robcem, nekaj latinskih besed, odredi, da ne sme piti bolnik vina, vtakne plačilo v žep in odide.

Vročica je postajala hujša. Moralo se je držati mladeniča, da ni skočil iz postelje. I oče i svak sta se utrudila. Vsa živa duša Lovrova je hotela izbruhniti. Upil je kakor besen, plakal kakor dete. Materi je bilo, kot bi ji noži trgali srce, a oče je bil nem kakor kamen. Mladeniču se je začelo mešati. »Zraka, zraka« zavpije bolnik. Postalo mu je lažje. Mislil si je, da je orel; zrastle so mu krila, velika krila. In on leti daleč, visoko! »Kaj vidim? Piramide sredi puste Sahare! In tam? Carigrad se dviga kakor labud iz morja? Vidiš-li ono lepo devojko pod sijajem lavorike? A ona! Angelj! Malvina, divna, krasna! Ha, ha, ha! Glej, glej! Na vrvi se ziblje!« In rastejo mu krila. Sedaj hoče k solncu! Ah! Strela z neba ga udari v orlovo krilo — — —!

Na pol mrtev je padel mladenič na posteljo. Ni ga bilo treba več držati. Dremal je slabo, bolešno. Komaj je še dihal. Hvala Bogu! Šest dnij je Lovro komaj kazal, da še živi. Življenje mu je bilo kakor sveča, s katero se igra veter. Popravljaj se je počasi. Toliko da je z roko gibal. Eno, dve, tri besedice izpregovori na dan. Selski doktor je trosil okrog, da je človeka rešil.

Čast, komur čast, je mislil oče. Nekega lepega popoldne vpraša svojega sina:

»Lovro, ti je — bolje?«

»Nekoliko, oče.«

»Razgovoriti se moram s teboj. Si li dovolj trden, da me poslušáš?«

»Govorite, oče.«

»Ti želiš na visoke šole na cesarski Dunaj.« Bolnik odpre oči.

»Da, Lovro, na Dunaj. Tebe so že od nekdaj krstili za gospoda. Duhovnik nisi hotel biti. Tako je volja božja. Učen si, pameten tudi, pravi predstojnik. Morda je res. Kako bi mogel drugače poučevati njegovega sina? Hotel si na Dunaj. Nisem ti dal denarja. K sreči imam novce. Jaz ti velim, da greš na Dunaj. Dovolj! Glej, trdi so moji žulji, trda je naša zemlja, ali nekaj ostane vedno. Zakaj sem se pa mučil? Star sem. Dokazati hočem, da ne napravi roka milosti deleča več od delavne roke, hočem ti dati denarja. Hranil sem skozi pol življenja vsak novčič, a sosed Ivan mi daje na hišo denar. Treba bo plačati obresti, toda bolje to kot stopati ob tuj prag. Da, vidimo, kaj zmoremo! Da, da, vse sem zračunil. Ti pojdeš na Dunaj!«

»Oče!« je šepnil bolnik in poljubil očetovo roko, »ne, ne!«

»Miruj! Spavaj! Miruj, da se ne pokvariš! Jaz ti velim, da greš na Du-

naj na moje troške, na moje troške, na troške siromaka-kmeta.«

Tri mesece po tem razgovoru z očetom odide Lovro na Dunaj. Bolezen, šibkost mu ni pripuščala, da bi prej zapustil dom. Ponosno mu je utripalo srce, ko je stopil v to vesoljno mesto. »Evo me na izviru učenosti ne po tuji milosti, ampak po dobroti mojega očeta. Ni se mi treba nikomur klanjati.« Lovro se je poprijel z obema rokama učenja. Učil se je slovanskega, klasičnega jezikoslovja, postal filolog, kakor mnogo mladeničev iz naših krajev. Čutil je Lovro jezikoslovje kot nekak jarem, ki mu teži krilato dušo, osedlal je junaško svojega Pegaza, spomnil se, da mu pomaga oče, da pride čim prej do konca svojih študij. Toda Lovro se je preskrbel tudi z drugim znanjem in prišel v kolo književnikov. Življenje mu je bilo zelo mučno. Navadno se misli, da se more mladenič preživiti v svetu s par kronicami in postati učenjak. To je žalostna okolnost, ki upropašča marsikaterega mladeniča. Prebivalci velikega mesta smatrajo vsakega tujca svojim plenom, katerega smejo odirati do zadnjega vinarja. Osobito Dunajčanje so mojstri v tem. Sto in sto skrbij se navali na jednega mladeniča, in duša naj mu bo pri tem mirna, naj se briga samo za nauk, ko večkrat ni niti skorjice kruha? Lovro ni inel dr-

žavne podpore, oče mu je sicer pošiljal redno denar, toda žalibog kapalo je samo, toliko da ni prav poginil od glada. In kdo je mogel to zapisati očetu v greh. Kaj je on vedel za življenje v velikem mestu. Njemu je bila znatna glavница, kar potrosi en dunajski pustolov v eni noči. Tako se je Lovro učil in boril dve celi leti. Mnogo se je naučil. Nočem vam o tem času na široko pisati. Malo bi se zanimali za žalostno življenje ubogega jezikoslovca v prestolnici, in jaz ne bi znal za to dobo Lovrovega življenja mnogo povedati. Moj pobratim mi je povedal o tem prav malo. Konec drugega leta je postalo zelo hudo. Od doma je dobil Lovro pismo, v katerem mu javlja oče na veliko svojo žalost, da mu ne more več pomagati, da je čez mero v teh dveh letih potrosil, da se je hiša pregloboko zadolžila. To je bila strela z jasnega neba. Da ni mogel nadaljevati svojih študij, da ni zopet hotel biti vzrok propasti očetove hiše, to je Lovru trgalo srce. Stal je kakor vojak na bojišču, kateremu so konja ustrelili in kateremu se odmiče četa. Grofu ni hotel pisati, ta velika gospoda ima polno družega opravila in težko se bi spominjala bednega filologa. Kaj sedaj? Na Dunaju ni imel obstanka. Na srečo je znal Lovro dobro hrvatski; mnogo je občeval s hrvaškimi dijaki na Du-

naju. »Pojdi na Hrvaško« mu reče eden. »Pri nas so uprav zapodili proroke velike Germanije z učiteljskih stolic. Potrebujemo ljudi, ki so zelo vešči našemu jeziku. Pojdi na Hrvaško.« — »Slabo srečo imam,« odgovori Lovro. — »Skušaj« mu odvrne mladi Hrvat.

Delo je vspelo. Lovro je bil imenovan namestnim učiteljem na primorskem hrvaškem gimnaziju. Učiteljeval je leto dni! Potem mu nakloni zagrebška vlada podporo, da konča svoje vseučiteljske študije in da položi izpit. Lovro je šel v zlato Prago. Svet ga je smatral dlakocepem, satirikom ter se ga tudi bal. Jaz sem mu pa gledal globlje in zapazil, da gori v tem telesu plemenita duša, da tiči v tej prosti glavi velik um. Ko je govoril o svojem življenju in prevarah, mu je bil glas mehak, žalosten.

Nekega dne sva šla sprehajat se pred mestna vrata. Prišla sva na hribček nad velikim selom, čegar imena se ne spominjam. Diven prizor se nam je nudil. Pred nami doline, med katerimi se vije srebrna Vltava, cela vrsta starih, orjaških palač, kameniti most Karla četrtega, strmi Višegrad, nekdanj »solnce češko« — sedaj avstrijska trdnjava. Vrh brega se je dvigalo, kakor se pripoveduje, »Divno mesto«, kjer je junakinja Vlasta s svojimi amaconkami branila svobodo

ženskega spola proti moškemu nasilju. Branila je, ali ni ubranila.

Dolgo sva molče zrla ta krasni prizor.

»Koliko nad je bilo v tem mestu!« rečem jaz. »To je res prava elegija kamena.«

»Reci, tu je okamenela ena orjaška duša,« pravi Lovro na to. »Kamen dobiva dušo, a človek postaja kamen.« Zopet se je zamislil Lovro. — »Povej mi« je nadaljeval »nili imel prav Jean Jaques Rousseau, ko je trdil, da znanost človeku bolj škodi nego koristi? Veruj mi, da ima prav. Praga ti je primera. Da ni bilo toliko prosvete v tem mestu, da ni bilo Husa, bilo bi srečno i Bela gora ne bi postala krvava. Jaz sam sem del te istine. Kaj mi je bilo treba sadu spoznanja? Bolje bi bilo, hoditi za očetovim plugom, kot se pa boriti z Ahilom pred Trojo. Prokletstvo je imeti želje do znanja v sebi, leteti ž njimi preko morja, preko zvezd, a s telesom biti prikovan do groba na jedno mesto. Srečni so oni, ki imajo slab um!«

»Od kdaj tako misliš, Lovro?«

»Od kdaj? Take misli nosim vedno sabo. Samo jednega bremena bi se rad rešil, in verige bi mi bile lažje.«

»Katerega bremena?«

»Naj ti li povem, kaj je?«

»Ali ne pravi Rimljan, da je dobro imeti tolažitelje v britkih urah?«

»Ne maram za take modre izreke. Povem ti, ker si mi prijatelj.«

»Povej, povej!«

Od doma dobivam pisma, svak mi javlja, da so doma žalostni. Podpirali so me in se zadolžili. Radi mene pojde hiša na boben. Jaz naj se požurim, da pridem hitro do kruha, da rešim očeta nesreče. Pa saj imam sam dolg na Dunaju. »To je« pravi Lovro: »udari ob kamen. Razumeš li? Moram se odreči ljubezni, gledati moram sedaj za bogato nevesto, da rešim hišo. To je moja nesreča. Življenje nima zame višjega pomena. Toda, pojdiva domov, pozno je že.«

Na poti nisva izpregovorila niti besedice. Lovro je tiho prepeval staro cerkveno pesem.

Odslej sva se menila le o književnosti. Lovro je imel rešiti nalogo o stari slovenščini. Poleg domače tuge mu je bil to najvažnejši predmet. Nekoč sva sedela zvečer na divanu, kadila in se razgovarjala. Pri predmetu o teoriji sveta sva se skregala, ker sem jaz branil Newtonovo mnenje, on je bil pa temu nasproten. Seveda se je ta spor kmalu poravnal.

Najbolj sva se zabavala zvečer, ko sva čitala najimenitnejša dela svetovne literature. Tu je bil Lovro ves iz sebe. Obema so ugajale te razprave. Ko se čita v dneh, kadar se zaglabljata

prijatelja v pesnikove misli, potem jima stopa krasota pesni jasnejše pred oči. Ugajal mi je Lovro pa tudi radi tega, ker je bil kritik mojih pesnij. Na naju se je v takih trenutkih najbolj srdil tretji iz naše družbe, flegmatični tehnik Žiga. Ni naju maral poslušati in pri najlepši pesni je rekel: »Pojdimo spat!«

Komičen pedant je bil Lovro doma. Desetkrat je pospravil knjige in druge stvari. Gospodinja je doživela mnogo muke pred njim. Zdaj mu je bila kava prebela, zdaj prečrna, zdaj prehladna, zdaj pregorka, in nekoč se je zelo ujezil na gospodinjo, ker nam ni dala neki večer k mrzlim klobasicam hrena. Komaj in komaj smo ga potolažili.

V istem času mi je pravil Lovro, da je našel slovensko rodbino in v njej dve ženski. Jaz si niti mislil nisem, da bi imelo to kako posledico. Kako da bi se odrekel svoji pravi ljubezni. Po petkrat na dan je prihajal domov popravljal si lase, obleko. Dolgo je stal pred zrcalom in ni vedel, naj li obleče surko ali pa suknjo.

Na našem stanovanju so postale finance neredne. Med tem, ko smo mi o pravem času plačevali mesečnino, naš sosed, kapelnik, ni plačeval redno, hodil pozno domov ni nikdar trezen. Ker so bila med našo in njegovo sobo le vrata, smo večkrat imeli priliko poslušati burne dialoge z gospodinjo. Nekoč so

se v oni sobi pozno v noči začeli kregati, ko smo, rekel bi, najslajše spali, in mi smo se vsled tega vednega prepira preselili. Žiga se je ločil od naju. Najin najbližji sosed je postal Hrvat, filolog, Macan Gladibradić. Sklenili smo piti vsako jutro čaj, in sicer ga je moral vsako jutro drugi kuhati. Lovro je računal in računal in hodil pozno domov.

»Čuj,« reče mi neki krasni poletni popoldne »pojdi zvečer na izprehod, da vidiš!«

»Prav, že pridem.«

Šetališče okrog Prage je bilo kaj krasno. Od tu lahko vidiš srce mesta in celo njegovo okolico.

Bila je lepa noč. Lovro reče:

»Ajdimo, glej, motri in pazi!«

Kmalu smo stali pred poletno kavarno. Vse je srkalo sladoled, v ozadju je igrala godba ouverturo »Semiramis«. Pred jedno mizo se vstavi Lovro, prikloni se in me predstavi slovenski družbi. To mora biti ona slovenska rod-bina, sem si mislil. Tu je sedel debel starec obritega lica. Suknjo je imel zapeto do grla in z obema rokama je držal med nogama palico z zlatim držajem. Stara gospa, brez dvoma mati, je bila mala ženska. Oblečena je bila v črno svilo. Hčer sem pa lahko le od strani opazoval. Bila je visoka, tanka, gibčna, bledega lica, krasnega profila, temnih, žarkih očíj. Lepa je, sem si mislil na

prvi mah. Ta družba nas pozdravi zelo radostno. Samo hči je postala po prvem pozdravu nekako čudna.

»Veseli me! No, kako, gospod Lovro?« vpraša starec in nudi mojemu prijatelju roko.

»Prevarili ste nas« zamrmrlja starica »niste prišli popoldne; Minka se srdi na vas, kaj ne?«

»Ali mati!« pravi hčer »kje ste bili, gospod Lovro? No, kaj vas vprašam, kaj zahtevam račun, ko mi ga pač ne daste.«

Govorili smo o stvareh kakor ljudje, ki so se prvič sešli. Mene so zelo hvalili. Lovro je govoril z mladenko poltiho. Govorilo se je slovensko.

S starima sem govoril o blejskem jezeru, o bohinjski dolini, Preširnovem rojstnem kraju in poslušal pri tem z jednim uhom hčer. Govorila je priprosto, in primerjal sem njen glas z godbo. Čutil sem koj kontrast. V glasu ni narave, to čuvstvovanje je prevara, mi šepne tajinstven glas. Morda je Minka koketka. Zdaj sem jo pogledal. Zadrhtel sem. To ni bil cvetoči obraz mladosti. Ob ustnih sta se vile dve črti, ki so svedočile srednja leta, ustnice vele, lice upadlo. Uzrla je moj pogled in me smeja se vprašala: »Zakaj ste tako zamišljeni,« toda ta smeh ni bil smeh šestnajstletnega angelja.

Umolknila je godba in midva sva spremljala Minkino obitelj domov. Oprostil sem se od njih in med potjo ničesar govoril z Lovrom. Doma ležem v posteljo. Lovro sede na njo, sedi na njej kakor kamen, tako da mi hoče z očmi prebosti dušo.

»Nu?« me vpraša, »kaj praviš.«

»Sedaj ničesar.«

»Govori, prosim te.«

»Potrpi, komaj sem jo videl.«

»Meni ugaja. Rodoljubkinja je, lepa, umna in ima šest tisočakov, a jaz — a moja obitelj strada.«

»Prav, ako je tako...«

»Lahko noč!«

»Lahko noč, Lovro!«

Ko se drugi dan vzbudim, ne najdem Lovra. Pustil mi je pismo ter me obveščal, da gre z Minkino obiteljjo za dva dni na deželo.

Pohitel sem, da javim Macanu, kaj je z našim Lovrom.

Drugi dan sva šla z Macanom na sestanek mladih Hrvatov. Bili smo izvanredno veseli. Neki filolog je pel pesem s tako lepim glasom, da je vskliknil neki dijak: »Ta pesem mi bolj ugaja od turške cigarete.« Kar se vrata odpro in Lovro stopi v sobo. Živio-klici so mu udarili na uho.

Na ta pozdrav se Lovro pokloni, obriše očala, sede k meni, prebere jedilni listek in ukaže si prinesti »befs-teak!«

»Torej« obrnil se je proti meni
»jaz se ženim.«

»Res ?«

»Gotovo ! — Natakar, še kisle kumare ! — Za štiri nedelje, potem je poroka. Ti boš moj kum.«

Ničesar nisem izpregovoril. Kaj naj bi tudi ? Lovro je bil vesel. Naenkrat poskoči pokonci in prične govoriti o starih hrvaških kraljih, o katerih je znal več kot hrvaška kronika. Na potu domov ni govoril o svoji poroki, pel je le pesem o sv. Barbari.

Pred mojo posteljo se postavi ter me vpraša :

»Si li ti neumen, ali jaz ?«

»Jaz si kaj takega ne želim« odvrnem smehljaje si, »le bodi ti.«

»Dobro, toda jaz sem pameten, ker se — ženim.«

Lovro je končal pismene izpite. Posečal je vsak dan Minko, pozno hodil domov, in večkrat »v rožicah«. Hvalil mi je Minko in njeno vino. Moj prijatelj je vedno mislil, da bi sebe in očeta rešil dolgov, in ta naloga ga je tako oslepila, da je mislil, da ljubi devojko. Ona družina me je večkrat vabila v svojo hišo, toda samo dvakrat sem se odzval vabilu. Nekaj me je odbijalo od njih. Oni so res udobno živeli. Oče je bil neki višji uradnik. Minka ni imela ni iskrice pravega devojkinega življenja. Ljubila je glasbo,

a slabo igrala, ljubila pesništvo, a ničesar razumela. Oče je večkrat pokazal Lovru državne papirje in govoril o njuni srečni bodočnosti. Nekdaj mi je pravil Lovro, da se joče Minka, da mu ni treba čakati na zadnji izpit, naj se koj vzameta, in on je privolil v to. Oče je bil vesel. Pisali so po krstni list, brzo, da se mi je že sumljivo zdelo, zakaj hočejo tako hitro izvršiti poroko.

Neki večer sva šetala z Lovrom ob Vltavi.

»Hvalu Bogu« reče prijatelj »sedaj je vse v redu. Pri župniku sem bil danes.«

»Čemu pa ta hitrost?«

»Devojka in njeni stariši žele.«

»Nič drugega?«

»Nič!«

»Oprosti, da te mučim z vprašanji, ker treba vse premisliti, predno se zveže človek za vse življenje.«

»Vse sem premislil. Iščem denarja za svojega očeta, za svoje upnike. Ona ima 6000 gl. v državnih papirjih. S tem živim brez skrbi.«

»Kdo ti je pravil, da dobi 6000 gl.?«

»Oče sam mi je pokazal, predno sem prosil za njeno roko.«

»In potem?«

»Potem nisva več govorila o tem.«

»Ali ti je za gotovo obljubil njen oče 6000 gld.?«

»Ne, rekel je, da dobi Minka o pri-
liki toliko in toliko, ako se omoži.«

»Če pa oče ne more dati toliko?«

»Sam sem videl denar na svoje oči.«

»Minkin oče ima še šest otrok in,
kar sem izvedel, nič premoženja.«

»Prav praviš« reče Lovro po krat-
kem molku »jutri poprašam njenega
očeta, da bo vse na čistem.«

Drug dan pride Lovro nemiren
domov.

»Bil sem pri njem v uradu« pravi
in leže na divan.

»In?«

»Kaj mislite, da hočem dete okrasti?
Ne, sem rekel, toda rad bi se o tem
razgovoril z vami. Jaz imam nekaj
dolgov in učiteljska plača ni baš velika.
Oprostite mi, če govorim odkritosrčno.
Starec se nekoliko nasmehne: »Odkdaj
ste postal tak računar? Ne bodite dete!
Če vas čuje moja hči?! Pojdite z mano
na obed, jutri pri črni kavi se pogo-
voriva.«

Drug dan pride Lovro še bolj ne-
miren domov.

»Vraga!« reče in se vrže na po-
steljo.

»Kaj je? Si-li govoril z očetom?«

»Nisem, ga ni bilo doma. Govoril
sem ž njo. Jezna je bila, in mnogo je
bilo treba, da sem jo potolažil. Slednjič
me je vendar poljubila.«

»Dragi brat! Samo bratska ljubezen mi daje besede na jezik. Ženiti se hočeš, da rešiš sebe in svoj dom dolga. Ni-li to sebičnost, ker vem, da imaš vrlo srce. Podporo hočeš dobiti, da živiš brez skrbi, da deluješ potem za svoj narod. Lepo je to. Pred teboj sije zora. Kaj pa, ako se izpremeni zora v temno noč, ako je tvoja žena siromašna, a vendar vajena živeti gosposki, ako pridejo z otroci nad te nove skrbi, ako zagazita ti in tvoj oče v še hujše dolgove, ako se spremeni ljubezen do žene v nevoljo in mržnjo? Kaj potem? Talent imaš, ne zakoplji ga v skrbah, koristi narodu. To je tvoja dolžnost!«

Na to vstane Lovro, sede k mizi in piše kake tri ure. Potem mi da pismo, naj je berem.

Bil je to ultimatum Milkinemu očetu. Do štirih popoldne pričakuje njegov odgovor. Slog je bil hladen. Sluga ponese pismo.

Proti večeru plane Lovro v sobo. Bil je bled, ustnice imel modre.

»Prav si imel. Njen nevestni venec sem ji vrgel pred noge. Slep sem bil, ko sem se hotel zvezati s koketo. Ničesar nima. Stari mi je odgovoril, da mora razdeliti 6000 gld. med šestero svojih otrok, da mi pa hoče dajati 100 gld. letne podpore. Sanje so minule. Jaz sem ostavil hišo na veke. Moj oče!«

Bal sem se, da zboli Lovro. Toda ni zbolel. Minka je kmalu pozneje vzela malega uradnika. Slabo je izgledal ubogi Lovro; dasi se je delal v družbi veselega in živahnega. O Minki nisva več govorila.

Lovro je srečno izvršil tudi ustmeni izpit, in čakal, da dobi službo na hrvaškem gimnaziju. Nekega dne smo sedeli v kavarni. Macan in Lovro sta se prepirala o nekem jezikovnem vprašanju. V tem trenutku pride v kavarno debel duhovnik, ki prisede k naši mizi, ko izve od natakarja, da smo Hrvatje. Bil je to Anton L., učitelj v S. v Dalmaciji. Ni znal ne češkega ne memškega jezika in govoril le slabo obmorsko narrečje. Pripravljaj se je na izpit. In mi smo ga morali poučevati, ker je vrlo malo znal. V prijateljskem pogovoru smo mu zabili v glavo hrvaško književnost.

Nekoč smo se menili o ženskah. Proti temu je bil Lovro, ki je trdil, da je vsaka ženska Evina hči. Na vprašanje duhovnika Antona po vzroku Lovrove mržnje proti ženskemu spolu, mu pojasni na naše začudenje Lovro sam vso zgodbo o Minki.

»Pojdite v Dalmacijo« mu reče duhovnik. »V S. je neka mladenka, sirota, ki ima 40.000 gld. Stanuje pri svojem stricu. Pojdite dol!«

Lovro je izpraševal po njej, in mi smo se mu smejali. Anton napravi čez kratko izpite in nas zapusti.

Nekega večera pride Lovro vesel domov.

»Za osem dnij odpotujem,« reče in mi pokaže dekret, s katerim je bil imenovan učiteljem nekega hrvaškega gimnazija. »Prej obiščem še stariše.«

Težko je bilo slovo od Lovra. Preživela sva mnogo srečnih in žalostnih uric. Spremil sem ga na kolodvor.

»Dal Bog, da se vidiva srečno v domačem kraju« je rekel.

»Bog daj!« In odšel je.

Čez nekaj dnij mi piše, da je bil doma. Mati onemogla, oče trd, nevesel, doma nevolja.

»Lahko si misliš, brate,« mi je pisal »kako mi je bilo pri srcu.«

Od onega časa nisem dobil več pisma, čemur se tudi čudil nisem, saj pišejo književniki redko kdaj pisma. V listih sem bral o neki polemiki, v katero je bil Lovro zapleten. O dvoboju se je tudi govorilo. Poizvedoval sem podrobneje. Na novem mestu se je Lovro zaljubil v krasno, črnooko devojko, ki je pa bila neusmiljenega srca. In Lovro je postal njena žrtev. Zapletel se je v neko polemiko. Nastal je škandal, in Lovro ni imel več obstanke v onem mestu.

V uradnih novinah sem koj potem bral: »G. Lovro N. je imenovan profesorjem gimnazija v S. v Dalmaciji.« Zakaj ostavi Lovro Hrvaško? Mu li ni rekel Anton: »Pojdite v Dalmacijo!« Lovru ne gre iz spomina ona dalmatinska sirota. Nisem se varal. Prijatelj mi je pravil, da se ženi Lovro z ono devojko.

Vrnil sem se v Zagreb. Tretji dan srečam na poti znanca-pravnika iz Postojne.

Znanec me prime za roko in mi začne praviti o Lovru:

»V S. se je stvar brzo razvijala. Lovro jo je ljubil, in ona njega. Upniki so proti Lovru oglasili konkurs, a očetu je imela biti prodana hiša javnim potom. Stric in oskrbnik njen ga je imel rad. Vse je bilo pripravljeno za svatbo. Profesor Anton bi ju imel poročiti. Lovro je pisal ves srečen materi pismo o svoji ljubezni. Ni še zapečatil pisma, ko se vrata odpro in pred njim stoji bleda nevesta. »Lovro, Lovro,« mu reče »tajno pismo je dobil stric, da si propadel človek, mene vzameš le, da se rešiš propasti. Stric me ne da, prosila sem ga, jutri me odpelje v Zader.« Lovro je poslušal te besede, šel v drugo sobo in ko je prišel zopet nazaj si je prerezal z britvijo vrat. »Na, tu me imaš!« so bile zadnje njegove besede,

in brez zavesti pade zaročenka na mrtvega zaročenca.«

To je bil moj prijatelj Lovro. Lahko bi postal velika oseba v srečnejših okoliščinah.

Zakaj sem to spisal? Ljudje te črtice še vedno žive. Ta povest pa bodi samo svetla solzica na grob mojega vrlega prijatelja, nesrečnega ženija. Njegovemu spominu posvečam te vrstice.

Vsebina:

+ Kako se je pijanec izpreobrnil	5
+ Mojsterski lažnik	37
Roža	57
Po zimi	85
Slika iz vojne. Stanja	111
Štiri povesti Petra Kočiča:	
Grob Sladke Duše	187
Mrguda	197
Jablan	206
Pri Markovem Studencu	213
Foltinov boben	221
Prijatelj Lovro	239

Cena K 1:20

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000075034

COBISS

